

Lagrådsremiss

Nya vårdnadsregler

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 26 januari 2006

Thomas Bodström

Dag Mattsson
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

Lagrådsremissen innehåller förslag till ändringar i föräldrabalkens bestämmelser om vårdnad, boende och umgänge. Förslagen syftar framför allt till att förstärka barnperspektivet.

Regeringen föreslår att betydelsen av barnets bästa skall komma till klarare uttryck i lagen. Barnets bästa skall vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge. Betydelsen av risken för att barnet far illa framhålls i lagen. Domstolen och socialnämnden skall vid bedömningen av vad som är bäst för barnet fästa avseende särskilt vid risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa.

I lagrådsremissen konstaterar regeringen att gemensam vårdnad i de allra flesta fall är en ur barnets synvinkel mycket bra vårdnadsform och att den möjlighet som infördes år 1998 för domstolen att besluta om gemensam vårdnad mot en förälders vilja bör finnas kvar. Samtidigt är det viktigt att domstolen tar en förälders motstånd mot gemensam vårdnad på allvar. Om en förälder utsätter barnet eller någon annan i familjen för övergrepp, är det i princip bäst för barnet att den föräldern inte får del i vårdnaden. Av stor betydelse är också föräldrarnas förmåga att samarbeta. Regeringen föreslår en uttrycklig bestämmelse om att domstolen vid bedömningen av om vårdnaden skall vara gemensam skall fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att samarbeta i frågor som rör barnet.

Lagrådsremissen innehåller förslag till vissa ändringar när det gäller barnets rätt till umgänge. Socialnämnden skall få väcka talan om umgänget i domstol, t.ex. om barnet riskerar att fara illa. I undantagsfall skall umgänge kunna ske på annat sätt än genom att barnet träffar föräldern, t.ex. genom telefon eller brev. Barnets behov av umgänge med

sina mor- och farföräldrar och andra som står barnet särskilt nära lyfts också fram i lagen.

För att förbättra barnets rätt att komma till tals i mål om vårdnad, boende och umgänge föreslår regeringen att socialnämnden innan den lämnar s.k. snabbupplysningar till domstolen skall höra barnet om det är lämpligt. I syfte att betona vikten av samförståndslösningar och underlätta för föräldrar att komma överens föreslås att domstolen aktivt skall verka för att föräldrarna når en samförståndslösning som är till barnets bästa. Domstolen skall också kunna uppdra åt en medlare att försöka få föräldrarna att komma överens.

För att minska risken för långvariga processer till skada för barn föreslår regeringen att handläggningen av verkställighet av avgöranden om vårdnad, boende och umgänge flyttas från förvaltningsdomstolarna till de allmänna domstolarna och att verkställighetsprövningen förenklas. Domstolen skall inte få besluta om verkställighet av ett avgörande eller avtal om det skulle vara uppenbart oförenligt med barnets bästa. Vid bedömningen skall risken för att barnet far illa beaktas. Hänsyn skall även tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. Möjligheten att jämka villkoren för ett umgänge förtydligas.

Ändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2006.

Innehållsförteckning

1	Beslut.....	5
2	Lagtext.....	6
2.1	Förslag till lag om ändring i föräldrabalken	6
2.2	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.....	18
2.3	Förslag till lag om ändring i lagen (1977:595) om erkännande och verkställighet av nordiska domar på privaträttens område.....	19
2.4	Förslag till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100)....	21
2.5	Förslag till lag om ändring i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn.....	22
2.6	Förslag till lag om ändring i lagen (2005:683) om ändring i rättegångsbalken	27
3	Ärendet och dess beredning.....	28
4	Bakgrund	28
5	Ett tydligare barnperspektiv	33
6	Risken för att barnet far illa.....	36
7	Barnets rätt att komma till tals.....	39
8	Gemensam vårdnad	44
9	Umgänge.....	49
10	Domstolars och socialnämnders beslutsunderlag.....	53
11	Domstolsprocessen	57
11.1	Samförståndslösningar vid domstol.....	57
11.2	Interimistiska beslut	60
11.3	Prövningstillstånd	62
11.4	Kunskap och kompetens	64
12	Verkställigheten.....	65
12.1	Allmän domstol skall pröva verkställigheten	65
12.2	Prövning av verkställigheten.....	73
13	Ikraftträdande och övergångsbestämmelser	77
14	Kostnader.....	77
15	Författningskommentar	79
15.1	Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken.....	79
15.2	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.....	95
15.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1977:595) om erkännande och verkställighet av nordiska domar på privaträttens område.....	96
15.4	Förslaget till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100).....	97

15.5	Förslaget till lag om ändring i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn.....	98
15.6	Förslaget till lag om ändring i lagen (2005:683) om ändring i rättegångsbalken	101
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet.....	103
Bilaga 2	Betänkandets lagförslag.....	115
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	137

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i föräldrabalken,
2. lag om ändring i rättegångsbalken,
3. lag om ändring i lagen (1977:595) om erkännande och verkställighet av nordiska domar på privaträttens område,
4. lag om ändring i sekretesslagen (1980:100),
5. lag om ändring i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn,
6. lag om ändring i lagen (2005:683) om ändring i rättegångsbalken.

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken¹
dels att 6 kap. 2 b § och 21 kap. 6 § skall upphöra att gälla,
dels att 6 kap. 2 a, 5, 6, 10, 10 b, 14 a–15 a och 19–21 §§, 20 kap. 11 §
och 21 kap. 1–5, 7, 9–14 och 16 §§ skall ha följande lydelse,
dels att det i balken skall införas en ny paragraf, 6 kap. 18 a §, av
följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

2 a §²

Barnets bästa skall *komma i främsta rummet vid avgörande enligt detta kapitel av alla frågor som rör* vårdnad, boende och umgänge.

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall det fästas avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. *Risken* för att barnet utsätts för övergrepp, oömligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa *skall beaktas*.

Barnets bästa skall *vara avgörande för alla beslut om* vårdnad, boende och umgänge.

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall det fästas avseende särskilt vid

– *risken* för att barnet *eller någon annan i familjen* utsätts för övergrepp *eller att barnet* oömligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa, *och*

– barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.

Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.

5 §³

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och vill någon av dem få ändring i vårdnaden, skall rätten *efter vad som är bäst för barnet förordna* att vårdnaden skall vara gemensam eller anförtro vårdnaden åt en av föräldrarna.

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och vill någon av dem få ändring i vårdnaden, skall rätten *besluta* att vårdnaden skall vara gemensam eller anförtro vårdnaden åt en av föräldrarna.

¹ Balken omtryckt 1995:974.

Senaste lydelse av 6 kap. 2 b § 1998:319.

² Senaste lydelse 1998:319.

³ Senaste lydelse 1998:319.

Rätten får inte besluta om gemensam vårdnad, om båda föräldrarna motsätter sig det.

Vid bedömningen av om vårdnaden skall vara gemensam eller anförtros åt en av föräldrarna skall rätten fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att samarbeta i frågor som rör barnet. Rätten får inte besluta om gemensam vårdnad, om båda föräldrarna motsätter sig det.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av en av föräldrarna eller båda. I mål om äktenskapsskillnad får rätten utan yrkande anförtro vårdnaden om barnet åt en av föräldrarna, om gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

6 §⁴

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, får de avtala att vårdnaden skall vara gemensam eller att en av dem skall ha vårdnaden om barnet. Avtalet skall gälla, om det är skriftligt och socialnämnden godkänner det *enligt andra stycket*.

Har föräldrarna avtalat om gemensam vårdnad, skall socialnämnden godkänna avtalet, om det inte är uppenbart oförenligt med barnets bästa. *Innebär avtalet att en av föräldrarna skall ha ensam vårdnad, skall nämnden godkänna avtalet, om det som har överenskommit är till barnets bästa.*

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, får de avtala att vårdnaden skall vara gemensam eller att en av dem skall ha vårdnaden om barnet. Avtalet skall gälla, om det är skriftligt och socialnämnden godkänner det.

Har föräldrarna avtalat om gemensam vårdnad, skall socialnämnden godkänna avtalet, om det inte är uppenbart oförenligt med barnets bästa.

10 §⁵

Står barnet under vårdnad av en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare och vill någon av barnets föräldrar eller båda få vårdnaden överflyttad till sig, *skall rätten besluta efter vad som är bäst för barnet*. Rätten får inte flytta över vårdnaden till föräldrarna gemensamt, om båda föräldrarna motsätter sig det.

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av båda föräldrarna eller en av dem eller på talan av socialnämnden.

Står barnet under vårdnad av en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare och vill någon av barnets föräldrar eller båda få vårdnaden överflyttad till sig, *får rätten besluta om detta*. Rätten får inte flytta över vårdnaden till föräldrarna gemensamt, om båda föräldrarna motsätter sig det.

⁴ Senaste lydelse 1998:319.

⁵ Senaste lydelse 1998:319.

10 b §

En särskilt förordnad vårdnadshavare har rätt att på begäran bli entledigad från uppdraget.

Om barnet har två särskilt förordnade vårdnadshavare och någon av dem vill att vårdnaden inte längre skall vara gemensam, skall rätten på talan av en av dem eller båda anförtro vårdnaden åt en av dem *efter vad som är bäst för barnet*. Rätten kan också i mål om äktenskapsskillnad mellan vårdnadshavarna utan yrkande *förordna* om vårdnaden enligt vad som nu har sagts, om gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

Om barnet har två särskilt förordnade vårdnadshavare och någon av dem vill att vårdnaden inte längre skall vara gemensam, skall rätten på talan av en av dem eller båda anförtro vårdnaden åt en av dem. Rätten kan också i mål om äktenskapsskillnad mellan vårdnadshavarna utan yrkande *besluta* om vårdnaden enligt vad som nu har sagts, om gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

14 a §⁶

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna, får rätten på talan av en av dem eller båda besluta vem av föräldrarna barnet skall bo tillsammans med. *Avgörande skall vara vad som är bäst för barnet*. Föräldrarna får avtala om barnets boende. Avtalet skall gälla, om det är skriftligt och socialnämnden godkänner det. *Avtalet skall godkännas, om det som har överenskommit är till barnets bästa*.

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna, får rätten på talan av en av dem eller båda besluta vem av föräldrarna barnet skall bo tillsammans med.

Föräldrarna får avtala om barnets boende. Avtalet skall gälla, om det är skriftligt och socialnämnden godkänner det.

15 §⁷

Barnet skall ha rätt till umgänge med en förälder som det inte bor tillsammans med.

Barnet skall ha rätt till umgänge med en förälder som det inte bor tillsammans med. *Umgänget kan ske genom att barnet och föräldern träffar varandra eller genom att de har annan kontakt*.

Barnets föräldrar har ett gemensamt ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med så långt möjligt tillgodoses. Särskilt förordnade vårdnadshavare har ett motsvarande ansvar.

Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med någon annan som står det särskilt nära så långt möjligt tillgodoses.

⁶ Senaste lydelse 1998:319.

⁷ Senaste lydelse 1998:319.

Om barnet står under vårdnad av båda föräldrarna och skall umgås med en förälder som det inte bor tillsammans med, skall den andra föräldern lämna sådana upplysningar om barnet som kan främja umgänget, om inte särskilda skäl talar mot det. Om barnet skall umgås med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära, skall upplysningar enligt första meningen lämnas av vårdnadshavaren.

15 a §⁸

Rätten skall besluta om umgänge efter vad som är bäst för barnet. Talan om umgänge får föras av en förälder som vill umgås med sitt barn. Om umgänge begärs av någon annan, får talan föras av socialnämnden.

På talan av en förälder som vill umgås med sitt barn får rätten besluta om umgänge mellan barnet och den föräldern. En sådan talan får också föras av socialnämnden.

På talan av socialnämnden får rätten besluta om umgänge mellan barnet och någon annan än en förälder. Vid bedömningen av om en sådan talan skall föras skall socialnämnden särskilt beakta barnets behov av umgänge med sina morföräldrar och farföräldrar och andra som står barnet särskilt nära.

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, får de avtala om barnets umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med. Avtalet skall gälla, om det är skriftligt och socialnämnden godkänner det. Avtalet skall godkännas, om det som har överenskommits är till barnets bästa.

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, får de avtala om barnets umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med. Avtalet skall gälla, om det är skriftligt och socialnämnden godkänner det.

18 a §

Rätten får uppdra åt en medlare att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning som är förenlig med barnets bästa. Rätten kan lämna medlaren närmare anvisningar om vad han eller hon skall iaktta när uppdraget fullgörs.

Medlaren skall inom den tid som rätten bestämmer lämna en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits och vad som i övrigt har

⁸ Senaste lydelse 1998:319.

kommit fram. Tiden får inte sättas längre än fyra veckor. Rätten får dock förlänga tiden, om det finns förutsättningar att nå en samförståndslösning.

Medlaren har rätt till skälig ersättning för arbete, tidspillan och utlägg som uppdraget krävt. Rätten beslutar om ersättningen. Ersättningen betalas av allmänna medel.

19 §⁹

Rätten skall se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir tillbörligt utredda.

Innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad, boende eller umgänge skall socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. Har nämnden tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning är nämnden skyldig att lämna rätten sådana upplysningar.

Om det behövs utredning utöver vad som sägs i andra stycket, får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att verkställa den. Rätten får fastställa riktlinjer för utredningen och bestämma en viss tid inom vilken utredningen skall vara slutförd. Om det behövs, får rätten förlänga denna tid. Rätten skall se till att utredningen bedrivs skyndsamt.

Den som verkställer utredning skall, om det inte är olämpligt, söka klarlägga barnets inställning och redovisa den för rätten.

Om det inte är olämpligt, skall den som verkställer utredningen försöka klarlägga barnets inställning och redovisa den för rätten samt lämna förslag till beslut.

Utan hinder av sekretess enligt 7 kap. 4 § första stycket sekretesslagen (1980:100) är en socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för utredningen skyldig att lämna sådana upplysningar på begäran av den socialnämnd som avses i tredje stycket. Detsamma gäller när uppgifterna begärs av den som socialnämnden utsett att verkställa utredningen.

Barnet får höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

20 §¹⁰

I mål eller ärenden om vårdnad, boende eller umgänge får rätten, I mål eller ärenden om vårdnad, boende eller umgänge får rätten,

⁹ Senaste lydelse 1998:319.

¹⁰ Senaste lydelse 2000:174.

besluta om vårdnad, boende eller umgänge för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft eller föräldrarna har träffat ett avtal om frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden. *Rätten skall besluta efter vad som är bäst för barnet.*

Innan beslut enligt första stycket meddelas skall motparten få tillfälle att yttra sig i frågan. Rätten kan inhämta upplysningar från socialnämnden i frågan. Har rätten meddelat ett beslut som ännu gäller när målet eller ärendet skall avgöras, skall rätten ompröva beslutet.

Ett beslut enligt denna paragraf får verkställas på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft. Beslutet får dock när som helst ändras av rätten.

21 §¹¹

I mål eller ärenden om vårdnad, boende eller umgänge kan rätten, i samband med att den meddelar dom eller beslut i saken och om det finns särskilda skäl, på yrkande av en part förelägga motparten vid vite att lämna ifrån sig barnet. Har vite förelagts i samband med beslut som avses i 20 § första stycket, kan rätten förordna att föreläggandet skall gälla omedelbart.

Beslut om föreläggande enligt första stycket får överklagas endast i samband med överklagande av domen eller beslutet om vårdnad, boende eller umgänge.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av *länsrätten* på ansökan av den part som har begärt föreläggandet.

En fråga om utdömande av förelagt vite prövas av *rätten* på ansökan av den part som har begärt föreläggandet. *Ärendet handläggs enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden.*

20 kap.

11 §¹²

Beslut som tingsrätten har meddelat under rättegången i frågor som avses i 6 kap. 20 §, 7 kap.

Beslut som tingsrätten har meddelat under rättegången i frågor som avses i 6 kap. 18 a § tredje

¹¹ Senaste lydelse 1998:319.

¹² Senaste lydelse 1995:1362.

15 §, 10 kap. 16 eller 17 § eller 11 kap. 18 § eller 23 § tredje stycket skall överklagas särskilt.

stycket eller 20 §, 7 kap. 15 §, 10 kap. 16 eller 17 § eller 11 kap. 18 § eller 23 § tredje stycket skall överklagas särskilt.

21 kap.

1 §¹³

Vid verkställighet skall barnets bästa komma i främsta rummet.

Barnets bästa skall vara avgörande för alla beslut om verkställighet. Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.

Verkställighet av *vad allmän domstol har bestämt i dom eller beslut om vårdnad, boende, umgänge eller överlämnande av barn söks hos länsrätten*. Har domen eller beslutet inte vunnit laga kraft och är det inte särskilt medgivet att verkställighet ändå får ske, får *länsrätten* inte vidta åtgärder enligt 2–4 §§.

Verkställighet av *en dom eller ett beslut om vårdnad, boende, umgänge eller överlämnande av barn söks hos tingsrätten i den ort där barnet har sitt hemvist*. Har domen eller beslutet inte vunnit laga kraft och är det inte särskilt medgivet att verkställighet ändå får ske, får *rätten* inte vidta åtgärder enligt 2–4 §§.

Verkställighet av avtal enligt 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket och 15 a § andra stycket söks hos *länsrätten*. Vad som i detta kapitel föreskrivs om verkställighet av dom eller beslut som vunnit laga kraft gäller även ett sådant avtal.

Verkställighet av avtal enligt 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket och 15 a § andra stycket söks hos *tingsrätten i den ort där barnet har sitt hemvist*. Vad som i detta kapitel föreskrivs om verkställighet av *en dom eller ett beslut som vunnit laga kraft* gäller även ett sådant avtal.

Om en annan tingsrätt handlägger ett mål mellan samma parter om vårdnaden, boendet eller umgänget, får verkställighet också sökas hos den tingsrätten.

Om det inte finns någon annan behörig domstol, tas frågan om verkställighet upp av Stockholms tingsrätt.

2 §

Innan *länsrätten förordnar om verkställighet*, får den uppdra åt ledamot eller suppleant i socialnämnden eller tjänsteman inom socialtjänsten att verka för att den som har hand om barnet frivilligt

Innan *rätten beslutar om verkställighet*, får den uppdra åt *en* ledamot eller suppleant i socialnämnden eller *en* tjänsteman inom socialtjänsten att verka för att den som har hand om barnet frivilligt

¹³ Senaste lydelse 1998:319.

skall fullgöra vad som åligger honom eller henne. *Sådant* uppdrag får även lämnas åt någon annan lämplig person.

Den som har fått ett uppdrag enligt första stycket skall inom den tid som *länsrätten* bestämmer lämna *denna* en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits och vad som i övrigt har kommit fram. Tiden får inte sättas längre än två veckor. *Länsrätten* får dock förlänga tiden, om det finns förutsättningar för att nå en frivillig fullgörelse.

skall fullgöra vad som åligger honom eller henne. *Ett sådant* uppdrag får även lämnas åt någon annan lämplig person.

Den som har fått ett uppdrag enligt första stycket skall inom den tid som *rätten* bestämmer lämna en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits och vad som i övrigt har kommit fram. Tiden får inte sättas längre än två veckor. *Rätten* får dock förlänga tiden, om det finns förutsättningar för att nå en frivillig fullgörelse.

3 §¹⁴

Förordnar länsrätten om verkställighet, får den förelägga vite eller besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg. Hämtning får dock beslutas endast i de fall och under de förutsättningar som anges i andra och tredje styckena.

Är det fråga om en dom eller ett beslut om vårdnad, boende eller överlämnande av barn, får *länsrätten* besluta om hämtning av barnet, om verkställighet annars inte kan ske eller om hämtning är nödvändig för att undvika att barnet lider allvarlig skada.

Är det fråga om en dom eller ett beslut om umgänge mellan barnet och en förälder som barnet inte bor tillsammans med, får *länsrätten* besluta om hämtning av barnet, om verkställighet annars inte kan ske och barnet har ett särskilt starkt behov av umgänge med föräldern.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av *länsrätten* på ansökan av den part som har begärt verkställigheten.

Beslutar rätten om verkställighet, får den *även utan yrkande* förelägga vite eller besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg. Hämtning får dock beslutas endast i de fall och under de förutsättningar som anges i andra och tredje styckena.

Är det fråga om en dom eller ett beslut om vårdnad, boende eller överlämnande av barn, får *rätten* besluta om hämtning av barnet, om verkställighet annars inte kan ske eller om hämtning är nödvändig för att undvika att barnet lider allvarlig skada.

Är det fråga om en dom eller ett beslut om umgänge mellan barnet och en förälder som barnet inte bor tillsammans med, får *rätten* besluta om hämtning av barnet, om verkställighet annars inte kan ske och barnet har ett särskilt starkt behov av umgänge med föräldern.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av *rätten* på ansökan av den part som har begärt verkställigheten.

¹⁴ Senaste lydelse 1998:319.

4 §

Förordnar länsrätten om verkställighet, kan den även lämna uppdrag enligt 2 §. Har rätten beslutat att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg, skall sådant uppdrag lämnas, om inte särskilda skäl talar mot det.

Om det finns särskilda skäl, får länsrätten för att underlätta att barnet överflyttas föreskriva att barnet tillfälligt skall tas om hand på lämpligt sätt.

Förordnar länsrätten om verkställighet av en dom eller ett beslut om umgänge som har vunnit laga kraft, kan rätten, när det påkallas av förhållanden som har inträffat efter domen eller beslutet, jämka vad som har bestämts om villkor eller tidpunkt för umgänget.

Har barnet fyllt tolv år, får verkställighet inte ske mot dess vilja utom då länsrätten finner det nödvändigt av hänsyn till barnets bästa. Detsamma gäller, om barnet ännu inte har fyllt tolv år men har nått en sådan mognad att dess vilja bör beaktas på motsvarande sätt.

Även om dom eller beslut som avses i 1 § inte föreligger, kan barnets vårdnadshavare, när barnet vistas hos någon annan, begära att länsrätten beslutar om åtgärd för att barnet skall överflyttas till vårdnadshavaren.

Länsrätten kan vägra att vidta den begärda åtgärden, om det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att frågan om vårdnaden prövas av allmän domstol.

En åtgärd enligt första stycket får inte beslutas, om ett flyttnings-

Beslutar rätten om verkställighet, kan den även lämna uppdrag enligt 2 §. Har rätten beslutat att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg, skall ett uppdrag enligt 2 § lämnas, om inte särskilda skäl talar mot det.

Om det finns särskilda skäl, får rätten för att underlätta att barnet överflyttas besluta att barnet tillfälligt skall tas om hand av socialnämnden eller på annat lämpligt sätt. Rätten får besluta att omhändertagandet skall verkställas genom polismyndighetens försorg.

Beslutar rätten om verkställighet av en dom eller ett beslut om umgänge som har vunnit laga kraft, kan rätten komplettera eller ändra vad som har bestämts om de praktiska arrangemangen för utövandet av umgänget, om det är nödvändigt för att umgänget skall kunna ske.

5 §

Om åtgärder för verkställighet är uppenbart oförenliga med barnets bästa, får rätten inte besluta om verkställighet.

7 §

Även om en dom eller ett beslut som avses i 1 § inte finns, kan barnets vårdnadshavare, när barnet vistas hos någon annan, begära att rätten beslutar om åtgärd för att barnet skall överflyttas till vårdnadshavaren.

Rätten kan vägra att vidta den begärda åtgärden, om det av hänsyn till barnets bästa behövs en prövning av frågan om vårdnaden.

En åtgärd enligt första stycket får inte beslutas, om ett flyttnings-

förbud enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga *föreligger beträffande* barnet.

I övrigt gäller 2–6 §§.

förbud enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga *gäller i fråga om* barnet.

I övrigt gäller 1–5 §§.

9 §¹⁵

Hämtning och *annan åtgärd* som rör barnet skall utföras på ett sätt som är så skonsamt som möjligt för barnet.

Vid hämtning skall någon som kan vara till stöd för barnet närvara. Finns det en sådan kontaktperson för barnet som avses i socialtjänstlagen (2001:453) bör denne anlitas. Om möjligt skall också en barnläkare, barnpsykiater eller barnpsykolog medverka. Om barnet på grund av sjukdom inte bör flyttas eller om det *möter* något annat särskilt hinder, skall *hämtningen uppskjutas*.

Hämtning, *omhändertagande* och *andra åtgärder* som rör barnet skall utföras på ett sätt som är så skonsamt som möjligt för barnet.

Om barnet på grund av sjukdom inte bör flyttas eller om det *finns* något annat särskilt hinder, skall *åtgärden skjutas upp*.

10 §¹⁶

Föreligger i mål enligt detta kapitel fara för att barnet förs ur landet eller är saken av annan anledning brådskande, kan länsrätten omedelbart förordna att barnet skall tas om hand på det sätt som länsrätten finner lämpligt.

Kan ett beslut enligt första stycket inte avvaktas, får polismyndigheten, oavsett om något *mål* är anhängigt, vidta sådana omedelbara åtgärder som kan ske utan skada för barnet. *När en sådan åtgärd vidtas skall om möjligt närvara en läkare samt företrädare för socialtjänsten eller i förekommande fall en sådan kontaktperson för barnet som avses i socialtjänstlagen (2001:453).* Åtgärden skall genast anmälas till *länsrätten*, som utan dröjsmål prövar om den skall bestå.

Om det är fara för att barnet förs ur landet eller om saken av annan anledning är brådskande, kan rätten omedelbart besluta att barnet skall tas om hand av socialnämnden eller på annat lämpligt sätt. Rätten får besluta att omhändertagandet skall verkställas genom polismyndighetens försorg.

Kan ett beslut enligt första stycket inte avvaktas, får polismyndigheten, oavsett om något *ärende* är anhängigt, vidta sådana omedelbara åtgärder som kan ske utan skada för barnet. Åtgärden skall genast anmälas till *rätten*, som utan dröjsmål prövar om den skall bestå.

¹⁵ Senaste lydelse 2001:456.

¹⁶ Senaste lydelse 2001:456.

Har rätten meddelat ett beslut om omhändertagande enligt första eller andra stycket som ännu gäller när ärendet skall avgöras, skall rätten ompröva beslutet.

11 §

I mål enligt detta kapitel kan länsrätten förordna att barnet skall undersökas av läkare.

Vid hämtning och omhändertagande skall någon som kan vara till stöd för barnet närvara. Finns det en sådan kontaktperson för barnet som avses i socialtjänstlagen (2001:453), bör han eller hon anlitas. I brådskande fall får en åtgärd som krävs för skydd av barnet vidtas utan att en person till stöd för barnet är närvarande.

I kallelse till läkarundersökning får länsrätten förelägga vite. Länsrätten prövar frågor om utdömande av förelagt vite.

Om det är möjligt skall en barnläkare, barnpsykiater eller barnpsykolog medverka vid hämtning och omhändertagande.

12 §

I mål enligt detta kapitel skall länsrätten hålla muntlig förhandling, om det inte är uppenbart obehövt. Om muntlig förhandling i kammarrätten och regeringsrätten finns bestämmelser i 9 § förvaltningsprocesslagen (1971:291).

Vid avgörande av ett ärende enligt detta kapitel skall tingsrätten bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. Om rätten anser det tillräckligt att en domare sitter i rätten och parterna samtycker till det eller ärendet är av enkel beskaffenhet, kan det avgöras av en lagfaren domare.

Vid muntlig förhandling får barnet höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

Vid sammanträde får barnet höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

Uteblir en part från en förhandling till vilken han eller hon har kallats vid vite att inställa sig personligen, får rätten förordna att parten skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag.

13 §

Länsrätten får, enligt vad som är skäligt, förordna att den ena parten skall ersätta motpartens kostnader i ett mål enligt detta kapitel.

I fråga om rättegångskostnader skall 18 kap. rättegångsbalken tillämpas. Avskrivs ärendet på grund av att parterna har nått en samförstånds lösning, får rätten

besluta att vardera parten skall bära sin kostnad.

Kostnader för utförande av uppdrag enligt 2 § första stycket andra meningen, *för hämtning av en part till förhandling*, för hämtning eller omhändertagande av barn *och för läkarundersökning* betalas av allmänna medel. Rätten får efter vad som är skäligt besluta att en part som har föranlett kostnad för hämtning *skall* helt eller delvis betala kostnaden till statsverket.

Den som har hand om barnet får tillerkännas ersättning och förskott med anledning av kostnader för resa och uppehälle i samband med inställelse vid läkarundersökning enligt 11 §. Härvid gäller 15 § förvaltningsprocesslagen (1971:291).

Frågor om ersättning enligt andra och tredje styckena prövas av länsrätten.

Kostnader för utförande av uppdrag enligt 2 § första stycket andra meningen, för hämtning eller omhändertagande av barn betalas av allmänna medel *efter beslut av rätten*. Rätten får efter vad som är skäligt besluta att en part som har föranlett kostnad för hämtning *eller omhändertagande av barn* helt eller delvis *skall* betala kostnaden till staten.

14 §

Länsrätten kan förordna att beslut enligt detta kapitel som ej avser utdömande av vite, ersättning för parts kostnader eller parts skyldighet att betala kostnader till statsverket skall gälla omedelbart.

Beslut som *inte* avser utdömande av vite, ersättning för parts kostnader eller parts skyldighet att betala kostnader till *staten* gäller omedelbart, *om inte annat beslutas.*

16 §

Vid handläggning i kammarrätten av mål enligt detta kapitel skall nämndemän ingå i rätten.

Vid rättens handläggning av ärenden enligt detta kapitel tillämpas i övrigt lagen (1996:242) om domstolsärenden. Prövningstillstånd krävs inte för att hovrätten skall pröva tingsrättens beslut.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2006.

2. Äldre bestämmelser i 21 kap. tillämpas i fråga om mål om verkställighet eller överflyttning av barn i annat fall som vid ikraftträdandet är anhängigt vid domstol.

2.2 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 42 kap. 6 och 17 §§ rättegångsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

42 kap.

6 §¹

Utfärdas stämning, skall förberedelse i målet äga rum.

Förberedelsen har till syfte att klarlägga

1. parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som parterna åberopar till grund för sin talan,
2. i vad mån parterna är oense om åberopade sakförhållanden,
3. vilka bevis som skall förebringas och vad som skall styrkas med varje bevis,
4. om ytterligare utredning eller andra åtgärder behövs före målets avgörande och
5. om det finns förutsättningar för förlikning.

5. om det finns förutsättningar för förlikning *eller annan samförståndslösning.*

Rätten skall driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Så snart det lämpligen kan ske bör rätten höra parterna angående målets handläggning och, om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl är obehövt, upprätta en tidsplan för denna.

17 §²

Är saken sådan att förlikning därom är tillåten, skall rätten, i den mån det är lämpligt med hänsyn till målets beskaffenhet och övriga omständigheter, verka för att parterna förlikas.

Om det med hänsyn till målets beskaffenhet är lämpligare att särskild medling äger rum, kan rätten förelägga parterna att inställa sig till förlikningssammanträde inför medlare som förordnas av rätten.

Rätten skall, om det är lämpligt med hänsyn till målets beskaffenhet och övriga omständigheter, verka för att parterna förlikas eller på annat sätt uppnår en samförståndslösning.

Om det i ett mål där förlikning om saken är tillåten med hänsyn till målets beskaffenhet är lämpligare att särskild medling äger rum, kan rätten förelägga parterna att inställa sig till ett förlikningssammanträde inför medlare som förordnas av rätten.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2006.

¹ Senaste lydelse 2000:172.

² Senaste lydelse 1987:747.

2.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1977:595) om erkännande och verkställighet av nordiska domar på privaträttens område

Härigenom föreskrivs att 9 och 12 §§ lagen (1977:595) om erkännande och verkställighet av nordiska domar på privaträttens område skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Ansökan om verkställighet görs hos kronofogdemyndigheten *eller*, i fall som avses i 6 §, hos *länsrätten*.

Till ansökningen skall fogas

1. om ansökningen rör verkställighet av en dom eller av ett beslut som avses i 5 § 5, av vederbörande myndighet bestyrkt avskrift av exekutionstiteln samt bevis att denna har vunnit laga kraft eller, i fråga om icke lagakraftvunnen dom, bevis att den utan hinder därav får verkställas i den stat där den har meddelats,

2. om ansökningen rör verkställighet av en förlikning, bestyrkt avskrift av förlikningen och bevis att denna får verkställas i den stat där den har ingåtts,

3. om ansökningen rör verkställighet av ett skuldebrev som avses i 5 § 3 och 4, bestyrkt avskrift av skuldebrevet och bevis att detta kan utgöra grund för verkställighet utan rättegång i den stat där gäldenären under-tecknat skuldebrevet samt bevis att denne vid tidpunkten för under-tecknandet hade hemvist i den staten,

4. om ansökningen rör verkställighet av ett avgörande som avses i 6 §, bestyrkt avskrift av exekutionstiteln och bevis att den kan utgöra grund för verkställighet i den stat där den har upprättats.

Handling, som är avfattad på annat språk än danska, norska eller svenska, skall vara åtföljd av bestyrkt översättning till något av dessa språk, om inte kronofogdemyndigheten eller *länsrätten* medger undantag.

Föreslagen lydelse

9 §¹

Ansökan om verkställighet görs hos kronofogdemyndigheten. I fall som avses i 6 § görs *dock ansökan* hos *tingsrätten i den ort där barnet har sitt hemvist. Om en annan tingsrätt handlägger ett mål mellan samma parter om vårdnaden, boendet eller umgänget, får verkställighet också sökas hos den tingsrätten. Om det i fall som avses i 6 § inte finns någon annan behörig domstol, tas frågan om verkställighet upp av Stockholms tingsrätt.*

En handling, som är avfattad på annat språk än danska, norska eller svenska, skall vara åtföljd av bestyrkt översättning till något av dessa språk, om inte kronofogdemyndigheten eller *rätten* medger undantag.

¹ Senaste lydelse 2002:466.

12 §

Verkställighet, som *sökes* hos *länsrätten*, sker enligt vad som är föreskrivet om verkställighet av svensk domstols avgörande i motsvarande fall.

Verkställighet, som *begärs* hos *rätten*, sker enligt vad som är föreskrivet om verkställighet av svensk domstols avgörande i motsvarande fall.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2006.
 2. Äldre bestämmelser tillämpas i fråga om mål om verkställighet som vid ikraftträdandet är anhängigt vid domstol. Därvid tillämpas 21 kap. föräldrabalken i den lydelse kapitlet hade vid utgången av juni 2006.

2.4 Förslag till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100)

Härigenom föreskrivs att 9 kap. 15 § sekretesslagen (1980:100) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 kap. 15 §¹

Sekretess gäller hos domstol i äktenskapsmål samt mål och ärenden enligt föräldrabalken, liksom i ärenden enligt lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn och *mål* enligt lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn, för uppgift om enskilda personliga eller ekonomiska förhållanden, om part begär det och det kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider skada eller men om uppgiften röjs. I ärenden enligt lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn och om adoption enligt 4 kap. föräldrabalken, anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken eller förvaltarskap behövs dock inte begäran av part.

I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretess i högst sjuttio år.

Sekretess gäller hos domstol i äktenskapsmål samt mål och ärenden enligt föräldrabalken, liksom i ärenden enligt lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn och *ärenden* enligt lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn, för uppgift om enskilda personliga eller ekonomiska förhållanden, om part begär det och det kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider skada eller men om uppgiften röjs. I ärenden enligt lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn och om adoption enligt 4 kap. föräldrabalken, anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken eller förvaltarskap behövs dock inte begäran av part.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2006.

2. Den äldre lydelsen av 9 kap. 15 § tillämpas i mål som vid ikraftträdandet är anhängigt vid domstol.

¹ Senaste lydelse 1999:1045.

2.5 Förslag till lag om ändring i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn

Härigenom föreskrivs att 9 och 13–21 §§ lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Mål om erkännande eller verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § får förklaras vilande, om

1. avgörandet har överklagats genom ett ordinärt rättsmedel,

2. frågan om vårdnaden, umgänget eller rätten att ta vård om barnet prövas här i landet i ett rättsligt förfarande som har påbörjats innan det motsvarande förfarandet inleddes i ursprungsstaten, eller

3. frågan om erkännande eller verkställighet av något annat avgörande om vårdnaden, umgänget eller rätten att ta vård om barnet samtidigt prövas i ett annat *mål*.

Ansökan om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § eller om överflyttning av barn enligt 11 § görs hos *länsrätten*.

Föreslagen lydelse

9 §

Ett ärende om erkännande eller verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § får förklaras vilande, om

1. avgörandet har överklagats genom ett ordinärt rättsmedel,

2. frågan om vårdnaden, umgänget eller rätten att ta vård om barnet prövas här i landet i ett rättsligt förfarande som har påbörjats innan det motsvarande förfarandet inleddes i ursprungsstaten, eller

3. frågan om erkännande eller verkställighet av något annat avgörande om vårdnaden, umgänget eller rätten att ta vård om barnet samtidigt prövas i ett annat *ärende*.

13 §

Ansökan om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § görs *hos tingsrätten i den ort där barnet har sitt hemvist. Om en annan tingsrätt handlägger ett mål mellan samma parter om vårdnaden, boendet eller umgänget, får verkställighet också sökas hos den tingsrätten. Om det inte finns någon annan behörig domstol, tas frågan om verkställighet upp av Stockholms tingsrätt. Ansökan om överflyttning av barn enligt 11 § görs hos Stockholms tingsrätt.*

14 §

Till ansökan om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § skall fogas bestyrkt kopia av avgörandet samt, om det framgår att avgörandet har meddelats i svarandens utelämnade handling, en handling som visar huruvida

denne har delgetts stämning eller motsvarande handling. Sökanden skall även ge in en handling som visar att avgörandet kan utgöra grund för verkställighet i ursprungsstaten samt lämna uppgift om var barnet kan antas befinna sig här i landet och förslag till hur vården av barnet skall återställas.

I *mål* om överflyttning av barn enligt 11 § skall sökanden, om rätten begär det, *förete* ett sådant avgörande av någon myndighet i den stat där barnet hade sitt hemvist omedelbart före bortförandet eller kvarhållandet som utvisar att bortförandet eller kvarhållandet var olovligt. Detta gäller dock endast om ett sådant avgörande kan erhållas i den staten.

I *ett ärende* om överflyttning av barn enligt 11 § skall sökanden, om rätten begär det, *visa upp* ett sådant avgörande av någon myndighet i den stat där barnet hade sitt hemvist omedelbart före bortförandet eller kvarhållandet som utvisar att bortförandet eller kvarhållandet var olovligt. Detta gäller dock endast om ett sådant avgörande kan erhållas i den staten.

15 §

Mål om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § skall handläggas skyndsamt.

Också *mål* om överflyttning av barn enligt 11 § skall handläggas skyndsamt. Har ett sådant *mål* inte avgjorts inom sex veckor från det att ansökan gjordes om överflyttningen, är rätten på sökandens begäran skyldig att redogöra för orsaken till dröjsmålet.

Ett ärende om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § skall handläggas skyndsamt.

Också *ett ärende* om överflyttning av barn enligt 11 § skall handläggas skyndsamt. Har ett sådant *ärende* inte avgjorts inom sex veckor från det att ansökan gjordes om överflyttningen, är rätten på sökandens begäran skyldig att redogöra för orsaken till dröjsmålet.

16 §¹

Innan *länsrätten förordnar* om verkställighet eller överflyttning får den uppdra åt en ledamot eller suppleant i socialnämnden eller en tjänsteman inom socialtjänsten att verka för att den som har hand om barnet frivilligt skall fullgöra vad som åligger honom eller henne. Ett sådant uppdrag får även lämnas åt någon annan lämplig person. Uppdrag får lämnas endast om det kan antas att detta kommer att leda till att barnet överlämnas utan att *målets* behandling onödigt fördröjs.

Den som har fått ett uppdrag enligt första stycket skall inom den tid som *länsrätten* bestämmer

Innan *rätten beslutar* om verkställighet eller överflyttning får den uppdra åt en ledamot eller suppleant i socialnämnden eller en tjänsteman inom socialtjänsten att verka för att den som har hand om barnet frivilligt skall fullgöra vad som åligger honom eller henne. Ett sådant uppdrag får även lämnas åt någon annan lämplig person. Uppdrag får lämnas endast om det kan antas att detta kommer att leda till att barnet överlämnas utan att *ärendets* behandling onödigt fördröjs.

Den som har fått ett uppdrag enligt första stycket skall inom den tid som *rätten* bestämmer lämna

¹ Senaste lydelse 1993:212.

lämna *rätten* en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits och vad som i övrigt har kommit fram. Tiden får inte sättas längre än två veckor. Om synnerliga skäl *föreligger*, får *länsrätten* dock bestämma en längre tid eller förlänga en redan bestämd tid.

en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits och vad som i övrigt har kommit fram. Tiden får inte sättas längre än två veckor. Om *det finns* synnerliga skäl, får *rätten* dock bestämma en längre tid eller förlänga en redan bestämd tid.

17 §²

Innan *rätten* avgör ett *mål* om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § eller om överflyttning av barn enligt 11 § skall *rätten* inhämta barnets mening, om det inte är omöjligt med hänsyn särskilt till barnets ålder och mognad.

Innan *rätten* avgör ett *ärende* om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § eller om överflyttning av barn enligt 11 § skall *rätten* inhämta barnets mening, om det inte är omöjligt med hänsyn särskilt till barnets ålder och mognad.

18 §³

Förordnar länsrätten om verkställighet eller överflyttning, får den förelägga vite, om detta kan antas komma att leda till att barnet överlämnas utan onödigt dröjsmål, eller besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg. *Länsrätten* kan i samband med *förordnandet* lämna uppdrag enligt 16 §.

Beslutar rätten om verkställighet eller överflyttning, får den *även utan yrkande* förelägga vite, om detta kan antas komma att leda till att barnet överlämnas utan onödigt dröjsmål, eller besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg. *Rätten* kan i samband med *beslutet* lämna uppdrag enligt 16 §.

Är det fråga om en dom eller ett beslut om umgänge, får dock *länsrätten* besluta om hämtning av barnet endast om det finns särskilda skäl att anta att verkställighet annars inte kan ske.

Är det fråga om en dom eller ett beslut om umgänge, får dock *rätten* besluta om hämtning av barnet endast om det finns särskilda skäl att anta att verkställighet annars inte kan ske.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av *länsrätten* på ansökan av den part som har begärt verkställigheten eller överflyttningen.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av *rätten* på ansökan av den part som har begärt verkställigheten eller överflyttningen.

19 §⁴

Om det i ett *mål* enligt denna lag finns risk för att barnet förs ur landet eller att verkställigheten eller överflyttningen på annat sätt försvåras, kan *länsrätten* omedelbart

Om det i ett *ärende* enligt denna lag finns risk för att barnet förs ur landet eller att verkställigheten eller överflyttningen på annat sätt försvåras, kan *rätten* omedelbart

² Paragrafen fick sin nuvarande beteckning genom 1993:212.

³ Senaste lydelse 1993:212.

⁴ Senaste lydelse 1993:212.

bart *förordna* att barnet skall tas om hand *på det sätt som länsrätten finner lämpligt*. Länsrätten kan därvid *meddela föreskrifter* om villkor eller tidpunkt för umgänge med barnet.

För att underlätta att barnet överflyttas kan *länsrätten* i samband med dom eller beslut om verkställighet eller överflyttning *föreskriva* att barnet tillfälligt skall tas om hand på lämpligt sätt.

besluta att barnet skall tas om hand *av socialnämnden eller på annat lämpligt sätt*. Rätten kan därvid *besluta* om villkor eller tidpunkt för umgänge med barnet.

För att underlätta att barnet överflyttas kan *rätten* i samband med *en* dom eller *ett* beslut om verkställighet eller överflyttning *besluta* att barnet tillfälligt skall tas om hand *av socialnämnden eller på annat lämpligt sätt*.

Rätten får besluta att omhändertagandet skall verkställas genom polismyndighetens försorg.

20 §⁵

Har talan enligt denna lag inte väckts eller kan ett beslut enligt 19 § första stycket inte avvaktas, får polismyndigheten genast omhänderta barnet eller vidta andra omedelbara åtgärder som kan ske utan skada för barnet. *När en sådan åtgärd vidtas skall om möjligt en läkare samt en företrädare för socialtjänsten eller i förekommande fall en sådan kontaktperson för barnet som avses i socialtjänstlagen (2001:453) vara närvarande*. Åtgärden skall genast anmälas till *länsrätten*, som utan dröjsmål prövar om den skall bestå.

Har talan enligt denna lag inte väckts eller kan ett beslut enligt 19 § första stycket inte avvaktas, får polismyndigheten genast omhänderta barnet eller vidta andra omedelbara åtgärder som kan ske utan skada för barnet. Åtgärden skall genast anmälas till *rätten*, som utan dröjsmål prövar om den skall bestå.

21 §⁶

Beträffande förfarandet i övrigt i *mål* om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § eller om överflyttning av barn enligt 11 § tillämpas 21 kap. 9 och 11–16 §§ föräldrabalken. Vad som föreskrivs i 21 kap. 13 § föräldrabalken om kostnader för utförande av uppdrag skall gälla i fråga om uppdrag enligt 16 § första stycket andra meningen.

Beträffande förfarandet i övrigt i *ärende* om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § eller om överflyttning av barn enligt 11 § tillämpas 21 kap. 9 och 11–16 §§ föräldrabalken. Vad som föreskrivs i 21 kap. 13 § föräldrabalken om kostnader för utförande av uppdrag skall gälla i fråga om uppdrag enligt 16 § första stycket andra meningen.

⁵ Senaste lydelse 2001:465.

⁶ Senaste lydelse 1993:212.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2006.
 2. Äldre bestämmelser tillämpas i fråga om mål om verkställighet eller överflyttning som vid ikraftträdandet är anhängigt vid domstol. Därvid tillämpas 21 kap. föräldrabalken i den lydelse kapitlet hade vid utgången av juni 2006.

2.6 Förslag till lag om ändring i lagen (2005:683) om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 42 kap. 6 § rättegångsbalken i stället för dess lydelse enligt lagen (2005:683) om ändring i rättegångsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

42 kap.

6 §

Utfärdas stämning, skall förberedelse i målet äga rum.

Förberedelsen har till syfte att klarlägga

1. parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som parterna åberopar till grund för sin talan,
2. i vad mån parterna är oense om åberopade sakförhållanden,
3. vilka bevis som skall läggas fram och vad som skall styrkas med varje bevis,
4. om ytterligare utredning eller andra åtgärder behövs före målets avgörande och
5. om det finns förutsättningar för förlikning.

5. om det finns förutsättningar för förlikning *eller annan samförståndslösning.*

Rätten skall driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Så snart det lämpligen kan ske bör rätten höra parterna angående målets handläggning.

Rätten skall upprätta en tidsplan för målets handläggning, om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl är obehövt. Parterna skall fortlöpande kontrollera att tidsplanen kan hållas såvitt gäller dem och deras bevisning. Om en part bedömer att tidsplanen inte kan hållas, skall detta genast anmälas till rätten. Om rätten bedömer att tidsplanen inte kan hållas, skall parterna underrättas om detta.

3 Ärendet och dess beredning

År 2002 tillkallade regeringen en parlamentarisk kommitté, 2002 års vårdnadskommitté (dir. 2002:89). Kommitténs huvuduppgifter var att utvärdera 1998 års vårdnadsreform och 1996 års reform om barns rätt att komma till tals samt göra en översyn av reglerna om verkställighet av avgöranden och avtal. Kommittén skulle vidare utreda vissa andra frågor om vårdnad, boende och umgänge. Enligt tilläggsdirektiv skulle kommittén föreslå hur en reglering kan utformas som underlättar hanteringen av problem när det gäller beslutsfattandet vid gemensam vårdnad (dir. 2005:35).

I juni 2005 överlämnade kommittén betänkandet *Vårdnad – Boende – Umgänge, Barnets bästa, föräldrars ansvar* (SOU 2005:43). En sammanfattning av betänkandet finns i *bilaga 1*. Betänkandets författningsförslag finns i *bilaga 2*.

Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. Remissvaren finns tillgängliga i lagstiftningsärendet (Ju 2005/5191).

Kommittén tar upp vissa frågor som rör barns försörjning, bl.a. om samarbetssamtal om underhåll och om beräkningsmetoderna för underhållsbidrag (se kapitel 9 i betänkandet). Dessa frågor kommer att beredas vidare i annat sammanhang. Detsamma gäller beslutsfattandet vid gemensam vårdnad (se kapitel 4.5 i betänkandet och avsnitt 8 i lagrådsremissen) och skyddade personuppgifter (se kapitel 9.3 i betänkandet och avsnitt 10 i lagrådsremissen).

4 Bakgrund

Utvecklingen av reglerna om vårdnad

Rättsförhållandet mellan barn och föräldrar regleras i föräldrabalken, som infördes år 1950. Den ursprungliga regleringen i föräldrabalken byggde på två tidigare lagar om barn utom äktenskap från år 1917 och barn i äktenskap från år 1920. I dessa lagar gavs regler om vårdnaden om barnet som innebar att för ett barn med gifta föräldrar var föräldrarna gemensamt vårdnadshavare medan modern ensam var vårdnadshavare för barn utom äktenskapet.

År 1968 infördes i föräldrabalken särskilda regler för verkställighet av domar och beslut om vårdnad, umgänge och överlämnande av barn samt för överflyttning av barn i andra fall än enligt ett sådant avgörande. Tidigare hade de allmänna exekutionsreglerna i utsökningslagen ansetts tillämpliga i dessa ärenden.

Den svenska familjerätten har, med undantag för verkställighet och överflyttning, sedan början av 1970-talet genomgått betydande förändringar. Utvecklingen har präglats av strävanden att tillgodose barnets intressen i relation till föräldrarna. År 1973 ändrades bestämmelserna om vårdnad om barn så att frågan om vem av makarna som bär skulden till söndringen saknar betydelse vid avgörande av vem av dem som efter en äktenskapsskillnad skall få vårdnaden om barnet. Samtidigt stärktes

fäders möjlighet att få vårdnaden om sina barn. År 1976 infördes en möjlighet för ogifta föräldrar att efter prövning av domstol få gemensam vårdnad. Då utmönstrades också termerna barn i äktenskap och barn utom äktenskap ur lagstiftningen. År 1983 blev det möjligt för makar att efter äktenskapsskillnad få gemensam vårdnad utan särskilt domstolsbeslut. Vidare blev det enklare för ogifta föräldrar att få gemensam vårdnad.

År 1991 gjordes ändringar som syftade särskilt till att underlätta en utveckling mot att föräldrarna i större utsträckning skulle ta ett gemensamt ansvar för barnet och själva komma överens om hur vårdnads- och umgängesfrågor skall lösas. Ett viktigt inslag i reformen var en satsning på samarbetsamtal, dvs. samtal där föräldrarna under sakkunnig ledning försöker nå enighet om vårdnad och umgänge. Vidare infördes en möjlighet för domstolen att ta initiativ till att samarbetsamtal kommer till stånd. När det gäller ogifta föräldrar innebar reformen att föräldrarna kan få gemensam vårdnad genom en anmälan till socialnämnden i samband med att faderskapet fastställs. Lagen fick en uttrycklig bestämmelse om att domstolen, när gemensam vårdnad inte är aktuell, vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall fästa avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.

År 1993 infördes en bestämmelse om att domstolen vid bedömningen av en umgängesfråga skall beakta risken för att barnet i samband med umgänget utsätts för övergrepp, olovligen bortförs eller kvarhålls eller annars far illa.

År 1996 reformerades lagstiftningen när det gäller barns rätt att komma till tals i mål om vårdnad och umgänge. En bestämmelse infördes om att domstolen vid bedömningen av barnets bästa skall ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. Den som verkställer en vårdnadsutredning skall, om det inte är olämpligt, söka klarlägga barnets inställning.

De senaste större ändringarna gjordes år 1998. Reformen syftade till att ytterligare betona vikten av samförståndslösningar och underlätta för föräldrar att i så stor utsträckning som möjligt komma överens. Ett närliggande syfte var att bereda vägen för en ökad användning av gemensam vårdnad. Ett viktigt inslag var en satsning på socialnämndernas arbete. Föräldrar som är överens kan numera reglera vårdnad, boende och umgänge genom avtal som godkänns av socialnämnden. Ett avtal som har godkänts av nämnden gäller och kan verkställas som ett lagakraftvunnet domstolsavgörande. Föräldrarna kan få hjälp av kommunen att ingå ett sådant avtal. Genom reformen vidgades vidare domstolens möjlighet att besluta om gemensam vårdnad. Domstolen kan nu besluta om gemensam vårdnad även om en förälder motsätter sig det. En förutsättning är dock att gemensam vårdnad är bäst för barnet. Principen att föräldrar med gemensam vårdnad skall kunna enas i frågor som rör barnet modifierades något. I enlighet med detta infördes det en möjlighet att besluta om umgänge också när föräldrarna har gemensam vårdnad. Det blev också möjligt att vid gemensam vårdnad besluta vem av föräldrarna som barnet skall bo tillsammans med, vilket innebär att domstolen även kan besluta att barnet skall bo hos var och en av föräldrarna (s.k. växelvist boende). Genom 1998 års vårdnadsreform gjordes bestämmel-

serna om barns rätt att komma till tals tillämpliga även på mål om barns boende och vid socialnämndens prövning av föräldrarnas avtal.

Vårdnadens innebörd

Ett barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Vårdnaden om barnet består till dess barnet fyller 18 år eller gifter sig innan dess.

Den som har vårdnaden om ett barn ansvarar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov av omvårdnad, trygghet och en god fostran blir tillgodosedda. Vårdnadshavaren svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter samt skall bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. I vårdnaden ingår också att ha uppsikt över barnet eller vidta andra lämpliga åtgärder så att barnet inte orsakar skada för någon annan.

Vem är vårdnadshavare?

Ett barn står från födelsen under vårdnad av båda föräldrarna om dessa är gifta med varandra. Döms det till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna, står barnet även därefter under båda föräldrarnas vårdnad om inte den gemensamma vårdnaden upplöses. Är föräldrarna inte gifta med varandra, blir modern ensam vårdnadshavare. Detta gäller om modern är registrerad partner, sambo eller om föräldrarna inte bor tillsammans.

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill föräldrarna gemensamt utöva vårdnaden, skall domstol på talan av dem båda besluta i enlighet med deras begäran, om inte gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa. Föräldrarna kan få gemensam vårdnad också genom registrering hos Skatteverket efter gemensam anmälan.

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och vill någon av dem få ändring i vårdnaden, skall domstolen efter vad som är bäst för barnet besluta att vårdnaden skall vara gemensam eller att en av föräldrarna skall ha vårdnaden om barnet. Domstolen får besluta om gemensam vårdnad även mot en förälders vilja.

Föräldrarna kan vidare avtala att vårdnaden skall vara gemensam eller att en av dem skall ha vårdnaden om barnet. Avtalet gäller om det är skriftligt och har godkänts av socialnämnden.

Domstolsprocessen

Mål och ärenden om vårdnad, boende och umgänge är indispositiva. Det innebär att domstolen skall se till att frågorna blir tillbörligt utredda och att domstolen i varje enskilt fall skall göra en prövning av vad som är bäst för barnet.

Innan domstolen avgör ett mål eller ärende om vårdnad, boende eller umgänge skall socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. Om det behövs ytterligare utredning, får domstolen uppdra åt socialnämnden

eller något annat organ att utse någon att verkställa en sådan utredning. Den som gör utredningen skall, om det inte är olämpligt, försöka klarlägga barnets inställning och redovisa den för domstolen. Barnet får höras inför domstolen om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras. Domstolen kan också höra barnpsykiatrisk expertis eller inhämta skriftligt utlåtande från sådan expertis.

Domstolen får fatta interimistiska beslut, dvs. beslut som gäller fram till dess att frågan avgjorts genom en dom eller ett beslut som vunnit laga kraft eller föräldrarna träffat ett avtal i frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden.

Domstolsavgöranden i mål och ärenden om vårdnad, boende och umgänge och mål om verkställighet eller överflyttning kan överklagas till hovrätten och Högsta domstolen. Interimistiska beslut får dock inte överklagas till Högsta domstolen.

Verkställighet

Verkställighet av vad allmän domstol har bestämt i dom eller beslut om vårdnad, boende, umgänge eller överlämnande av barn kan sökas hos länsrätten. Också ett avtal om vårdnad, boende eller umgänge kan begäras verkställt.

Domstolen får ge i uppdrag åt en ledamot i socialnämnden, tjänsteman inom socialtjänsten eller annan lämplig person att som medlare verka för ett frivilligt överlämnande av barnet.

Beslutar länsrätten om verkställighet, får den också besluta om tvångsmedel. Den kan antingen förelägga ett vite eller besluta att barnet skall hämtas med hjälp av polismyndigheten. Ett medlingsuppdrag kan ges även i detta skede. Har rätten beslutat om polishämtning, skall den lämna ett sådant uppdrag om inte särskilda skäl talar mot det. Länsrätten får besluta att barnet tillfälligt tas om hand om det behövs för att underlätta överflyttningen och det finns särskilda skäl.

Länsrätten kan jämka det som har bestämts om villkor eller tidpunkter i ett avgörande eller avtal om umgänge, om det behövs på grund av förhållanden som har inträffat efter avgörandet eller avtalet.

Har barnet fyllt tolv år, får verkställighet inte ske mot dess vilja utom då länsrätten finner det nödvändigt av hänsyn till barnets bästa. Det samma gäller om barnet ännu inte har fyllt tolv år men har nått en sådan mognad att dess vilja bör beaktas på motsvarande sätt. Länsrätten kan vidare vägra verkställighet om det är uppenbart att förhållandena har ändrats och saken av hänsyn till barnets bästa behöver prövas på nytt. Länsrätten får även i andra fall vägra verkställighet om det finns en risk som inte är ringa för att barnets kroppsliga eller själsliga hälsa skadas.

Länsrättens avgöranden överklagas till kammarrätten och Regeringsrätten.

Överflyttning av barn

En vårdnadshavare för ett barn kan begära att länsrätten beslutar om åtgärd för att barnet skall överflyttas till honom eller henne också i andra situationer än där det handlar om verkställighet av ett avgörande eller ett

avtal. Ett sådant beslut skall fattas om barnet vistas hos någon annan än en vårdnadshavare och länsrätten inte finner skäl att vägra åtgärden på grund av att frågan om vårdnaden med hänsyn till barnets bästa behöver prövas av domstol. Länsrätten kan också besluta om åtgärd för överflyttning om den ene av två vårdnadshavare utan något beaktansvärt skäl egenmäktigt fört bort eller håller kvar barnet och den andre begär rättelse.

Ett ärende om överflyttning i sådana fall handläggs på motsvarande sätt som ett ärende om verkställighet.

2002 års vårdnadskommitté

En av vårdnadskommitténs huvuduppgifter har varit att undersöka hur de regler som infördes genom 1998 års vårdnadsreform tillämpas av socialnämnderna. Utvärderingen skulle inriktas på hur socialnämnderna har klarat sina nya arbetsuppgifter och vad reformen har inneburit för strävandena att föra bort vårdnadsfrågorna från domstolarna. Kommittén skulle också undersöka hur bestämmelserna om barns rätt att komma till tals tillämpas och vissa andra frågor som berör socialnämndernas arbete, bl.a. om det finns anledning att ändra reglerna om rätten att väcka talan när det gäller barnets umgänge med närstående.

För att få en närmare belysning av socialnämndernas arbete har kommittén genomfört en enkätundersökning hos ett urval av socialnämnder med frågor om bl.a. samarbetsamtal, avtal om vårdnad, boende och umgänge, vårdnadsutredningar och situationer där umgänget ställer särskilda krav. Resultatet av undersökningen redovisas i del B, kapitel 13 i betänkandet.

En annan av kommitténs huvuduppgifter har varit att undersöka hur domstolarna tillämpar dels de bestämmelser om vårdnad m.m. som infördes år 1998, dels de bestämmelser om barns rätt att komma till tals som infördes år 1996. För att närmare utreda detta har kommittén gått igenom domar från tingsrätter och hovrätter. I granskningen ingick 249 tingsrättsdomar från första halvåret 2002. I de fall domarna överklagats har kommittén även tagit del av hovrättens avgörande. Resultatet av genomgången av domarna redovisas i del B, kapitel 14 i betänkandet. Enligt direktiven skulle kommittén särskilt uppmärksamma hur de nya reglerna om gemensam vårdnad och boende tillämpas när det förekommit övergrepp eller misstanke om detta. Kommittén har därför särskilt granskat de domar där påståenden om övergrepp förekommer (90 tingsrättsdomar). Resultatet av granskningen redovisas i del B, kapitel 15.

Som ett led i undersökningen hur socialnämnderna tillämpar de nya bestämmelserna från år 1996 om barns rätt att komma till tals har kommittén granskat 50 vårdnadsutredningar som gjorts i de mål vars tingsrättsdomar kommittén granskat. Resultatet av undersökningen redovisas i del B, kapitel 16.

I kommitténs uppdrag har också ingått att göra en allmän översyn av verkställighetsreglerna i 21 kap. föräldrabalken och att undersöka hur reglerna tillämpas. En av huvuduppgifterna har varit att överväga om verkställigheten även i framtiden skall handläggas av allmän förvaltningsdomstol eller om handläggningen i stället bör flyttas över till allmän domstol eller någon statlig förvaltningsmyndighet. För att belysa detta

har kommittén gått igenom domar från länsrätter och kammarrätter. I granskningen ingick 148 domar från länsrätterna från första halvåret 2002. Kommittén har även granskat kammarrättens avgörande i de fall domen överklagats (55 avgöranden). Resultaten från undersökningen redovisas i del B, kapitel 17.

För att inhämta synpunkter på gällande regler samt handläggnings- och tillämpningsfrågor har kommittén under hösten 2003 och början av år 2004 haft diskussioner med familjerättssekreterare, advokater och domare vid tingsrätter och länsrätter. Vad som har kommit fram under diskussionerna redovisas i del B, kapitel 18. Kommittén har också anordnat tre hearingar, se del B, kapitel 18 och 19.

Kommittén har tagit del av en stor mängd externt material, bl.a. rapporter från Socialstyrelsen, Barnombudsmannen och Brottsoffermyndigheten.

5 Ett tydligare barnperspektiv

Regeringens förslag: Betydelsen av barnets bästa skall komma till klarare uttryck i lagen. Barnets bästa skall vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge. Detsamma skall gälla vid verkställighet av avgöranden och avtal.

Kommitténs förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: Alla remissinstanser tillstyrker förslaget eller har inget att invända mot det.

Skälen för regeringens förslag: Vid alla beslut och andra åtgärder som rör barn skall det finnas ett tydligt barnperspektiv. Denna grundsyn kommer till uttryck i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). En av grundpelarna i barnkonventionen är principen om barnets bästa (artikel 3). Barnets bästa skall komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga organ eller av privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ. En annan artikel som har betydelse i detta sammanhang är barnets rätt att komma till tals (artikel 12). Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall ges betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Utgångspunkten i barnperspektivet är respekten för barnets fulla människovärde och integritet. Att ha ett barnperspektiv vid beslutsfattandet innebär att man försöker förstå barnet och ta reda på hur barnet uppfattar sin situation och eventuella förändringar – att se med barnets ögon. Det handlar också om att analysera vilka följder olika beslutsalternativ kan få för barnet. I detta ingår att lyssna på barnet och respektera det som en individ med egna uppfattningar. Därmed inte sagt att barnets åsikter alltid måste följas. Det är i sista hand den vuxne som utifrån sina kunskaper och erfarenheter måste fatta beslutet och ta ansvar för det.

Att domstol och socialnämnd skall besluta efter vad som är bäst för barnet anges i flera bestämmelser i 6 kap. föräldrabalken. Om någon av

föräldrarna vill ha ändring i vårdnaden, skall vårdnaden anförtros en av föräldrarna ensam eller båda föräldrarna gemensamt efter vad som är bäst för barnet (5 § första stycket). Motsvarande bestämmelse finns för den situationen att barnet har särskilt förordnade vårdnadshavare (10 b § andra stycket). Domstolen kan besluta om eller neka att upplösa gemensam vårdnad även mot en förälders vilja om gemensam vårdnad är bäst för barnet. Barnets bästa är också bestämmande bl.a. vid domstolens beslut i frågor om boende och umgänge, när föräldrarna ansöker om att få vårdnaden överflyttad till sig från en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare samt vid socialnämndens godkännande av avtal om vårdnad, boende och umgänge (6 § andra stycket, 10 § första stycket, 14 a § första och andra styckena, 15 a § första och andra styckena).

Genom 1998 års vårdnadsreform infördes i 6 kap. föräldrabalken en portalparagraf om barnets bästa (2 a §). I denna grundläggande bestämmelse sägs att barnets bästa skall komma i främsta rummet när frågor om vårdnad, boende och umgänge avgörs. Bestämmelsen är tänkt som en grundval för lagens mer konkreta regler. Den markerar att barnets bästa alltid skall finnas med som en utgångspunkt för bedömningen och att de mer preciserade bestämmelserna i kapitlet tar sitt avstamp i denna allmänna regel. Genom bestämmelsen knöts regleringen också tydligare till barnkonventionen (se prop. 1997/98:7 s. 46 f. och 103). Motsvarande portalparagraf finns för verkställighet av avgöranden och avtal om vårdnad, boende och umgänge (21 kap. 1 § föräldrabalken).

Att det är barnets bästa som bör vara avgörande när det fattas beslut om vårdnad, boende och umgänge är självklart. Det är barnets tillvaro och framtid som regleras. Visserligen är det som är bra för föräldrarna också oftast bra för barnet. För att tillvaron skall fungera för barnet på bästa sätt måste den också fungera någorlunda för föräldrarna. Annars kan det uppstå slitningar som går ut över barnet på ett skadligt sätt. Men frågor om vårdnad, boende och umgänge har inte med rättvisa mellan föräldrarna att göra. Det är barnets intressen som måste stå i fokus. När det gäller vårdnad, boende och umgänge bör det inte finnas några intressen som kan ta över. Enligt 6 kap. 2 a § föräldrabalken skall barnets bästa ”komma i främsta rummet” vid alla sådana beslut. Regeringen anser att betydelsen av barnets bästa bör komma till klarare uttryck i lagtexten. Paragrafen bör därför ändras så att det uttryckligen framgår att barnets bästa skall vara avgörande för beslutet. På samma sätt bör barnets bästa vara avgörande vid beslut om verkställighet. Samma ändring bör därför göras i portalparagrafen i 21 kap. 1 §.

Som konstaterades i samband med 1998 års vårdnadsreform låter det sig inte göras att i lagtexten mera utförligt ange vad som skall anses vara bäst för barnet utan risk för att nödvändig flexibilitet i enskilda fall går förlorad (se angiven prop. s. 104). I 6 kap. 2 a och nuvarande 2 b §§ föräldrabalken anges vissa omständigheter som skall beaktas. Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall det fästas avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna, och risken för att barnet utsätts för övergrepp eller annars far illa skall beaktas. Hänsyn skall även tas till barnets vilja. Också den uppräknade av barnets grundläggande rättigheter som görs i 6 kap. 1 § kan vara till hjälp. Ett barn har enligt lagen rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran och skall behandlas med aktning för sin person och egenart.

Kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling får inte förekomma. Vad som är barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall utifrån en bedömning av de individuella förhållandena. Bedömningen skall bygga på kunskap och beprövad erfarenhet i kombination med att barnet självt får komma till tals. Hänsyn skall tas till allt som rör barnets fysiska och psykiska välbefinnande och utveckling. Så långt det är möjligt bör såväl långsiktiga som kortsiktiga effekter för barnet beaktas.

Det är viktigt att såväl domstolar som socialnämnder tydligt redovisar hur man har resonerat i det enskilda fallet. Begreppet barnets bästa får inte användas slentrianmässigt. Det är t.ex. lämpligt att det i domar om vårdnad, boende och umgänge förs ett uttryckligt resonemang om barnets relation till båda föräldrarna, barnets egen inställning och föräldrarnas lämplighet som vårdnadshavare, boföräldrar och umgängesföräldrar. Det är också naturligt att domstolen redovisar hur den ser på risken för att barnet far illa, möjligheterna att bäst tillgodose barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna, föräldrarnas vilja och förmåga att samarbeta i frågor som rör barnet och övriga individuella förhållanden, t.ex. barnets eventuella behov av särskilt stöd. Frågan om vad domar och beslut av detta slag skall innehålla i form av motiveringar lämpar sig dock inte för lagstiftning.

När den grundläggande bestämmelsen om barnets bästa får en tydligare egen materiell innebörd aktualiseras vissa mera lagtekniska frågor. Som redan har nämnts finns på några ställen i 6 kap. föräldrabalken andra bestämmelser som hänvisar till barnets bästa. Regleringen blir enklare och klarare om de hänvisningar som inte tillför något utöver den grundläggande bestämmelsen nu tas bort (5, 6, 10, 10 b, 14 a, 15 a och 20 §§). Däremot bör preciseringarna ”uppenbart oförenligt med barnets bästa” och ”uppenbart bäst för barnet” behållas (4 § första stycket, 5 § tredje stycket, 6 § andra stycket och 8 § första stycket). En sådan samordning har redan tidigare efterfrågats av Lagrådet (se angiven prop. s. 198) och tas upp i departementspromemorian Gemensam vårdnad för ogifta föräldrar (Ds 1999:57), som bereds i Regeringskansliet.

Hänsynen till barnets bästa vid verkställighet behandlas vidare i avsnitt 12.2.

6 Risken för att barnet far illa

Regeringens förslag: Betydelsen av risken för att barnet far illa lyfts fram i lagen. Socialnämnden och domstolen skall vid bedömningen av barnets bästa fästa avseende särskilt vid risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa.

Regeringens bedömning: Om socialnämnden får kännedom om omständigheter som kan medföra att ett barn far illa, bör nämnden liksom i dag vara skyldig att göra en utredning och ta ställning till om någon åtgärd bör vidtas för att skydda barnet. Det bör alltså inte införas någon ”automatisk” domstolsprövning av vårdnadsfrågan. Det bör vara Socialstyrelsens uppgift att sammanställa kunskap om och medverka till metodutveckling för hur riskbedömningen skall göras när socialnämnden utreder frågor om vårdnad, boende och umgänge.

Kommitténs förslag och bedömning överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: Alla remissinstanser tillstyrker förslaget och delar bedömningen eller har inget att invända.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Betydelsen av risken för att barnet far illa bör lyftas fram i lagen

Enligt 6 kap. 1 § föräldrabalken skall barn behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. I samband med 1998 års vårdnadsreform infördes en bestämmelse som innebär att socialnämnder och domstolar vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall fästa avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Vidare skall risken för att barnet utsätts för övergrepp, olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa beaktas (2 a §).

Under senare år har flera undersökningar gjorts som visar att många barn upplever våld i familjen, bl.a. utredningar från Kommittén om barnmisshandel (se SOU 2001:72) och Rädda Barnen. Vårdnadskommittén har undersökt hur domstolarna dömer i mål om vårdnad, boende och umgänge när det förekommer påståenden om familjevåld. En redovisning av undersökningsresultaten finns i kapitel 15 i betänkandet.

Enligt kommitténs undersökning är påståenden om övergrepp relativt vanliga i vårdnadsfall. Även när uppgifter om övergrepp förekommer, använder domstolarna i stor utsträckning möjligheten att döma till gemensam vårdnad mot en förälders vilja. Utredningar har också gjorts av Socialstyrelsen och Barnombudsmannen som i stort sett ger samma bild. Kommittén menar att det finns en generell tendens hos domstolarna att tona ned betydelsen av att en förälder gjort sig skyldig till övergrepp i familjen. Även flera remissinstanser uttrycker en oro för att domstolarna inte tillräckligt uppmärksammar risken för att barnet far illa, bl.a. Socialstyrelsen, Brottsoffermyndigheten, Barnombudsmannen, Familjerättsvetenskapernas Riksförening och Riksförbundet Barnens Rätt i Samhället (BRIS).

Genom bestämmelsen i 6 kap. 2 a § föräldrabalken om barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna understryks att båda föräldrarna har betydelse för barnets välbefinnande och utveckling. Regeringen konstaterar att lagen här spelar en stor roll när det gäller möjligheten för barn att få tillgång till båda sina föräldrar och att den därmed främjar barnets bästa. Utan tvekan är det i de allra flesta fall bäst för barnet att ha en nära och god kontakt med båda sina föräldrar. Men barnets rätt till båda sina föräldrar får inte innebära att barnet måste leva eller umgås med en förälder under alla förhållanden. Ett barn måste ha en absolut rätt att inte själv bli utsatt för våld, övergrepp eller annan kränkande behandling. Det är också väl belagt att det innebär en risk för barnets psykiska hälsa att tvingas se eller höra våld i hemmet. Som Brottsoffermyndigheten framhåller kan reaktionerna bli väl så allvarliga när barn bevittnar våld i sin närmiljö som när barnet själv varit utsatt för det direkta övergreppet. Barn känner ofta skuld för våldet och för att inte kunna ingripa till skydd för den som är direkt utsatt. Barn kan också uppleva stark oro för att drabbas av likartade övergrepp. Även lindrigare våld kan uppfattas som allvarligt.

När uppgifter om våld förs fram i ett mål om vårdnad, boende eller umgänge måste dessa därför alltid prövas och en riskbedömning göras. I de fall där domstolen kommer fram till att det finns en risk för att barnet kommer att fara illa, bör detta väga tungt i den helhetsbedömning av samtliga omständigheter som skall göras. Om en förälder utsätter barnet eller någon annan i familjen för våld, trakasserier eller andra kränkningar, är det i de allra flesta fall bäst för barnet att den föräldern inte får del i vårdnaden. Prövningen kan också mynna ut i att något umgänge inte alls bör äga rum. I andra fall kan bedömningen göras att ett umgänge visserligen är bäst för barnet med att det bör ske i särskilda former, t.ex. i närvaro av en kontaktperson. Det måste dock som alltid bli beroende av en individuell prövning med utgångspunkt i vad som är bäst för barnet.

Enligt regeringen finns det anledning att i lagtexten ytterligare markera den betydelse som risken för att barnet far illa måste få vid beslut som rör vårdnad, boende och umgänge. Av lagen bör framgå att det skall fästas avseende *särskilt* vid risken för att barnet far illa. Därigenom betonas att domstolar och socialnämnder skall vara uppmärksamma på risken för våld och andra övergrepp och att risken också skall väga tungt vid bedömningen av vad som är bäst för barnet. Vidare bör det uttryckligen anges att också risken för övergrepp mot andra i familjen måste få särskild betydelse, t.ex. den andra föräldern eller ett syskon.

Kommittén diskuterar hur bedömningen närmare bör göras. Också många remissinstanser tar upp den frågan. Med anledning av detta bör framhållas att lagen tar sikte på risken för att barnet kommer att fara illa. Det måste alltså göras en riskbedömning. Denna måste grundas bl.a. på vad som är utrett om tidigare inträffade händelser och om andra faktiska omständigheter. Omständigheter som kan ha betydelse för bedömningen är t.ex. tidigare övergrepp, hot om övergrepp, allmän attityd till våld, missbruksproblem och psykisk sjukdom. Som kommittén framhåller gäller alltså inte lika höga beviskrav som i brottmål, och ett påstående om övergrepp skall beaktas i vårdnadsmalet även om t.ex. en förundersökning hos polisen har lagts ned. Är det utrett att en förälder tidigare gjort sig skyldig till övergrepp, bör en nyanserad bedömning göras av det

inträffade. Om övergreppen har skett systematiskt under en längre tid, varit allvarliga eller riktats mot flera personer, finns det ofta skäl att utgå från att barnet skulle fara illa med den föräldern som vårdnadshavare. Detsamma gäller om det framgår att övergreppen är ett utslag av förövarens behov av att utöva makt och kontroll över sitt offer. Ett sådant beteende kan vara svårt att förändra och innebär allmänt sett en större risk för att barnet skall fara illa. Om en förälder däremot gjort sig skyldig till en enstaka överilad handling som enbart riktats mot den andra föräldern, kan risken vara mindre för att barnet kommer att fara illa. Av betydelse är också när våldet eller kränkningarna har skett. Ligger övergreppen långt tillbaka i tiden och har förhållandet mellan föräldern och barnet fungerat väl efter detta, behöver de inte alltid innebära att det finns en risk för att barnet far illa. Är det omvänt så att övergreppen nyligen har ägt rum, och är förhållandet mellan barnet och föräldern osäkert, kan risken vara större. Har föräldern genomgått behandling för att undvika en upprepning, är även det en omständighet som måste beaktas. Hänsyn måste givetvis också tas till barnets egen inställning.

Som kommittén nämner är det angeläget att inte bara domstolen utan även den som utreder frågor om vårdnad, boende och umgänge prövar påståenden om övergrepp och gör en riskbedömning. Utredningen ger ett viktigt underlag för domstolens beslut och måste därför ta upp alla sådana omständigheter som är väsentliga för domstolen att ha kännedom om. Genom sin kontakt med och kännedom om barnet måste utredaren skaffa sig en bild av hur barnet upplever sin situation och hur eventuella övergrepp i familjen har påverkat och kommer att påverka barnet framöver, liksom risken för att framtida övergrepp kan komma att ske. Genom utredningen kan det också komma fram omständigheter som tyder på att ett påstående om övergrepp saknar grund. Det bör vara Socialstyrelsen uppgift att sammanställa kunskap om och medverka till metodutveckling för hur riskbedömningen skall göras. Socialstyrelsen har också en betydelsefull uppgift när det gäller information, utbildning och annat stöd till dem som handlägger frågorna.

En "automatisk" prövning av vårdnadsfrågan vid våld i familjen?

Om en förälder vid utövandet av vårdnaden om ett barn gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling, skall domstolen besluta om ändring i vårdnaden. Frågan kan prövas på talan av socialnämnden (6 kap. 7 § föräldrabalken). Om socialnämnden får kännedom om omständigheter som kan medföra att ett barn far illa, t.ex. att det har förekommit våld i familjen, skall nämnden göra en utredning och ta ställning till om någon åtgärd bör vidtas för att stödja eller skydda barnet. Om nämnden får veta att någon åtgärd behöver vidtas i fråga om vårdnaden, är den skyldig att göra en ansökan om det hos domstolen (se 6 kap. 5 § socialtjänstförordningen [2001:937]).

I skilda sammanhang har tanken förts fram att vårdnadsfrågan i stället "automatiskt" borde föras till domstol när socialnämnden får kännedom om familjevåld. Socialnämnden skulle alltså inte ha något utrymme att själv ta ställning till om en sådan åtgärd är lämplig i det enskilda fallet.

Regeringen delar kommitténs bedömning att en sådan lösning inte är lämplig. Ibland kan det förekomma fall där det inte finns förutsättningar att frånta en förälder vårdnaden, trots att han eller hon har gjort sig skyldig till våld eller andra kränkningar. Om t.ex. en förälder gjort sig skyldig till våld mot den andra föräldern och denne inte motsätter sig att den gemensamma vårdnaden får bestå, kan det bli så att socialnämnden – efter en sammanvägning av vad som är bäst för barnet – gör bedömningen att någon ändring i vårdnadsfrågan trots allt inte bör göras. Socialnämnden bör inte tvingas att föra en talan som nämnden inte själv tror på och initiera en process som kan vara till mer skada än nytta för barnet. Som många remissinstanser påpekar är det dock viktigt att socialnämnden uppmärksammar de fall där insatser till stöd för ett barn kan behövas och att frågan om en eventuell överflyttning av vårdnaden verkligen övervägs i tillräckligt stor utsträckning. Om en förälder har dödat den andra föräldern, bör socialnämnden normalt väcka talan om överflyttning av vårdnaden. Detsamma kan gälla bl.a. om barnet har utsatts för sexuella övergrepp. Men det förutsätter samtidigt att det finns någon att flytta över vårdnaden till, någon som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Ibland kan det vara bättre för barnet att han eller hon får rota sig i ett familjehem och att nämnden väcker talan om en överflyttning av vårdnaden först när det har visat sig att familjehemsplaceringen utfallit positivt för barnet.

I sammanhanget kan nämnas att regeringen, liksom kommittén, anser att en talerätt för närstående om överflyttning av vårdnaden inte bör införas. Genom att socialnämnden har möjlighet att – och skall – väcka talan i de fall det finns behov av en överflyttning av vårdnaden finns det garantier för att barnet får det skydd han eller hon behöver och att frågan kommer upp i domstol när detta är till barnets bästa.

7 Barnets rätt att komma till tals

Regeringens förslag: Innan socialnämnden lämnar s.k. snabbupplysningar till domstolen skall den, om det är lämpligt, höra barnet.

Regeringens bedömning: Domstolen och socialnämnden bör – liksom i dag – vara skyldiga att ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad och andra mer allmänna synpunkter som barnet kan ha.

Kommitténs förslag och bedömning överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser tillstyrker förslaget och delar bedömningen eller har inget att invända. Många remissinstanser ifrågasätter dock om särskilda barnsamtal regelmässigt bör hållas i samband med att socialnämnden lämnar snabbupplysningar. Hit hör *Riksdagens ombudsmän (JO)*, *Socialstyrelsen*, *Falu tingsrätt*, *Botkyrka kommun*, *Enköpings kommun*, *Göteborgs Stad*, *Motala kommun*, *Nacka kommun* och *Familjerättssociologernas Riksförening*. Flera remissinstanser är också emot att barnet hörs vid samarbetsamtal mellan föräldrarna och innan socialnämnden godkänner ett avtal om vårdnad,

boende och umgänge, bl.a. *Socialstyrelsen, Motala kommun, Nacka kommun, Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet och UmgängesrättsFöräldrarnas Riksförening.*

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Domstolen bör vara skyldig att ta hänsyn till barnets vilja

År 1996 infördes i föräldrabalken uttryckliga bestämmelser om barns rätt att komma till tals i mål och ärenden om vårdnad och umgänge (numera 6 kap. 2 b §). Vid bedömningen av barnets bästa skall domstolen ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. Den som gör en utredning i mål om vårdnad och umgänge skall, om det inte är olämpligt, söka klarlägga barnets inställning och redovisa den för domstolen (6 kap. 19 §). Genom 1998 års vårdnadsreform gjordes bestämmelserna tillämpliga även på mål om barns boende och vid socialnämndens prövning av föräldrarnas avtal.

Kommitténs utvärdering visar att barns vilja i många fall inte redovisas i domstolarnas domar och att viljan, när den redovisas, inte heller alltid följs. Enligt kommittén finns det en tendens hos domstolarna att ställa alltför stora krav på att barnet skall ha uttryckt en bestämd uppfattning för att dess inställning skall beaktas. Kommittén pekar på att det kan vara så att barnet inte tar direkt ställning mellan föräldrarna men väl ger uttryck för t.ex. i vilken skola han eller hon vill gå eller vilka fritidsaktiviteter som han eller hon vill ägna sig åt. Det kan på så sätt indirekt följa vilken förälder som barnet bör bo hos eller på vilket sätt ett umgänge bör vara utformat.

Av det redovisade materialet går i och för sig inte att säkert uttala sig om i vilken mån barnets vilja faktiskt har kommit fram i de aktuella målen och ärendena. Det går inte heller att säga i vilken utsträckning domstolen har tagit hänsyn till barnets vilja. Även om barnet har kommit till tals i vårdnadsutredningen eller på annat sätt, kan domstolen av olika skäl ha valt att inte redovisa det i domen – ibland kanske just av omsorg om barnet och för att hålla barnet utanför föräldrarnas konflikt. Regeringen delar dock kommitténs uppfattning att det är viktigt att domstolen alltid tar hänsyn till barnets vilja. Att det av lagen framgår att hänsyn skall tas till barnets vilja är avsett att markera att detta är en särskilt betydelsefull omständighet vid den prövning som skall göras i målet. Om barnet har en bestämd önskan och har nått en sådan mognad att denna bör respekteras, bör domstolen i allmänhet följa barnets önskan.

Men det är självklart också viktigt att domstolen tar hänsyn till andra mer allmänna synpunkter från barnet, t.ex. att mamma inte har tid att vara tillsammans med barnet på samma sätt som pappa. Även sådana omständigheter skall alltså beaktas och vägas in i den helhetsbedömning som skall göras (se prop. 1994/95:224 s. 33 och 53). Till skillnad från kommittén anser regering att detta inte behöver markeras ytterligare i lagtexten. Att byta ut ”vilja” mot t.ex. ”inställning” eller ”åsikter” kan – som några remissinstanser påpekar – tvärtom riskera att försvaga barnets rätt att komma till tals och framstår därför som mindre lämpligt.

Det kan tilläggas att frågan om barns rättigheter i familjeprocesser är aktuell i ett annat ärende. I departementspromemorian Utövändet av barns rättigheter i familjerättsprocesser (Ds 2002:13) föreslås att Sverige ratificerar den europeiska konventionen om utövändet av barns rättigheter. Flera lagändringar föreslås i syfte att förstärka barnets rätt i processen, bl.a. att barnet skall ha rätt att få den information i saken som kan antas vara av betydelse för honom eller henne och att det i särskilt konfliktfyllda vårdnadsfall skall vara möjligt för domstolen att förordna ett särskilt biträde för barnet. Promemorian bereds för närvarande i Regeringskansliet.

Barnet bör ha rätt att komma till tals i vårdnadsutredningar

Som redan har nämnts skall den som gör en utredning i mål om vårdnad, boende och umgänge, om det inte är olämpligt, försöka klarlägga barnets inställning och redovisa den för domstolen. Kommitténs utvärdering ger vid handen att barn numera kommer till tals under vårdnadsutredningarna i betydligt större utsträckning än vad som var fallet före reformerna på 1990-talet. I den enkätundersökning som kommittén har gjort och som har omfattat ett urval av kommuner har de allra flesta svarat att samtal normalt förekommer från det att barnet är sex år. I många kommuner förs samtal även med yngre barn. Som regel träffar utredaren barnet vid två eller flera tillfällen. De mindre barnens situation belyses genom att utredaren träffar barnet vid hembesök hos var och en av föräldrarna och har samtal med föräldrarna och med t.ex. förskolepersonal. Samspelet mellan barnet och föräldrarna studeras också. Kommitténs genomgång av vårdnadsutredningar och samtal med socialsekreterare ger samma bild.

Även om resultatet av utvärderingen alltså är positivt, betyder det inte att kvaliteten inte kan bli ännu bättre. Kommittén påpekar att det ibland brister i kompetensen hos dem som håller samtal med barnet. Men detta kan man inte komma till rätta med lagstiftningsvägen, utan det måste ske genom utbildning och annat stöd till dem som utreder vårdnadsärenden. För att barnets bästa skall tillgodoses är det nödvändigt att handläggarna får utbildning när det gäller att samtala med barn på barns villkor och att tolka barns uttryckssätt. Också olika utredningsmetoder kan behöva utvecklas.

Som kommittén framhåller måste även mindre barn få komma till tals. Liksom kommittén anser regeringen dock att det inte är lämpligt att i lag slå fast en viss ålder för när ett barn bör tillfrågas inom ramen för en vårdnadsutredning. Barn har ju olika mognadsgrad och förutsättningar, och det måste i varje enskilt fall göras en bedömning av om det är olämpligt att tala med barnet och vilken betydelse hans eller hennes inställning skall tillmätas. Små barn kan komma till tals t.ex. genom att utredaren samtalar med personer i barnets omgivning som känner honom eller henne väl.

Barnet bör ha rätt att komma till tals när snabbupplysningar lämnas till domstolen

En annan fråga är barnets rätt att komma till tals när socialnämnden lämnar s.k. snabbupplysningar till domstolen. I mål eller ärenden om vårdnad, boende eller umgänge får domstolen fatta interimistiska beslut, dvs. beslut som gäller fram till dess att frågan avgjorts genom en dom eller ett beslut som vunnit laga kraft eller föräldrarna träffat ett avtal i frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden. Innan ett sådant beslut meddelas kan domstolen inhämta upplysningar från socialnämnden, s.k. snabbupplysningar (6 kap. 20 § andra stycket föräldrabalken).

Av kommitténs utvärdering framgår att barnsamtal ofta inte förekommer när snabbupplysningar lämnas till domstol. I en enkätundersökning har de flesta kommuner svarat att man talar med barnen i mindre än 25 procent av fallen. Innehållet i snabbupplysningarna varierar en hel del beroende på vilken kommun som handlägger ärendet. Flera nämnder svarade att de talar med barnet endast om domstolen särskilt begär det.

År 2003 utfärdade Socialstyrelsen nya allmänna råd rörande socialnämndens handläggning av frågor om vårdnad, boende och umgänge (SOSFS 2003:14). När det gäller snabbupplysningar ges rekommendationen att utredaren alltid bör ha ett samtal med föräldrarna. Samtalet bör handla om barnets situation, föräldrarnas möjligheter att samverka och vilka möjliga lösningar av tvisten föräldrarna ser. På grund av vad som kommit fram vid samtalet bör utredaren bilda sig en uppfattning om det, utifrån barnets ålder och mognad, är lämpligt att även tala med barnet.

Ett interimistiskt beslut skall fattas utifrån samma bedömningsgrunder som vid en slutlig prövning. Det innebär att barnets bästa – i enlighet med regeringens förslag – skall vara avgörande även vid sådana beslut och att hänsyn skall tas till barnets vilja. Barnets vilja kan av praktiska skäl inte utredas och redovisas lika utförligt som i en fullständig vårdnadsutredning. Ett interimistiskt beslut måste ibland med nödvändighet fattas utan att en fullständig utredning kan göras. Det bör därför inte ställas något uttryckligt krav i lagen på att man som vid en vårdnadsutredning skall försöka klarlägga barnets inställning. Men socialnämnden bör så långt det är praktiskt möjligt vara lyhörd för att barnet kan vilja komma till tals, och nämnden bör redovisa för domstolen vad som har kommit fram om barnets inställning. Samtidigt får barnet inte känna sig pressat att ta ställning för eller emot en förälder. Det kan av olika skäl vara olämpligt att ha ett särskilt samtal med barnet inför ett interimistiskt beslut, t.ex. om barnet är särskilt känsligt, om hans eller hennes inställning nyligen har utretts eller om ett beslut måste fattas så snabbt att det inte finns utrymme för att under godtagbara former och med den försiktighet som krävs samtala med honom eller henne. Om bedömningen görs att det är olämpligt att höra föräldrarna eller barnet, bör orsaken till detta redovisas för domstolen.

Sammantaget anser regeringen att det i lagen bör tas in en allmänt hållen regel om barnets rätt att komma till tals inför snabbupplysningar. Av denna bör framgå att socialnämnden innan den lämnar upplysningarna till domstolen skall höra barnet om det är lämpligt.

Barnet bör ha rätt att komma till tals vid samarbetsamtal mellan föräldrarna och när socialnämnden godkänner avtal om vårdnad

Utgångspunkten är att hänsyn skall tas till barnets vilja inte enbart vid domstolars bedömning utan även generellt vid socialnämndens hantering av frågor om vårdnad, boende och umgänge. För situationer där socialnämnden godkänner ett avtal framgår detta direkt av lagen (6 kap. 2 b § föräldrabalken). I 3 kap. 5 § socialtjänstlagen finns en motsvarande bestämmelse för andra åtgärder som rör barn. Även om någon uttrycklig reglering inte finns i fråga om samarbetsamtal mellan föräldrarna, gäller samma princip där. Visserligen är samarbetsamtalen i första hand ett sätt för föräldrarna att gemensamt och i samråd enas om vårdnadsfrågorna. Men samtalen handlar naturligtvis ändå till stor del om hur frågorna bäst skall ordnas i framtiden. Om det inte är olämpligt, bör barnet därför på något stadium komma med i samtalen. Som regel bör detta ske när föräldrarna har börjat samarbeta och kan föra konkreta diskussioner i tvistefrågorna.

Som redan har nämnts utfärdade Socialstyrelsen år 2003 nya allmänna råd rörande socialnämndens handläggning av frågor om vårdnad, boende och umgänge. När det gäller samarbetsamtal ges rekommendationen att det i samband med föräldrarnas samtal bör göras en bedömning av om det är lämpligt att tala med barnet. Bedömningen skall göras utifrån barnets eget behov av att få information och att få berätta om sin situation. Av de allmänna råden framgår att handläggaren, innan ett avtal om vårdnad, boende eller umgänge godkänns, bör bilda sig en uppfattning om barnets inställning utifrån ett samtal med föräldrarna. Om det efter samtalet finns oklarheter, bör handläggaren om det är lämpligt tala med barnet. Socialstyrelsen har under senare år också tagit fram en handbok till stöd för socialtjänsten och anordnat flera konferenser om samtal med barn inom socialtjänsten.

Regeringen anser i likhet med kommittén att frågan om i vilken utsträckning barnet bör höras vid samarbetsamtal mellan föräldrarna och inför socialnämndens godkännande av ett avtal inte bör bindas upp genom ytterligare lagreglering. Man åstadkommer ett bättre genomslag om Socialstyrelsen får ge den vägledning som behövs genom att utfärda allmänna råd till socialnämnderna. Utbildning och annat stöd till dem som handlägger frågor om vårdnad, boende och umgänge är också viktigt.

8 Gemensam vårdnad

Regeringens förslag: Domstolen skall vid bedömningen av om vårdnaden skall vara gemensam fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att samarbeta i frågor som rör barnet.

Regeringens bedömning: Domstolen bör – liksom i dag – kunna vägra att upplösa den gemensamma vårdnaden eller besluta om sådan vårdnad mot en förälders vilja, förutsatt att gemensam vårdnad är bäst för barnet. Möjligheten att vid gemensam vårdnad döma till s.k. växelvist boende mot en förälders vilja bör finnas kvar. Nuvarande bestämmelse om att domstolen skall fästa avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna behålls oförändrad.

Kommitténs förslag och bedömning överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser tillstyrker kommitténs förslag och delar bedömningen eller har inget att invända mot dem. *Justitiekanslern, Kammarrätten i Göteborg, Familjerättsociomernas Riksförening, Enköpings kommun* och *UmgängesrättsFöräldrarnas Riksförening* är emot en generell begränsning av möjligheten att döma till gemensam vårdnad. Enligt *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* bör domstolen kunna döma till gemensam vårdnad mot en förälders vilja bara om den förälder som önskar gemensam vårdnad kan visa att föräldrarna kan samarbeta. *Barnombudsmannen* och *Brottsoffermyndigheten* ifrågasätter om det inte borde anges i lagen att gemensam vårdnad inte skall förekomma vid familjevåld. *Riksförbundet Barnens Rätt i Samhället (BRIS)* framför liknande synpunkter. Några remissinstanser anser att möjligheten för domstolen att förordna om växelvist boende mot en förälders vilja bör tas bort, bl.a. *Barnombudsmannen, Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet, Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS)* och *Sveriges Kvinnojourers Riksförbund*.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Särskilt avseende bör fästas vid föräldrarnas förmåga att samarbeta om barnet

Genom 1998 års vårdnadsreform vidgades domstolens möjlighet att besluta om gemensam vårdnad. Domstolen kan nu besluta om gemensam vårdnad även om en förälder motsätter sig detta. En förutsättning är emellertid att gemensam vårdnad ändå är bäst för barnet (6 kap. 5 § föräldrabalken). Enligt Högsta domstolen innebär lagstiftningen att vårdnaden, förutom när båda föräldrarna motsätter sig gemensam vårdnad, skall anförtros åt en av föräldrarna ensam endast när det framkommer särskilda omständigheter som talar mot gemensam vårdnad (se rättsfallet NJA 1999 s. 451). En sådan särskild omständighet är att en förälder är olämplig som vårdnadshavare, t.ex. därför att föräldern har gjort sig skyldig till våld mot barnet eller den andra föräldern. En annan särskild omständighet som kan tala mot gemensam vårdnad är att det finns en konflikt mellan föräldrarna som är så svår och djup att det är omöjligt för

dem att samarbeta i frågor som rör barnet (se rättsfallet NJA 2000 s. 345).

En av kommitténs huvuduppgifter har varit att undersöka hur dessa nya vårdnadsregler tillämpats av domstolar och socialnämnder. Av kommitténs utredning framgår att domstolarna använder sig av möjligheten att besluta om gemensam vårdnad mot en förälders vilja i relativt stor utsträckning. Domstolarna beslutade om gemensam vårdnad i drygt hälften av de fall där föräldrarna tvistade om vårdnaden. Modern fick ensam vårdnad i ungefär en tredjedel av fallen, medan fadern fick ensam vårdnad i knappt en tiondel av fallen. Den vanligaste motiveringen till att domstolen beslutade om gemensam vårdnad var att samarbetssvårigheterna mellan föräldrarna inte var så allvarliga att de uppvägde fördelarna med gemensam vårdnad. Motiveringen angavs i åtta av tio domar. Det vanligaste angivna skälet till att domstolen beslutade om ensam vårdnad var att föräldrarna hade samarbetssvårigheter av allvarlig art. I en del fall motiverades ställningstagandet med att den andra föräldern var olämplig som vårdnadshavare. Kommittén har särskilt tagit upp situationer där en förälder gjort sig skyldig till övergrepp mot barnet eller den andra föräldern. Påståenden om övergrepp finns i en tredjedel av de domar som kommittén har undersökt, och domstolarna beslutade om gemensam vårdnad mot en förälders vilja i knappt hälften av dessa fall. Enligt kommittén finns det en tendens hos domstolarna att döma till gemensam vårdnad även när det kan förutses att föräldrarna inte kommer att kunna samarbeta i frågor som rör barnet. Vidare tonas möjligen betydelsen ned av att en förälder gjort sig skyldig till övergrepp eller på annat sätt uppträtt kränkande när det gäller att ta ställning till vårdnadsfrågan. Detta gäller inte minst när kränkningen direkt har riktats mot någon annan än barnet.

Regeringen konstaterar att barn har behov av nära och goda relationer till båda sina föräldrar även om föräldrarna bor isär. Föräldrabalkens regler om vårdnad och umgänge bygger på den uppfattningen. För barnets skull är det viktigt att båda föräldrarna är delaktiga i barnets förhållanden och tar ansvar för barnet. Denna grundprincip kommer också till uttryck i barnkonventionen. Där sägs i artikel 18 att konventionsstaterna skall göra sitt bästa för att säkerställa erkännandet av principen att båda föräldrarna har ett gemensamt ansvar för barnets uppfost-
ran och utveckling.

Enligt regeringens uppfattning är gemensam vårdnad ett viktigt inslag i en önskvärd utveckling mot en starkare betoning av barnets intressen. Gemensam vårdnad har spelat en stor roll när det gäller att utveckla möjligheterna för barn att få tillgång till båda sina föräldrar och att i vid bemärkelse främja barnets bästa. Syftet med gemensam vårdnad är framför allt att främja goda förhållanden mellan barnet och båda föräldrarna. Ett gemensamt rättsligt ansvar kan ofta bidra till detta. Detta har genomgående framhållits vid de kontakter som kommittén har haft med familjerättssekreterare, advokater och domare, och uppfattningen delas av det stora flertalet remissinstanser. För de allra flesta föräldrar som separerar är det självklart att vårdnaden om barnet skall vara gemensam. Det samma gäller också för många föräldrar som aldrig har bott tillsammans. Regeringen delar alltså kommitténs bedömning att gemensam vårdnad i de allra flesta fall är en ur barnets synvinkel mycket bra vårdnadsform

och att den möjlighet som infördes år 1998 för domstolen att besluta om gemensam vårdnad mot en förälders vilja bör finnas kvar. Målet bör vara att föräldrarna har gemensam vårdnad i samtliga fall där detta är bäst för barnet. Nuvarande bestämmelse om att domstolen skall fästa avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna bör behållas oförändrad.

Samtidigt får det naturligtvis inte mer eller mindre schablonmässigt beslutas om gemensam vårdnad mot den ena förälderns önskemål. Om en förälder motsätter sig gemensam vårdnad, måste alltid en prövning göras av de skäl som den föräldern framför. Detta är tydligt inte minst om motståndet mot gemensam vårdnad har sin grund i sådana förhållanden som våld eller andra former av övergrepp från den andra förälderns sida. Om en förälder utsätter barnet eller någon annan familjemedlem för våld, trakasserier eller annan kränkande behandling, är det i princip bäst för barnet att den föräldern inte får del i vårdnaden. Det är knappast möjligt att tillgodose barnets behov av trygghet och omsorg inom ramen för gemensam vårdnad om den ena föräldern gör sig skyldig till övergrepp mot den andra föräldern eller någon annan i familjen. Det gäller även om samarbetet mellan föräldrarna kanske ytligt sett verkar fungera. I syfte att öka uppmärksamheten på fall där barnet kan fara illa föreslår regeringen att riskbedömningen lyfts fram tydligare i lagen (se avsnitt 6).

Men även i andra fall kan det vara viktigt att en förälders motstånd mot gemensam vårdnad tas på allvar. Av stor betydelse är föräldrarnas förmåga att samarbeta i frågor som rör barnet. Enligt regeringens mening kan gemensam vårdnad vara oförenlig med barnets bästa även om en konflikt mellan föräldrarna inte kan sägas vara så svår och djup att det är omöjligt för dem att samarbeta. Gemensam vårdnad bör normalt förutsätta att föräldrarna har ett någorlunda konfliktfritt samarbete. Det innebär inte att de alltid måste ha samma uppfattning, men de måste kunna hantera sina delade meningar på ett sätt som inte drabbar barnet. Ett barn mår inte bra av ständiga konflikter mellan föräldrarna. Det är uppenbarligen till nackdel för barnet om en förälder genomgående och för att obstruera motsätter sig den andra förälderns initiativ. Om föräldrarna saknar vilja och förmåga att sätta barnets bästa före den egna konflikten, färgar detta omvårdnaden om barnet. Gemensam vårdnad bör i sådana fall inte få användas som ett medel för att "tvinga" föräldrarna att samarbeta. Som framhölls vid 1998 års vårdnadsreform måste möjligheten att döma till gemensam vårdnad mot en förälders vilja över huvud taget användas med stor försiktighet och lyhördhet. Vad som är barnets bästa bör alltid bestämmas genom en nyanserad bedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet, och någon "presumtion" för eller mot gemensam vårdnad kan alltså inte gälla.

Regeringen anser att det – mot bakgrund av vad som kommit fram genom kommitténs undersökningar – finns anledning att i lagen betona betydelsen av föräldrarnas samarbetsförmåga. Av lagtexten bör framgå att det, vid bedömningen av om vårdnaden skall vara gemensam eller anförtros åt en av föräldrarna, skall fästas avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att samarbeta i frågor om barnet.

Underlättande av beslutsfattandet vid gemensam vårdnad

Att ha vårdnaden om ett barn betyder att ha det rättsliga ansvaret för barnets person. Barnets vårdnadshavare har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Har barnet två vårdnadshavare, skall dessa utöva sina rättigheter och skyldigheter mot barnet tillsammans (6 kap. 13 § föräldrabalken). Det krävs alltså normalt gemensamma beslut i frågor som rör vårdnaden. Undantag gäller om en av vårdnadshavarna till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak är förhindrad att ta del i sådana beslut om vårdnaden som inte utan olägenhet kan skjutas upp. Båda vårdnadshavarna kan inte heller förutsättas delta i alla de vardagliga avgöranden som måste träffas när det gäller vårdnaden om barnet, t.ex. om mat, kläder och sovtider. Genom 1998 års vårdnadsreform infördes en möjlighet för domstol att vid gemensam vårdnad besluta om barnets boende, om umgänge med den förälder som barnet inte bor tillsammans med och om resekostnader vid umgänge. Domstolen kan dessutom besluta om underhållsbidrag till barnet. Men i övrigt krävs alltså att vårdnadshavarna kan enas i frågor som rör barnet.

Som kommittén anmärker kan kravet på enighet mellan vårdnadshavarna i vissa fall innebära problem när ett barn behöver få tillgång till hälso- och sjukvård. Detta gäller inte minst situationer där barn har behov av psykiatrisk vård eller behandling efter att ha utsatts för övergrepp eller sett någon annan i familjen utsättas för övergrepp. I ett fall som nyligen har prövats av Riksdagens ombudsmän (JO) förelåg misstanke om kvinnomisshandel, barnmisshandel och sexuella övergrepp. Trots att det var barnets far som misstänktes för övergreppen konstaterades detta vara en sådan situation där insatser från hälso- och sjukvården förutsatte båda föräldrars godkännande (se JO:s ämbetsberättelse 2003/04 s. 314). Svårigheter kan uppstå även när det gäller insatser inom socialtjänstens område, t.ex. när det gäller insatser enligt socialtjänstlagen eller lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade. Flera remissinstanser framhåller att kravet på enighet kan leda till problem även i andra avseenden, t.ex. när det gäller barnets skolgång.

Man kan tänka sig olika lösningar för att underlätta beslutsfattandet vid gemensam vårdnad. En ordning som kommittén tar upp är att domstolen ges möjlighet att dela upp uppgifterna mellan föräldrarna, t.ex. så att föräldrarna får gemensam vårdnad men att en av dem ensam beslutar om barnets tillgång till hälso- och sjukvård. En sådan reglering finns i Finland. Andra lösningar som nämns är att möjligheterna utökas till tvistlösning i domstol av frågor som inryms i vårdnaden eller att någon annan myndighet får besluta när föräldrarna inte kan enas. Ett sätt kan vara att socialnämnden får pröva om den skall biträda någon av uppfattningarna. Ytterligare en möjlighet kan vara att i lag ge en av vårdnadshavarna rätt att besluta ensam i fler frågor än i dag.

Som kommittén konstaterar kräver frågan dock en djupare analys än den som kommittén har haft möjlighet att göra inom ramen för sitt uppdrag. Bland annat måste då vägas in vilka rättigheter och skyldigheter vårdnadshavarna bör ha och hur barnets intressen kan tillvaratas på bästa sätt. Det måste också analyseras i vilka situationer kravet på enighet kan

medföra särskilda problem. Regeringen avser att därefter återkomma i frågan.

Växelvist boende

Vid 1998 års vårdnadsreform blev det möjligt att vid gemensam vårdnad besluta vem av föräldrarna barnet skall bo tillsammans med (6 kap. 14 a § föräldrabalken). Det anses innebära att domstolen även har en möjlighet att besluta att barnet skall bo hos var och en av föräldrarna, s.k. växelvist boende, om detta är bäst för barnet.

Kommitténs undersökningar visar att vårdnadsutredare och domstolar är restriktiva med att föreslå eller besluta om växelvist boende mot en förälders vilja. Yrkanden om växelvist boende framställdes i ungefär en fjärdedel av de undersökta målen. Tingsrätten beslutade om växelvist boende mot en förälders vilja i en fjärdedel av fallen. I de fall där tingsrätten beslutade om växelvist boende hänvisades i nära hälften av fallen till barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna och i ungefär lika många fall till barnets egen vilja. Andra omständigheter som beaktades var att föräldrarna bodde nära varandra och att det inte fanns några allvarigare samarbetssvårigheter.

Domstolen kan, som sagt, besluta om växelvist boende bara om föräldrarna har gemensam vårdnad. Som kommittén framhåller kan växelvist boende i sådana situationer ofta fungera mycket väl. Boendeformen ger barnet en naturlig vardagskontakt med båda föräldrarna på ett sätt som sällan är möjligt om barnet bor hos en förälder och har umgänge med den andra föräldern. Men som såväl kommittén som många remissinstanser framhåller ställer ett växelvist boende särskilda krav. En grundläggande förutsättning för denna boendeform är att föräldrarnas samarbetsförmåga är särskilt god. Det är naturligt att barn under sin uppväxt kan ha behov av att boendet förändras från tid till annan, t.ex. beroende på fritidsaktiviteter och kamratkontakter. Det kan handla om att komma eller gå någon dag tidigare eller senare eller att under en period bo lite längre hos den ena föräldern. Föräldrarna måste ha förståelse för detta och kunna upprätthålla en sådan flexibilitet utan att kräva en millimeter-rättvisa. Barnets behov måste alltid få komma i första rummet. Föräldrarna måste också bo förhållandevis nära varandra. Barnet skall t.ex. inte behöva byta mellan olika förskolor. Överväganden om barnets bästa bör också avse t.ex. kamratrelationer, fritidsaktiviteter och möjligheter till skolskjuts. Vidare har givetvis barnets egen inställning stor betydelse. Om barnet motsätter sig ett växelvist boende, torde förutsättningar för ett fungerande samarbete oftast vara små. Ytterst måste bedömningen grundas på omständigheterna i det enskilda fallet och avgöras enbart utifrån vad som är bäst för barnet. Även om föräldrarna är ense om växelvist boende, är det inte självklart att detta är den bästa lösningen för barnet. Om en överenskommelse framstår som tvivelaktig, kan det finnas anledning att kräva in ytterligare underlag för att kunna bedöma vad som är bäst för barnet.

Sammantaget gör regeringen – liksom kommittén – bedömningen att möjligheten att besluta om växelvist boende mot en förälders vilja bör finnas kvar. Några lagändringar föreslår alltså inte.

En särskild fråga är barnets folkbokföring vid växelvist boende. Som kommittén nämner får ett domstolsbeslut eller ett godkänt avtal om barnets boende inte någon avgörande betydelse för barnets folkbokföring. Detta kan göra det svårt för föräldrarna att förutse effekterna av beslutet eller avtalet, inte minst när barnet skall bo växelvis hos båda föräldrarna. Barnets folkbokföring har betydelse bl.a. för var han eller hon skall gå i skola och vem av föräldrarna som vid gemensam vårdnad skall få uppbära det särskilda bostadsbidraget för hemmavarande barn. För att öka förutsebarheten kan det vara bra om socialnämnden informerar föräldrarna om folkbokföringen, exempelvis vid ett samarbets-samtal eller när ett avtal skall godkännas. Någon lagstiftningsåtgärd är dock inte motiverad.

9 Umgänge

Regeringens förslag: Domstolen skall i undantagsfall kunna besluta att ett umgänge skall ske på annat sätt än genom att barnet träffar föräldern. Socialnämnden skall också kunna godkänna ett avtal om sådant umgänge. Socialnämnden får möjlighet att väcka talan om barnets umgänge med en förälder. Barnets behov av umgänge med andra än föräldrarna lyfts fram i lagen. Socialnämnden skall vid bedömningen av om nämnden bör väcka talan särskilt beakta barnets behov av umgänge med sina mor- och farföräldrar och andra som står barnet särskilt nära.

Regeringens bedömning: Det behöver analyseras närmare hur bestämmelser om s.k. umgängesstöd bör utformas.

Kommitténs förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Kommittén föreslår dock inte någon förändring när det gäller barnets umgänge med närstående. Kommittén föreslår att domstolen skall kunna besluta att en person skall medverka som stöd vid umgänge (umgängesstöd) och att bestämmelser om detta införs i föräldrabalken.

Remissinstanserna: De allra flesta remissinstanser tillstyrker förslagen eller har inget att invända mot dem. *Riksdagens ombudsmän (JO)* och *Stockholms tingsrätt* motsätter sig förslaget om umgänge genom annan kontakt än att barnet och föräldern träffas. Enligt JO kan det vara svårt att verkställa besluten, och enligt Stockholms tingsrätt kommer den föreslagna regleringen att leda till fler processer i domstol. *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet*, *Barnombudsmannen* och *Barnens Rätt i Samhället (BRIS)* är tveksamma till om socialnämnden bör få talerätt när det gäller umgänge. *Sundsvalls kommun* framför liknande synpunkter. *Sveriges advokatsamfund*, *Föreningen Söndagsbarn*, *Forum för mor- och farföräldrar* och *UmgängesrättsFöräldrarnas Riksförening* anser att närstående till barnet bör få rätt att föra talan om umgänge i domstol. Enligt Forum för mor- och farföräldrar och UmgängesrättsFöräldrarnas Riksförening bör det i vart fall införas en möjlighet att överklaga socialnämndens beslut att inte väcka talan. Flera remissinstanser är kritiska till förslaget om umgängesstöd. Bland annat invänds att socialnämnden inte bör ha en ”vetorätt” och att frågor om

socialnämndens handläggning bör analyseras närmare. Hit hör *Socialstyrelsen, Barnombudsmannen, Falu tingsrätt, Hudiksvalls kommun, Familjerättsassocionomernas Riksförening, Länsstyrelsen i Blekinge län, Länsstyrelsen i Gävleborgs län och Länsstyrelsen i Kalmar län.*

Skälen för regeringens förslag

Umgänge bör kunna ske genom t.ex. brev och telefon

Det finns i dag inget direkt lagstöd för beslut om umgänge genom annan kontakt än att barnet och föräldern träffar varandra, t.ex. genom telefon eller brev. Frågan är om domstolen i lag bör ges möjlighet att besluta om sådant umgänge och om socialnämnden bör få godkänna ett avtal om detta.

Som kommittén framhåller torde föräldrar och barn normalt vara överens om i vilken utsträckning barnet skall ha kontakt med en av föräldrarna genom t.ex. telefon eller brev. Kommunerna hjälper också i stor utsträckning till med att överenskommelser om sådan kontakt träffas. Även om en lagregel om detta således inte kan antas komma till användning i särskilt många fall, kan den ändå vara av betydelse för barn i vissa särskilda situationer. Den kan dessutom ge en signal om att den frånvarande föräldern spelar en roll i barnets liv. Det skulle kunna bli ytterligare en möjlighet till kontakt i situationer där ett vanligt umgänge i någon egentlig utsträckning inte kan komma till stånd, t.ex. när den ena föräldern bor långt ifrån barnet eller när föräldrarnas rörelsefrihet är inskränkt till följd av långvarig sjukhusvistelse. Det skulle också kunna vara ett sätt att återuppta en personlig kontakt som sedan en längre tid har varit bruten eller bristfällig. Regeringen anser att det alltså finns goda skäl för att ge domstolarna möjlighet att i undantagsfall besluta om umgänge genom annan kontakt än att barnet och föräldern träffar varandra.

Ett argument som tidigare har anförts mot att införa en möjlighet för domstol att besluta om umgänge genom t.ex. brev och telefon är att detta skulle kunna minska samarbetsviljan mellan föräldrarna på ett olyckligt sätt. Faran för detta torde dock vara liten. Det är svårt att se att bristande samarbetsförmåga skulle kunna tillmätas en större betydelse här än i fråga om annat umgänge. Enligt regeringen finns det inte heller anledning att befara att en möjlighet att besluta om sådan annan kontakt skulle öppna upp för fler processer till skada för barnet. Erfarenheterna från andra nordiska länder, där sådant umgänge redan finns, tyder inte på något sådant. En möjlighet till umgänge genom t.ex. brev eller telefon torde i praktiken i huvudsak medföra att det kommer att framställas ytterligare ett yrkande i en process som ändå skulle ha ägt rum. En invändning som i och för sig kan riktas mot en möjlighet till sådant umgänge är att det naturligtvis inte alltid är så lätt att formulera beslutet på ett sätt så att det kan bli föremål för verkställighet. Men detta är ett problem som i någon mån kan sägas gälla generellt för umgängesbeslut, och regeringen menar att denna svårighet inte i sig bör hindra domstolen från att besluta om detta umgänge när det är motiverat för barnets bästa. Också här är erfarenheterna från andra nordiska länder goda.

Sammantaget anser regeringen att det bör införas en möjlighet för domstol att besluta om annan kontakt än att barnet och föräldern träffas varandra. Socialnämnden bör också kunna godkänna ett avtal mellan föräldrarna om sådant umgänge. Det skall understrykas att avsikten inte är att begränsa möjligheten till umgänge genom att barnet och föräldern träffas utan att tillhandahålla ett sätt att åstadkomma kontakt när ett vanligt umgänge inte kan komma i fråga.

Socialnämnden bör kunna väcka talan om umgänget

När ett vårdnadsfall har avgjorts är socialnämnden skyldig att tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som då kan finnas (5 kap. 1 § socialtjänstlagen). Det är alltså viktigt att nämnden inte tar sin hand från ett vårdnads- eller umgängesärende bara därför att vårdnaden respektive umgänget har avgjorts.

Det kan dock förekomma situationer där det efter ett tag visar sig att barnet mår dåligt av umgänget eller på annat sätt riskerar att fara illa om umgänget fortsätter i den beslutade ordningen och omfattningen. Det kan ha inträffat något efter rättegången, och det kan inte heller uteslutas att förhållandet inte har kommit fram där. Det kan bli nödvändigt att utesluta en förälder som gör sig skyldig till övergrepp mot någon i familjen från umgänge med barnet eller att i vart fall begränsa umgänget med honom eller henne. Detsamma kan naturligtvis gälla om föräldern missbrukar alkohol eller narkotika, är psykiskt sjuk eller om det av någon annan anledning inte längre är lämpligt att umgänge sker i den omfattning som domstolen har bestämt.

Som kommittén framhåller kan barnet komma i ett utomordentligt utsatt läge om ingen av föräldrarna då försöker åstadkomma en nödvändig förändring. I och för sig skall socialnämnden enligt gällande regler verka för att föräldrarna tar initiativ till en förändring, och många gånger kan man säkert också räkna med att problemet får sin lösning. Men för de fall föräldrarna likväl inte tar sitt ansvar behövs en möjlighet för socialnämnden att själv föra talan om umgänget. Genom att införa en talerätt för socialnämnden får nämnden ytterligare ett verktyg för att på bästa sätt kunna ta hand om barnets behov och intressen. Regeringen föreslår alltså att socialnämnden får en rätt att väcka talan om umgänget. Även om talerätten i huvudsak är motiverad av fall där det kan finnas anledning att få till stånd ett mindre omfattande umgänge, bör den inte begränsas till detta utan gälla generellt.

Hänsyn bör tas till barnets behov av umgänge med andra som står barnet särskilt nära

Barn har behov av umgänge inte bara med föräldrar utan även med andra personer som står dem särskilt nära. Det kan vara fråga om t.ex. mor- och farföräldrar, andra släktingar, familjehemsföräldrar eller en styvförälder. För de flesta föräldrar är det också självklart att barnet även efter föräldrarnas separation får möjlighet att efter barnets egna önskemål och behov upprätthålla en god kontakt både med egna släktingar och vänner och med den andra förälderns släktingar och vänner. I föräldrabalken slås

uttryckligen fast att vårdnadshavaren har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med närstående så långt möjligt tillgodoses (6 kap. 15 § tredje stycket). I den mån ett bristande umgänge beror på att vårdnadshavaren inte tar sitt ansvar är det en viktig uppgift för socialtjänsten att försöka få vårdnadshavaren att se till barnets behov. Om umgänge begärs av någon annan än föräldrarna, får talan om umgänget föras av socialnämnden (6 kap. 15 a §).

När bestämmelsen om umgänge mellan barnet och andra personer än barnets föräldrar infördes ansågs det mindre lämpligt att var och en som anser sig stå barnet särskilt nära skulle kunna föra talan vid domstol om umgänge. Slutsatsen var densamma vid 1998 års vårdnadsreform. Regeringen delar kommitténs bedömning att det inte heller nu bör ges en talerätt för närstående. Det är av största vikt att barnet inte utsätts för fler processer, kanske med åtföljande umgängesutredningar m.m., än som är absolut nödvändiga. Av naturliga skäl är en sådan avvägning inte lätt att göra för en utomstående person, som vill ha ett umgänge med barnet men som inte får detta till följd av motstånd från barnets vårdnadshavare. Socialnämnden får förutsättas på ett mera objektivt sätt överväga om de nackdelar som en process för med sig från barnets synpunkter vägs upp av de fördelar som ett umgänge kan leda till. Av samma skäl bör det inte heller – som ett par remissinstanser föreslår – införas någon möjlighet att överklaga nämndens beslut att inte väcka talan.

Enligt regeringen finns det dock anledning att på annat sätt lyfta fram betydelsen av barnets kontakt med andra närstående. Som Sveriges advokatsamfund, Forum för mor- och farföräldrar och Umgängesrätts-Föräldrarnas Riksförening menar är det möjligt att socialnämnderna är alltför restriktiva med att väcka talan om umgänge. Enligt regeringen bör socialnämnderna ha ett tydligt ansvar för att barnet inte onödigtvis förlorar kontakten med sina närstående vid en separation mellan föräldrarna när det framgår att ett sådant umgänge är bäst för barnet. Inte minst mot bakgrund av att närstående inte bör ha en egen talerätt är det angeläget att socialnämnderna verkligen uppmärksammar de situationer där barnet kan ha behov av ett umgänge med andra än föräldrarna. Det gäller särskilt kontakten med mor- och farföräldrar. En kontinuerlig kontakt med den äldre generationen är av stor betydelse. Den kan ge en värdefull trygghet, inte minst om föräldrarna separerar eller en av dem dör. Men också i andra fall kan ett barn ha ett starkt behov av umgänge med en närstående. Det gäller t.ex. halvsyskon eller barn som växer upp i en samkönad familjebildning.

För att ytterligare tydliggöra barnets behov av umgänge i sådana situationer bör det enligt regeringen framgå av lagen att socialnämnden särskilt skall beakta barnets behov av umgänge med sina mor- och farföräldrar och andra som står barnet särskilt nära.

Domstolen bör kunna besluta att en person skall medverka som stöd vid umgänget

Som har nämnts i avsnitt 6 skall domstolen grunda ett beslut om umgänge på vad som är bäst för barnet. Prövningen skall göras med beaktande av samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Prövningen kan ibland leda till att något umgänge inte alls bör äga rum. Domstolen kan i

andra fall komma fram till att ett umgänge visserligen är bäst för barnet men att det då bör ske under särskilda former. Ett annat sätt är att umgänget sker i närvaro av en s.k. kontaktperson som socialnämnden utser. En kontaktperson kan behövas vid hämtning och lämning av barnet för att barnet skall slippa uppleva konfrontationer mellan föräldrarna eller under umgänget t.ex. om umgänge inte skett under lång tid eller om den förälder som barnet bor hos känner en oro över att umgänge kommer till stånd. Vid sidan av detta kan en kontaktperson utses av socialnämnden med stöd av 3 kap. 6 § socialtjänstlagen.

Det finns i dag vissa oklarheter när det gäller medverkan av en kontaktperson efter beslut av domstol, bl.a. när det gäller förhållandet mellan domstolen och socialnämnden och handläggningen vid socialnämnden när en kontaktperson skall utses (jfr JO:s ämbetsberättelse 2002/03 s. 252 f.). För att komma till rätta med detta föreslår kommittén att bestämmelser om s.k. umgägesstöd införs i föräldrabalken. Förslaget innebär att domstolen skall få besluta om umgägesstöd och annan lämplig åtgärd om barnet har behov av det. Domstolen skall få besluta om sådana åtgärder som socialnämnden skall medverka till endast om nämnden förklarar att den kan åta sig uppdraget.

Många remissinstanser invänder att den ”vetorätt” som socialnämnden föreslås få kommer att göra det svårare för domstolen att besluta om umgänge i närvaro av en kontaktperson. För att säkerställa att barnet får tillgång till det stöd den behöver ifrågasätts om inte socialnämnden bör vara skyldig att utse en sådan person när domstolen har beslutat om detta. Vidare påpekas att vissa frågor om socialnämndens hantering bör belysas ytterligare. Även regeringen anser att frågorna behöver analyseras närmare. Regeringen avser att därefter återkomma med förslag.

10 Domstolars och socialnämnders beslutsunderlag

Regeringens förslag: Den som genomför en utredning om vårdnad, boende eller umgänge skall lämna en rekommendation till beslut om det inte är olämpligt. Det införs en sekretessbrytande regel för inhämtande av uppgifter från en socialnämnd i samband med att en utredning om vårdnad, boende eller umgänge genomförs. Innan socialnämnden lämnar s.k. snabbupplysningar till domstolen skall nämnden, om det är lämpligt, höra barnets föräldrar (jfr avsnitt 7 när det gäller hörande av barnet).

Kommitténs förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna är i huvudsak positiva till förslagen. *Socialstyrelsen*, *Botkyrka kommun*, *Motala kommun*, *Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet*, *Riksförbundet För Familjers Rättigheter* och *UmgängesrättsFöräldrarnas Riksförening* avstyrker dock förslaget att vårdnadsutredaren skall lämna en rekommendation till beslut. En genomgående invändning är att rekommendationen kan uppfattas som att utredaren tar ställning mellan föräldrarna och värderar dem olika.

Skälen för regeringens förslag

En vårdnadsutredning måste genomföras så snabbt som möjligt

För barnets skull är det viktigt att en fråga om vårdnad, boende och umgänge avgörs inom rimlig tid. En anledning till att handläggnings-tiderna blir långa är att vårdnadsutredningen drar ut på tiden. Av kommitténs undersökningar framgår att få socialnämnder hinner slutföra utredningen inom utsatt tid, vilken vanligen är tre eller fyra månader. Två tredjedelar av socialnämnderna svarade att de hann slutföra utredningen i tid i mindre än hälften av fallen. Kommunerna måste på ett bättre sätt verka för att dessa ärenden hanteras med den skyndsamhet som krävs för att barnets bästa skall tillgodoses.

Det har diskuterats om det borde införas en gräns för hur lång tid en vårdnadsutredning får ta. Liksom kommittén anser regeringen att detta inte är en bra lösning. Det finns stora variationer mellan olika fall, och ibland kan det vara till fördel för barnet att utredningen är mer djupgående och därmed tar längre tid. Att en utredning i vissa fall måste få ta tid kan accepteras. Men då måste det bero på omständigheterna i det enskilda fallet, t.ex. att föräldrarna genomför samarbetsamtal, att ett visst umgänge provas ut eller att påståenden om övergrepp måste utredas. Det är viktigt att kommunerna fördelar resurserna så att dessa ärenden får en så snabb omloppstid som möjligt. Om man på ett tidigt stadium kommer fram till en lösning som är välunderbyggd och bra för barnet, frigörs resurser från långdragna och svårlösta ärenden.

I lagrådsremissen föreslås att socialnämnden innan snabbupplysningar lämnas skall höra föräldrarna och barnet om det är lämpligt. Om socialtjänsten påbörjar en kontakt med föräldrarna och barnet redan i samband med att snabbupplysningar skall lämnas, bör i många fall tiden för genomförande av vårdnadsutredningen kunna kortas ned.

En vårdnadsutredning bör innehålla en rekommendation till beslut

Kommitténs undersökningar visar att vårdnadsutredningarnas kvalitet har förbättrats de senaste åren. Utredningarna fokuserar överlag på det som är väsentligt, dvs. barnets situation och barnets inställning. Samtidigt har det påpekats att kvaliteten på utredningarna är ojämn. Detta måste hantearas genom utbildning och stöd till dem som ansvarar för frågorna. Kompetensutveckling inom detta område måste ske kontinuerligt. Det är naturligtvis lättare att bibehålla en god kvalitet och kompetens i en större kommun där det förekommer många ärenden. En handläggare i en mindre glesbygdskommun med kanske bara ett fåtal utredningar om året kan ha svårare att skaffa sig erfarenhet. Regeringen vill därför framhålla möjligheten för mindre kommuner eller stadsdelsnämnder att samarbeta i dessa frågor. Det kan ske t.ex. genom att man arbetar i större familjerättsenheter eller att man regelbundet träffar handläggare från andra kommuner.

En särskild fråga som kommittén tar upp rör rekommendationer i vårdnadsutredningar. Regeringen delar kommitténs uppfattning att det uttryckligen av föräldrabalken bör framgå att utredaren skall lämna en rekommendation till beslut. Vårdnadsutredarens bedömning och slut-

satser är av stor betydelse. För att domstolen skall få ett fullgott underlag är det viktigt att utredningen är så klar och tydlig som möjligt. Som kommittén konstaterar kräver detta normalt att utredaren lämnar en rekommendation till beslut. Det kan naturligtvis finnas fall där det skulle vara olämpligt med en rekommendation. Undantag från kravet bör därför gälla för t.ex. särskilt känsliga fall.

Utredarens rekommendation till beslut bör vara väl motiverad, och det bör göras en konsekvensbeskrivning, dvs. föras ett resonemang om hur man har sett på olika beslutsalternativ. Det bör tydligt redovisas hur man har resonerat i det enskilda fallet när det gäller t.ex. barnets relation till båda föräldrarna, barnets egen inställning och föräldrarnas lämplighet som vårdnadshavare, boföräldrar och umgängesföräldrar. Det är också naturligt att det i utredningen redovisas hur man ser på risken för att barnet far illa, möjligheterna att bäst tillgodose barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna, föräldrarnas vilja och förmåga att samarbeta i frågor som rör barnet och övriga individuella förhållanden, t.ex. barnets eventuella behov av särskilt stöd (jfr Socialstyrelsens allmänna råd rörande socialnämndens handläggning av frågor om vårdnad, boende och umgänge, SOSFS 2003:14).

Att utredaren lämnar ett förslag till beslut innebär inte att domstolen kan låta bli att göra en egen analys av de omständigheter som kommit fram i utredningen. Det är givetvis domstolen som slutligt skall ta ställning till vad som är bäst för barnet.

Med anledning av en synpunkt från Riksdagens ombudsmän (JO) skall tilläggas att en vårdnadsutredning alltid bör kommuniceras med föräldrarna innan den ges in till domstolen. Det är en rättssäkerhetsfråga att båda föräldrarna får tillgång till och även möjlighet att kommentera uppgifter som tillförts utredningen av någon annan än dem själva. Det är också avgörande för utredningens kvalitet att så sker. Eventuella missförstånd eller sakfel kan därigenom rättas till (jfr 11 kap. 8 § tredje stycket socialtjänstlagen och 17 § förvaltningslagen [1986:223]). För det fall att socialnämnden underlåtit att kommunicera utredningen måste det anses åvila domstolen att se till att båda parter får del av den. Detsamma gäller om domstolen uppdragit åt något annat organ än socialnämnden att genomföra utredningen och detta organ inte skulle omfattas av någon bestämmelse om kommunikationsskyldighet.

Sekretessen mellan olika socialnämnder bör kunna brytas för vårdnadsutredningar

Vid en vårdnadstvist kan ibland fler än en socialnämnd ha uppgifter av betydelse för utredningen. Om familjen har flyttat nyligen, kan socialnämnden i den nya kommunen komma att hantera frågorna medan socialnämnden i den förra kommunen kan ha information om tidigare stödinsatser eller annat av betydelse. Motsvarande situation kan uppkomma om föräldrarna bor i olika kommuner.

Genom 1998 års vårdnadsreform infördes en skyldighet för en socialnämnd, som har tillgång till upplysningar av betydelse, att på begäran lämna ut uppgifterna till en annan socialnämnd som har att pröva ett avtal om vårdnad, boende och umgänge (6 kap. 17 a § tredje stycket föräldrabalken). Enligt kommittén tillämpas detta på det viset att en

socialnämnd – om det anses behövt – inhämtar upplysningar från socialnämnden i den kommun där en eller båda föräldrarna eller barnet är eller tidigare har varit bosatta, om det kommer fram uppgifter som tyder på att denna socialnämnd har något av betydelse att redovisa. Någon liknande sekretessbrytande regel finns emellertid inte när det gäller vårdnadsutredningar. I dessa fall gäller i stället de allmänna sekretessreglerna.

Som kommittén framhåller är det lika viktigt att uppgifter som kan påverka beslutet om barnets fortsatta framtid kommer fram när föräldrarna inte är överens och en utredning skall göras som när ett avtal skall godkännas. Det är rimligt att den som har fått socialnämndens uppdrag att göra utredningen kan ta del av samma information som socialnämnden kan få innan nämnden prövar föräldrarnas avtal; detta kan knappast anses som mer integritetskränkande för den enskilde. Regeringen föreslår därför en sekretessbrytande regel även för de fall då en utredning om vårdnad, boende eller umgänge skall genomföras.

Det bör erinras om att sekretess kommer att gälla för uppgifterna hos utredaren. Utredaren är antingen anställd av eller har fått uppdraget av socialnämnden i enlighet med 6 kap. 19 § föräldrabalken. Av 1 kap. 6 § sekretesslagen (1980:100) följer att förbud att röja eller utnyttja en sekretessbelagd uppgift gäller för personer som på grund av anställning eller uppdrag hos en myndighet deltar eller har deltagit i myndighetens verksamhet och därvid har fått kännedom om uppgifter (jfr prop. 1997/98:2 Del A s. 127 f., där det nämns kontaktpersoner inom socialtjänsten och personer som har ställt sig till socialvårdens förfogande).

Snabbupplysningar

Innan domstolen fattar ett interimistiskt beslut i frågor om vårdnad, boende eller umgänge kan den inhämta upplysningar från socialnämnden, s.k. snabbupplysningar. Av kommitténs undersökningar framgår att innehållet i snabbupplysningarna varierar en hel del beroende på vilken kommun som handlägger ärendet. I vissa kommuner talar handläggarna med föräldrarna och ibland även med barnet innan de lämnar upplysningar. Men det vanligaste är att snabbupplysningarna enbart består av ett utdrag ur de sociala registren om det där finns uppgifter om föräldrarna eller barnet.

Som redan har nämnts utfärdade Socialstyrelsen år 2003 nya allmänna råd om socialnämndens handläggning frågor om vårdnad, boende och umgänge. När det gäller snabbupplysningar ges rekommendationen att utredaren alltid bör höra föräldrarna. Regeringen föreslår i avsnitt 7 att det införs en bestämmelse i föräldrabalken om att socialnämnden innan snabbupplysningar lämnas skall höra barnet om det är lämpligt. Även frågan om hörande av föräldrarna bör regleras i lag. Liksom när det gäller hörande av barnet bör det ges utrymme för att inte höra föräldrarna, t.ex. om ett interimistiskt beslut måste fattas snabbt och föräldrarna redan har hörts vid en muntlig förberedelse i domstolen.

Kommittén konstaterar att nuvarande bestämmelser om behörig domstol kan medföra vissa problem när en av parterna och barnet har skyddade personuppgifter. Exempelvis kan käranden ha svårt att välja rätt domstol, och den part som har skyddade personuppgifter kan känna en oro för att uppgifterna skall avslöjas. Regeringen anser dock att det är lämpligast att ta ställning till hur problemen bör lösas i samband med beredningen av förslagen från Personsäkerhetsutredningen, som i sitt betänkande föreslår att det för dessa situationer skall införas en generell forumregel för de allmänna domstolarnas del som omfattar både tvistemål och domstolsärenden (SOU 2004:1). För mål och ärenden om vårdnad, boende eller umgänge innebär förslaget – för det fall sekretess gäller för barnets eller någon av föräldrarnas adressuppgifter – att talan skall väckas vid den tingsrätt som regeringen bestämmer. En proposition på grundval av Personsäkerhetsutredningens förslag är planerad att lämnas till riksdagen under våren 2006.

11 Domstolsprocessen

11.1 Samförståndslösningar vid domstol

Regeringens förslag: En generell skyldighet för rätten att, om det är lämpligt, verka för samförståndslösningar i indispositiva tvistemål införs. I mål om vårdnad, boende och umgänge innebär det att domstolen skall verka för att föräldrarna når en samförståndslösning som är förenlig med barnets bästa. Domstolen skall också kunna uppdra åt en medlare att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning till barnets bästa.

Kommitténs förslag överensstämmer i sak med regeringens.

Remissinstanserna är i stort sett positiva till förslaget att domstolen skall verka för en samförståndslösning. *Barnombudsmannen* och *Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS)* pekar dock på att det finns risker med att domstolen verkar för en samförståndslösning i fall då våld eller hot förekommit i familjen. Beträffande förslaget om medling är remissutfallet mer blandat. *Jämställdhetsombudsmannen*, *Barnombudsmannen*, *Domstolsverket*, *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet*, *Föreningen Söndagsbarn*, *Riksförbundet Barnens Rätt i Samhället (BRIS)*, *Riksförbundet För Familjers Rättigheter*, *Rädda Barnen*, *Sveriges Psykologförbund* och *UmgängesrättsFöräldrarnas Riksförening (UFR)* tillstyrker förslaget. *Karlstads kommun*, *Sveriges advokatsamfund* och *ROKS* avstyrker det. En genomgående invändning är att kommitténs förslag innebär att medlingsinstitutet skulle slopas i verkställighetsprocessen.

Skälen för regeringens förslag

Domstolen bör verka för en samförståndslösning

Som har redovisats i avsnitt 4 präglas lagstiftningen sedan lång tid av en strävan efter samförståndslösningar i vårdnadsfrågor. Regelsystemet har på olika sätt utformats så att föräldrarna skall kunna nå enighet i frågor som rör barnen. En allmän utgångspunkt är alltså att samförståndslösningar kan antas vara bäst för barnet. Det är numera också vanligt att föräldrarna innan de går till domstol har försökt komma överens inom ramen för kommunala samarbetsamtal eller att sådana samtal initieras av domstolen sedan talan har väckts. Lyckas föräldrarna inte komma överens under samarbetsamtalen, försöker domstolen ofta få föräldrarna att nå en överenskommelse.

Men till skillnad från vad som gäller i dispositiva tvistemål finns det ingen uttrycklig skyldighet för domstolen att försöka få parterna att komma överens i ett indispositivt tvistemål som t.ex. ett mål om vårdnad, boende eller umgänge. Förslag om att införa en sådan skyldighet har lagts fram tidigare, bl.a. av 1999 års Rättegångsutredning (se SOU 2001:103). En majoritet av remissinstanserna godtog utredningens förslag. Regeringen övervägde i propositionen En modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol (prop. 2004/05:131) att införa en generell skyldighet för domstolen att verka för samförståndslösningar i indispositiva tvistemål. På grund av Vårdnadskommitténs pågående arbete valde regeringen emellertid att avvakta med frågan. Det bedömdes lämpligt att frågor om den framtida utformningen av processen i familjemål behandlades i ett sammanhang.

Även Vårdnadskommittén föreslår nu att domstolen som huvudregel skall ta upp frågan om en samförståndslösning.

Regeringen anser att kommitténs förslag har goda skäl för sig. Det är nästan alltid värdefullt om föräldrarna kan nå en samförståndslösning. Normalt främjar det ju barnet att den konflikt som finns mellan föräldrarna får en så hållbar lösning som möjligt. Om en samförståndslösning nås, är förutsättningarna för att den skall hålla på sikt betydligt större än i andra fall. Det kan också vara bäst för barnet om en fråga kan lösas i samförstånd så att han eller hon kan få lugn och ro i sin tillvaro, slippa att bli ett slagträ i konflikten och få en bra kontakt med båda föräldrarna. Men det är bara detta intresse, barnets bästa, som är av betydelse. Att föräldrarna själva också kan vara betjänta av att nå samförstånd är en annan sak.

Regeringen föreslår alltså att domstolen skall vara skyldig att verka för en samförståndslösning mellan föräldrarna när det gäller vårdnad, boende och umgänge. En förutsättning bör dock, som sagt, vara att en samförståndslösning kan antas vara bäst för barnet.

När det nu föreslås att det skall införas en skyldighet att verka för samförståndslösningar bör detta, i likhet med vad 1999 års Rättegångsutredning föreslog, lämpligen gälla för samtliga indispositiva tvistemål. Det saknas anledning att generellt undanta vissa typer av sådana mål från skyldigheten att försöka få parterna att enas, låt vara att det med hänsyn till det enskilda målets beskaffenhet naturligtvis kan vara olämpligt att

försöka få parterna att nå en lösning i samförstånd. Bestämmelsen bör därför också placeras i rättegångsbalken i stället för i föräldrabalken.

Domstolen bör kunna besluta om medling

Enligt nuvarande regler finns det både i dispositiva tvistemål och i verkställighetsmål enligt föräldrabalken möjligheter för domstolen att besluta att parterna skall inställa sig till ett möte inför en medlare (42 kap. 17 § rättegångsbalken respektive 21 kap. 2 § föräldrabalken). Denna möjlighet saknas dock i indispositiva tvistemål, t.ex. vårdnadsfall.

Av de undersökningar som kommittén har genomfört framgår att den medlingsverksamhet som förekommit i verkställighetsmål har varit framgångsrik i den meningen att många föräldrar nått samförståndslösningar. En anledning till detta kan vara att en medlare i allmänhet kan gå betydligt längre i sina försök än den domare som handlägger målet. Kommittén anser att det inte är tillfredställande att medlingsinsatser för att få föräldrar att komma överens i frågor som rör barnet görs först på verkställighetsstadiet. För barnet är det bäst om en överenskommelse mellan föräldrarna kan träffas i ett mycket tidigare skede. Kommitténs förslag går därför ut på att medlingsinstitutet skall flyttas från verkställighetsprocessen till vårdnadsfallet.

Regeringen delar kommitténs bedömning att medling bör införas i vårdnadsfallet. Medling kan ibland vara det bästa sättet att nå en hållbar samförståndslösning som är till barnets bästa. I de fall det är lämpligt bör domstolen alltså kunna uppdra åt en medlare att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning. Som framgår av avsnitt 12 anser regeringen att möjligheten att besluta om medling i verkställighetsprocessen likväl bör behållas. Remissinstansernas kritik mot kommitténs förslag om medling grundar sig också mycket just på att medlingen skulle försvinna för verkställigheten.

När en möjlighet att förordna medlare nu införs bör det inte innebära någon ändring när det gäller de kommunala samarbetsamtalen. Kommunen är skyldig att erbjuda föräldrar samarbetsamtal i syfte att nå enighet i frågor som rör vårdnad, boende och umgänge (5 kap. 3 § socialtjänstlagen), och domstol kan också ge socialnämnden i uppdrag att ordna sådana samtal (6 kap. 18 § föräldrabalken). Domstolens möjlighet att ge ett uppdrag till en medlare bör alltså vara ytterligare ett sätt för parterna att få en utomstående persons hjälp med att försöka finna en lösning på de tvistiga frågorna. En medlare bör utses framför allt i situationer där samarbetsamtal har förekommit – antingen före rättegången eller efter beslut av domstolen – men föräldrarna trots detta inte lyckats nå en överenskommelse.

Det är naturligt att domstolen lämnar medlaren anvisningar om hur uppdraget skall fullgöras och att medlaren bedriver medlingen på ett aktivt sätt och alltid låter barnets bästa vara i fokus. Hur medlarens arbete skall bedrivas är emellertid inte möjligt att närmare reglera i lag, utan detta bör medlaren, i samråd med domstolen, få bedöma från fall till fall.

När det gäller frågan om hur lång tid medlarens uppdrag bör pågå kan en jämförelse göras med vad som gäller för medlare i verkställighetsprocessen. Länsrätten får inte bestämma tiden för ett medlingsuppdrag till längre än två veckor men får förlänga tiden om det finns förutsätt-

ningar för att nå en frivillig fullgörelse (21 kap. 2 § andra stycket föräldrabalken). Som kommittén föreslår är det motiverat att tidsfristen är lite längre när medling skall ske inom ramen för vårdnadsålet. Tidsfristen bör bestämmas till fyra veckor. Domstolen bör också kunna medge en kortare förlängning av tiden, t.ex. om en samförståndslösning bedöms vara nära förestående. I samband med att medlarens uppdrag sedan avslutas bör han eller hon lämna en redogörelse till domstolen för de åtgärder som har vidtagits.

Det kan antas att de fall där medling kommer att ske normalt är ovanligt svåra och många gånger kräver att medlaren har stor erfarenhet eller annars är särskilt kvalificerad. Domstolen bör därför besluta om ersättning till medlaren för hans eller hennes arbete. För att medling skall vara ett effektivt medel och fylla sitt syfte bör ersättningen utgå av allmänna medel och utan någon återbetalningsskyldighet för parterna. Detsamma bör gälla för eventuella kostnader som medlaren haft. Också detta bör regleras i föräldrabalken.

Beslut om att förordna medlare bör inte få överklagas särskilt. Det bör vara upp till domstolen att bedöma om det finns skäl att förordna en medlare i det enskilda fallet. Finner domstolen att medling är påkallad, måste sådan också kunna komma till stånd oberoende av vad parterna anser om detta. En annan sak är att förutsättningarna för medling ju kan vara svaga eller obefintliga om en part motsätter sig medling. Detta måste domstolen givetvis beakta vid bedömningen av om medling skall förekomma eller inte i ett enskilt fall.

11.2 Interimistiska beslut

Regeringens förslag: I lagen tydliggörs att domstolen får fatta ett interimistiskt beslut bara när det behövs för barnets bästa.

Regeringens bedömning: Bestämmelser om prøvotid bör inte införas.

Kommitténs förslag överensstämmer i sak med regeringens när det gäller skyldigheten att fatta ett interimistiskt beslut. Kommittén föreslår också att domstolen skall kunna begränsa ett interimistiskt beslut så att det gäller under en bestämd prøvotid.

Remissinstanserna: Remissutfallet är blandat när det gäller skyldigheten att fatta ett interimistiskt beslut. *Enköpings kommun, Kiruna kommun, Föreningen Söndagsbarn* och *Sveriges advokatsamfund* tillstyrker förslaget. *Riksdagens ombudsmän (JO)* avstyrker förslaget, liksom *Barnombudsmannen, UmgängesrättsFöräldrarnas Riksförening Riksförbundet för Familjers Rättigheter och Riksförbundet Barnens Rätt i Samhället (BRIS)*. De flesta remissinstanserna är positiva till att införa en bestämmelse om interimistiska prøvotider. Således tillstyrks förslaget av *Jämställdhetsombudsmannen, Barnombudsmannen, Enköpings kommun, Karlstads kommun, Sundsvalls kommun, Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges Kommunala Familjerådgivare, Föreningen Söndagsbarn, Riksförbundet Barnens Rätt i Samhället (BRIS), Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS)* och *Riksförbundet För*

Familjers Rättigheter. Riksdagens ombudsmän (JO) är tveksamma till förslaget och anser att det behöver förtydligas i vilka situationer bestämmelsen om prövotid är avsedd att tillämpas. *Falu tingsrätt* och *Sveriges Kvinnojourers Riksförbund* avstyrker förslaget om prövotider.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Möjligheten att inte fatta ett interimistiskt beslut bör förtydligas

Ett interimistiskt beslut gäller till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft eller föräldrarna har träffat avtal om frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden. Enligt 6 kap. 20 § föräldrabalken får domstolen under handläggningen av ett mål interimistiskt besluta om vårdnad, boende eller umgänge. Innan domstolen meddelar ett interimistiskt beslut skall motparten få tillfälle att yttra sig i frågan, och domstolen kan också inhämta upplysningar från socialnämnden. Något ytterligare beslutsunderlag har domstolen oftast inte tillgång till. Domstolen har t.ex. inte möjlighet att hålla vittnesförhör.

Kommittén framhåller att det är en allmän uppfattning att det finns en risk för att det interimistiska beslutet får en styrande inverkan på det slutliga avgörandet. Detta beror framför allt på att domstolen är försiktig att flytta ett barn från dess invanda miljö eller i övrigt förändra en fungerande ordning. Samtidigt är alltså domstolens beslutsunderlag med nödvändighet ofta begränsat. Det kan ifrågasättas om det är lämpligt – och förenligt med barnets bästa – att fatta ett snabbt beslut, som ju kan komma att ha stor inverkan på målets slutliga avgörande trots att det är grundat på bristfällig utredning.

Regeringen konstaterar att det naturligtvis många gånger är nödvändigt att domstolen redan interimistiskt beslutar i en vårdnadsfråga. Det kan t.ex. ha framkommit misstankar om våld eller andra övergrepp som inte kan lämnas utan avseende. Ett interimistiskt beslut kan då behövas för att barnet inte skall fara illa. Ett annat exempel kan vara att det finns risk för att barnet olovligen kommer att föras bort. Också i mera vardagliga situationer kan det finnas fall där ett interimistiskt beslut behövs. Föräldrarna kan ha flyttat till skilda orter och man kan snabbt behöva lösa frågor om barnets boende och skolgång eller andra viktiga praktiska frågor. Men det finns också frågor som knappast kan anses så angelägna att få lösta genast att domstolen bör fatta ett interimistiskt beslut. Särskilt kan det gälla vid upplösning av en gemensam vårdnad.

Av 6 kap. 20 § föräldrabalken framgår att domstolen *får* besluta interimistiskt. Som Falu tingsrätt påpekar finns det alltså ingen skyldighet för domstolen att fatta ett interimistiskt beslut. Det förekommer att domstolarna inte tar upp ett interimistiskt yrkande utan i stället avvaktar med att ta ställning till yrkandet utan att för den skull avslå det. Enligt regeringen finns det ändå goda skäl att göra en ändring i lagtexten i linje med kommitténs förslag. Principen bör vara att ett interimistiskt beslut får fattas bara om det behövs för barnets bästa.

Prövotid?

Kommittén bedömer att det finns behov av en uttrycklig bestämmelse som medger att interimistiska beslut avser en viss prövotid. Regeringen delar inte kommitténs uppfattning. Interimistiska beslut gäller tills vidare och kan ändras när som helst under målets handläggning. De kan alltså redan i dag användas som en sorts prövoperiod, vilket också förekommer i praktiken. Att uttryckligen införa regler om prövotid medför inte nödvändigtvis någon förbättring utan riskerar i stället att leda till förlängda handläggningstider och mer utdragna processer.

11.3 Prövningstillstånd

Regeringens bedömning: Det bör inte införas begränsningar i rätten till omprövning av ett tidigare vårdnadsavgörande. Inte heller bör systemet med prövningstillstånd nu utvidgas till att även omfatta avgöranden i mål om vårdnad, boende och umgänge.

Kommitténs förslag innebär att systemet med prövningstillstånd utvidgas till att även omfatta tingsrättens avgöranden i mål om vårdnad, boende och umgänge. När det gäller frågan om omprövning gör kommittén samma bedömning som regeringen.

Remissinstanserna: Remissutfallet är blandat. De flesta remissinstanserna är positiva till förslaget om prövningstillstånd. Till dessa hör *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Stockholms tingsrätt*, *Falu tingsrätt*, *Domstolsverket*, *Enköpings kommun*, *Karlstads kommun*, *Nacka kommun*, *Föreningen Sveriges Kommunala Familjerådgivare*, *Föreningen Söndagsbarn*, *Familjerättsassocionomernas Riksförening* och *Rädda barnen*. Flera remissinstanser avstyrker emellertid förslaget. Till dessa hör *Barnombudsmannen*, *Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet*, *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet*, *Juridiska fakultetsstyrelsen vid Uppsala universitet*, *Sveriges advokatsamfund*, *Riksförbundet Barnens Rätt i Samhället (BRIS)*, *Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS)*, *Sveriges Kvinnojourers Riksförbund* och *UmgängesrättsFöräldrarnas Riksförening*. De flesta remissinstanserna delar kommitténs bedömning när det gäller frågan om begränsningar i rätten till omprövning.

Skälen för regeringens bedömning

Begränsningar i rätten till omprövning?

Kommittén har tagit upp frågan om det, för att minska risken för upprepade processer, går att inskränka möjligheterna till omprövning av en vårdnadsfråga. Kommitténs slutsats är att det i praktiken är svårt att finna en ordning som på ett godtagbart sätt begränsar tillgången till omprövning. Regeringen delar kommitténs bedömning att problemet med långvariga processer från rättssäkerhetssynpunkt inte kan lösas på ett tillfredsställande sätt genom begränsningar i rätten till omprövning. Det måste alltid finnas en möjlighet till omprövning om det inträffar oförut-

sedda händelser som har väsentlig betydelse, och även en bestämmelse om att omprövning får ske endast om det inträffat händelser av väsentlig betydelse skulle medföra svårigheter. I de allra flesta fall där talan väcks på nytt har förhållandena förändrats sedan målet senast avgjordes. Det kan vara en grannliga bedömning att avgöra om dessa förändringar är väsentliga eller inte. Vidare kan påståenden om nya omständigheter behöva utredas närmare. Domstolen har små möjligheter att bedöma om ett nytt påstående om t.ex. misshandel är riktigt förrän saken har utretts. Det skulle vara förenat med stora svårigheter att i sådana fall, endast på grundval av en stämningsansökan, avgöra om det finns nya omständigheter och om dessa är väsentliga.

Krav på prövningstillstånd bör inte införas

Som ett led i strävan att reformera processen i allmän domstol och skapa en mer ändamålsenlig hovrättsprocess har riksdagen nyligen beslutat att systemet med prövningstillstånd skall utvidgas till att omfatta tingsrättens avgöranden i flertalet slag tvistemål och i domstolsärenden som överklagas till hovrätt. Vidare har hovrättens tillståndsprövning förbättrats på flera olika sätt (se prop. 2004/05:131 och bet. 2004/05:JuU29). De nya bestämmelserna har ännu inte trätt i kraft. Mål om vårdnad, boende och umgänge omfattas emellertid inte av reformen. Vårdnadskommittén föreslår nu att det införs krav på prövningstillstånd även i familjemål.

Av de remissinstanser som är negativa till förslaget framhåller flera att det inte bör införas begränsningar i överklaganderätten. Ett system med prövningstillstånd innebär emellertid inte att parterna utestängs från möjligheten att överklaga. Inte heller innebär prövningstillstånd att hovrätten kan underlåta att pröva överklagandet. I stället innebär systemet att hovrätten så snart som möjligt gör en inledande prövning av riktigheten i tingsrättens avgörande. Om redan denna inledande prövning tydligt ger vid handen att tingsrättens avgörande är riktigt, finns det inget behov av en fullständig rättegång i hovrätten. Om den inledande prövningen däremot ger anledning att ifrågasätta riktigheten av tingsrättens avgörande eller om det vid den prövningen inte går att bedöma riktigheten, skall prövningstillstånd meddelas och handläggningen fortsätta. Hovrätten har då att pröva målet i hela dess vidd och, om det därvid bekräftas att tingsrättens avgörande är felaktigt, rätta avgörandet.

Enligt regeringen finns det flera tydliga fördelar med systemet med prövningstillstånd. En sådan är att rättskipningen får sin tyngdpunkt i första instans samtidigt som fokus sätts på hovrättens kontrollerande funktion. En annan fördel är att det åstadkommer ett snabbare avgörande och en handläggning utan onödiga resursinsatser. Kommittén framhåller också att ett krav på prövningstillstånd i familjemål skulle kunna vara ett sätt att komma till rätta med de problem som långvariga och upprepade processer innebär, inte minst för barnet.

I denna lagrådsremiss föreslås flera viktiga förändringar av reglerna om vårdnad, boende och umgänge. Det är angeläget att dessa förändringar kan ske så snart som möjligt samtidigt som det för närvarande inte är klart när den tidigare beslutade utvidgningen av systemet med prövningstillstånd och övriga förändringar i hovrättens tillståndsprövning kan

träda i kraft. Regeringen anser att det är lämpligt att de förändrade bestämmelser som nu föreslås kan tillämpas under en period innan närmare ställning tas till om även familjemålen bör omfattas av det utvidgade systemet med prövningstillstånd. Systemet med prövningstillstånd bör därför inte nu utvidgas till att även omfatta mål om vårdnad, boende och umgänge. Detsamma gäller för ärenden om verkställighet av sådana avgöranden.

11.4 Kunskap och kompetens

Regeringens bedömning: Vid handläggning av frågor om vårdnad, boende och umgänge är det viktigt med utbildning och kompetensutveckling. De positiva effekter som specialisering av domare kan medföra bör tas till vara, och det bör åvila varje domstol att – inom ramen för nuvarande ordning – överväga frågan om specialisering i syfte att ytterligare stärka och förbättra kompetensen beträffande frågor som rör vårdnad, boende och umgänge.

Kommitténs förslag: Kommittén poängterar vikten av utbildning och kompetensutveckling för domare samt föreslår att domare som handlägger vårdnads mål skall vara särskilt utsedda av domstolen.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna är positiva till kommitténs förslag. Flera av dem skiljer emellertid inte på frågan om utbildning för domare och frågan om domare som handlägger vårdnads mål skall vara specialiserade och särskilt utsedda av domstolen. Till de remissinstanser som inte är positiva till förslaget hör *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet*, som anser att frågan bör utredas vidare i syfte att öka domstolens sakkunskap genom medverkan av sakkunniga meddomare. *Falu tingsrätt*, *Jämställdhetsombudsmannen* och *Riksförbundet För Familjers Rättigheter* avstyrker kommitténs förslag. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* avstyrker förslaget såvitt avser hovrättsförfarandet.

Skälen för regeringens bedömning: Som kommittén framhåller är det nödvändigt att domare som handlägger mål och ärenden om vårdnad, boende och umgänge har erforderlig kompetens och erfarenhet. Detsamma gäller naturligtvis domare som handlägger verkställighetsärenden. Det krävs kunskaper om barn och barns behov. Detta gäller inte minst kunskap om barns utveckling och förmåga vid olika åldrar. Det är också viktigt att domaren har förmåga att sätta det enskilda barnet i fokus och kan analysera vilja följer olika beslutsalternativ kan få för barnet. Domaren skall alltid ha ett barnperspektiv vid handläggningen av ett familjemål. Som har framförts i Domstolsverkets och Sveriges Domareförbunds rapport (DV-rapport 2003:3) kan det också behövas insikter om hur barn och familjer reagerar i kris och hur parterna bör bemötas under handläggningen av målet vid domstol.

Frågan om kompetens och kunskap är emellertid mer omfattande än så. För att domstolen skall kunna göra en riktig bedömning är det avgörande att den har ett bra beslutsunderlag. Kommitténs undersökningar visar att vårdnadsutredningarnas kvalitet har förbättrats de senaste åren. För att ytterligare förbättra beslutsunderlaget föreslår regeringen nu att social-

nämnden innan s.k. snabbupplysningar lämnas skall höra föräldrarna och barnet, om det är lämpligt, samt att den som genomför en vårdnadsutredning skall lämna en rekommendation till beslut (se avsnitt 7 och 10). Det är också viktigt att domstolen uppmärksammar den möjlighet som redan finns att höra barnpsykiatrisk expertis och att inhämta skriftligt utlåtande från sådan expertis.

I förordningen (1996:381) med tingsrättsinstruktion finns bestämmelser om att arbetsuppgifter som kräver särskild erfarenhet inte får tilldelas en fiskal. Landets sex hovrättspresidenter har gjort bedömningen att mål om vårdnad, boende och umgänge inte bör avgöras med en fiskal som ordförande om frågan kan antas kräva särskild erfarenhet.

Vidare har domstolarna numera fått möjlighet att tilldela en eller flera organisatoriska enheter en viss typ av mål och ärenden. Några av de större domstolarna har genomfört en sådan specialisering när det gäller familjemål. Det pågår också för närvarande flera projekt för att öka kompetensen hos domare i handläggningen av familjemål. De positiva effekter som den pågående utvecklingen i form av specialisering i domstolarna kan ha för domstolarnas förmåga att bibehålla och förbättra kompetensen bör enligt regeringens mening tas tillvara. De organisatoriska förutsättningarna för att finna lösningar som ger de beskrivna positiva effekterna varierar mellan olika domstolar. Mot bl.a. denna bakgrund är det enligt regeringens bedömning alltför mest ändamålsenligt att låta domstolarna själva närmare bestämma om sin organisation i detta hänseende. Domstolsverket arbetar kontinuerligt med att utbilda domare i frågor som rör barn. Domstolsverket, som sedan år 2002 har haft i uppdrag att återrapportera sitt arbete i dessa frågor till regeringen, skall numera även redovisa de åtgärder som vidtas för att tillgodose barns behov i domstolsprocessen utifrån de krav som anges i FN:s barnkonvention och då särskilt ange de utbildningsinsatser som görs. Det kan därför följas vad som görs för att stärka kompetensen och värderas om ytterligare åtgärder behövs.

12 Verkställigheten

12.1 Allmän domstol skall pröva verkställigheten

Regeringens förslag: Handläggningen av beslut om verkställighet av avgöranden om vårdnad, boende och umgänge och liknande frågor flyttas från förvaltningsdomstolarna till de allmänna domstolarna. Beslut om verkställighet skall vara omedelbart verkställbara. Stockholms tingsrätt skall handlägga frågor om olovligt bortförda barn enligt 1980 års Haagkonvention.

Regeringens bedömning: Möjligheten att besluta om medling bör inte avskaffas. Ingen ändring bör göras i sak när det gäller möjligheten till tvångsmedel.

Kommitténs förslag och bedömning överensstämmer huvudsakligen med regeringens. Kommittén föreslår dock att möjligheten till medling på verkställighetsstadiet avskaffas.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser tillstyrker förslagen eller har inget att invända mot dem. *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Barnombudsmannen* och *Fredrika-Bremer-Förbundet* invänder mot förslaget att flytta verkställigheten till allmän domstol. Flera remissinstanser avstyrker förslaget att avskaffa möjligheten till medling på verkställighetsstadiet. Hit hör *Länsrätten i Skåne län*, *Sveriges Kommuner och Landsting*, *Enköpings kommun*, *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* och *Riksförbundet Barnets Rätt i Samhället (BRIS)*. I övrigt delar remissinstanserna i stort kommitténs bedömning.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Verkställigheten bör flyttas till allmän domstol

Verkställighet av vad allmän domstol bestämt i dom eller beslut om vårdnad, boende, umgänge kan i dag sökas hos länsrätten. Också ett giltigt avtal om vårdnad, boende eller umgänge kan begäras verkställt. Bestämmelser om förfarandet och prövningen finns i 21 kap. föräldrabalken.

Kommittén framhåller att det finns en tendens att verkställighetsprocessen växer ut till att i praktiken bli en repris av den rättegång där frågan om barnet prövats i sak. Kommitténs undersökningar visar att detta kan vara ett betydande problem. Upprepade och utdragna processer är ofta till skada för barnet. Den bild som utredningen ger bekräftas också av flera remissinstanser. Ett viktigt steg mot att undvika upprepade processer om samma sak är att organisatoriskt föra verkställighetsförfarandet närmare rättegången. Den naturliga lösningen blir då att flytta handläggningen till de allmänna domstolarna.

Liksom kommittén anser regeringen att en sådan ändring skulle kunna ge flera positiva effekter. Möjligheten till samordning mellan rättegång och verkställighetsförfarande ökar. Erfarenhet och kunskaper om verkställighet kan lättare komma till nytta i rättegångar. Och omvänt kan det i verkställighetsförfarandet underlätta att den som handlägger ärendet är insatt i rättegångsfrågorna. I och med det ges bättre förutsättningar för en prövning som är både effektiv och av hög kvalitet. Det är i första hand barnen som vinner på den större rättssäkerhet som detta för med sig. Enligt regeringen finns det alltså övertygande skäl för en överflyttning av ärenden om verkställighet till de allmänna domstolarna.

Det förhållandet att samma domstol kommer att pröva både sakfrågan och verkställigheten bör inte vara ett hinder för förändringen. Redan i dag kan samma domare som avgör målet i sak samtidigt förordna om viss åtgärd för verkställighet. Enligt rättegångsbalken är en domare jävig att handlägga ett mål om det föreligger någon särskild omständighet som är ägnad att rubba förtroendet för domarens opartiskhet i målet (4 kap. 13 §). En sådan omständighet kan vara att domaren redan tidigare har tagit ställning till samma stridiga sakförhållande som skall prövas i målet. Prövningen i verkställighetsledet skall dock inte motsvara den prövning som redan har gjorts i sakfrågan. Som regeringen återkommer till i avsnitt 12.2 bör den i stället ta sikte på just de frågor som rör verkställigheten, bl.a. att fastställa om det finns något hinder mot de åtgärder för verkställighet som är aktuella. Något jävsförhållande uppkommer därför normalt inte. Är förhållandena undantagsvis sådana att en part kan

hysa ett berättigat tvivel om domarens opartiskhet vid prövningen av verkställigheten, utgör jävsreglerna ett tillräckligt skydd.

Inte heller finns det några hinder mot ändringen med hänsyn till domstolarnas organisation och övriga verksamhet. Omfördelningen är begränsad och ger inte anledning att omorganisera de olika domstolarna. Hos de allmänna domstolarna finns redan kunskap och erfarenheter av handläggning av familjemål som kan utnyttjas för hanteringen av de nya ärendena.

Regeringens förslag är alltså att prövningen av verkställighet av avgöranden och avtal om vårdnad, boende och umgänge flyttas från förvaltningsdomstolarna till de allmänna domstolarna.

Förvaltningsdomstolarna prövar i dag också de fall där en vårdnadshavare begär överflyttning av ett barn till honom eller henne utan att det handlar om verkställighet av ett avgörande eller ett avtal. Det kan t.ex. vara situationer där barnet vistas hos någon annan än vårdnadshavaren eller där barnet olovligt har förts bort eller hålls kvar av den andre vårdnadshavaren. Frågorna handläggs på motsvarande sätt som vid verkställighet. Förfarandet för överflyttning av barn i dessa fall bör hållas samman med verkställighetsförfarandet. Även detta förfarande bör därför föras över till de allmänna domstolarna. Detsamma bör gälla för den särskilda typ av åtgärder som avser återförande av olovligt bortförda eller kvarhållna barn med stöd av 1980 års Haagkonvention om de civila aspekterna på internationella bortföranden av barn. Prövningen i dessa fall avser återförande till en vårdnadshavare i ett annat land av ett barn som olovligt förts till eller hålls kvar i Sverige.

Prövningen bör ske nära barnet

Det bör direkt av lagen framgå vilken domstol i landet som prövar en fråga om verkställighet eller om överflyttning i annat fall. Utgångspunkten bör vara att prövningen sker vid den domstol som finns närmast barnet. Det för både parter och domstol enklaste är om man här ansluter till vad som gäller för mål om vårdnad, boende och umgänge. Det innebär att frågan bör tas upp av tingsrätten i den ort där barnet har sitt hemvist. I de flesta fall kommer verkställigheten därmed att handläggas av samma domstol som avgjorde frågan i sak. För att ge möjlighet till samordning bör det också alltid vara möjligt att söka verkställighet hos en tingsrätt där det pågår ett mål mellan samma parter om barnets vårdnad, boende eller umgänge.

Undantagsvis rör en ansökan om verkställighet eller överflyttning ett barn som inte har hemvist i Sverige. I linje med vad som gäller för prövning i sak bör sådana ansökningar handläggas av Stockholms tingsrätt som reservforum. Det rör sig om relativt få fall, där både enskilda och myndigheter kan ha fördel av en sådan enkel ordning.

En särskild grupp av ansökningar är de som avser överflyttning av olovligt bortförda eller kvarhållna barn med stöd av 1980 års Haagkonvention. I de flesta sådana fall har barnet inte hemvist i landet. Inte heller i dessa fall bör handläggningen spridas på ett stort antal tingsrätter. Kommittén pekar på att ärendena är av speciell karaktär, att det finns ett särskilt krav på skyndsamt handläggning enligt konventionen och att en koncentration av ärendena i andra konventionsstater har gett betydande

fördelar. Regeringens bedömning är att Sveriges åtaganden enligt konventionen bäst säkerställs om handläggningen av samtliga dessa ärenden samlas till en tingsrätt. Sambandet med övriga ärenden där barnet saknar svenskt hemvist gör att de bör föras till Stockholms tingsrätt.

Förfarandena bör samordnas

Som nyss har framhållits innebär en överflyttning av verkställighetsförfarandet till de allmänna domstolarna att det blir lättare att samordna rättegången om sakfrågan och verkställigheten av vad som bestäms där. Redan dagens ordning ger, som redan påpekats, en viss möjlighet att ta upp frågan om verkställighet under rättegången. Tingsrätten kan meddela ett vitesföreläggande i samband med ett interimistiskt eller slutligt avgörande (6 kap. 21 § föräldrabalken). Kommitténs undersökningar ger vid handen att det inte sällan förekommer att rättegångar och verkställighetsmål pågår samtidigt. Nackdelar som har visat sig av detta är att handläggningen fördröjs och att de olika besluten fattas mot bakgrund av olika underlag.

Det är av vikt att undvika onödiga upprepningar och bristande samordning i processerna för avgörande och verkställighet. Regeringens förslag för att säkerställa detta är att prövningen av verkställighet förs till tingsrätterna och att prövningen förenklas och renodlas på det sätt som närmare skall utvecklas i avsnitt 12.2. Regeringen är inte beredd att dessutom föreslå att verkställighetsfrågor skall handläggas inom ramen för ett pågående mål. En sådan ordning skulle riskera att motverka strävan att renodla verkställighetsprövningen. Den skulle också innebära att olika handläggningsregler m.m. gällde vid prövningen av verkställighet beroende på om frågan kommer upp i ett pågående mål eller senare. En lämpligare ordning är att hålla prövningen av sakfrågan skild från verkställighetsprövningen. Det hindrar inte att domstolen utnyttjar möjligheter till samordning av handläggningen. Samma domare som handlägger målet bör kunna handlägga frågan om verkställighet, under förutsättning att situationen inte är sådan att domaren är jävrig. Det kan också vara möjligt att hålla de olika sammanträdena i anslutning till varandra. Som exempel kan nämnas den situationen att en ansökan om verkställighet av ett avgörande om umgänge följs av att den andra parten väcker talan om ändring av det som har bestämts i avgörandet. Om det i övrigt är lämpligt, är det tydligt att det i en sådan situation kan vara en fördel för parter och domstol att ett sammanträde i ärendet om verkställighet hålls direkt efter ett sammanträde för muntlig förberedelse i målet om umgänge.

Den nuvarande möjligheten för tingsrätten att meddela ett vitesföreläggande i samband med ett interimistiskt eller slutligt avgörande ger en tillräcklig möjlighet att redan i rättegången ta upp frågan om överlämnande av barnet i de undantagssituationer där detta är motiverat.

Möjligheten till medling bör behållas

Som framgår av avsnitt 11.1 delar regeringen kommitténs bedömning att det bör införas en möjlighet för domstolen att under rättegången uppdra

åt en medlare att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning till barnets bästa.

Länsrätten kan i dag förordna om medling i verkställighetsförfarandet för att den som har hand om barnet frivilligt skall fullgöra vad som åligger honom eller henne (21 kap. 2 § föräldrabalken). Kommitténs förslag är att denna möjlighet till medling nu avskaffas. Kommittén anmärker att medlingen på vissa håll har utvecklats i riktning mot att få föräldrarna att komma överens i själva sakfrågan, inte om verkställigheten, vilket kan innebära att verkställigheten inte kan ske tillräckligt snabbt.

Regeringen anser dock att det inte finns tillräckliga skäl att avskaffa möjligheten till medlare i verkställighetsförfarandet. Det är i och för sig naturligt att tyngdpunkten i arbetet med att finna samförståndslösningar ligger i ett tidigt skede. Men i praktiken är det inte sällan så att parterna enas först när saken behandlas i en verkställighetsprocess, och enligt regeringen bör en samförståndslösning eftersträvas ända fram till den punkt då tvångsmedel visar sig oundvikliga. Detta behöver inte heller innebära att tyngdpunkten i arbetet med att finna samförståndslösningar hamnar i verkställighetsförfarandet. I och med att möjligheten att förordna medlare i sakfrågan införs tydliggörs att försöken att få parterna att enas prioriteras i ett tidigare skede. En konsekvens av att de allmänna domstolarna övertar handläggningen av verkställighetsfrågorna kan också antas bli att domstolen, med en överblick av hela förfarandet, kommer att vara tydligare i sina anvisningar om inriktningen på ett medlingsuppdrag som lämnas under verkställighetsstadiet. Regeringens slutsats blir alltså att medlingsinstitutet bör finnas kvar i sin nuvarande form under verkställighetsförfarandet.

Tvångsmedel

Förordnar länsrätten om verkställighet, får den också besluta om tvångsmedel (21 kap. 3 och 4 §§ föräldrabalken). Den kan antingen förelägga ett vite eller besluta att barnet skall hämtas med hjälp av polismyndigheten. Ett medlingsuppdrag kan ges även i detta skede, och har rätten beslutat om polishämtning skall den lämna ett sådant uppdrag om inte särskilda skäl talar mot det. Länsrätten får också bestämma att barnet skall tas om hand tillfälligt.

Regeringen instämmer i kommitténs bedömning att det inte är motiverat att göra någon saklig ändring när det gäller de tvångsmedel som kan tillgripas vid verkställigheten. Som tidigare bör utgångspunkten självfallet vara att alla ansträngningar skall ha gjorts för att nå en frivillig lösning innan det blir aktuellt att tillgripa tvångsmedel. Försöken att nå samförståndslösningar bör också pågå efter att tvångsmedel har aktualiserats. I de ytterst få fall hämtning kan vara aktuell bör försöken pågå ända fram till den punkt då åtgärden är oundviklig. Även fortsättningsvis bör vite vara det huvudsakliga tvångsmedlet mot den som inte frivilligt medverkar. När vitet föreläggs skall det fastställas till ett belopp som med hänsyn till vad som är känt om mottagarens ekonomiska förhållanden och till omständigheterna i övrigt kan antas få honom eller henne att följa föreläggandet. Om det är lämpligt kan ett föreläggande angående umgänge avse ett löpande vite för en viss tid framåt. Ytterligare vites-

förelägganden bör naturligtvis inte meddelas om de inte bedöms bli verksamma. Polishämtning bör liksom i dag förekomma i ytterst få fall. När det gäller verkställighet av ett avgörande om vårdnad, boende eller överlämnande av barn är det tydligt att polishämtning måste kunna användas om barnet riskerar att lida allvarlig skada av att vara kvar i den miljö där det vistas och det därför är nödvändigt att det tas därifrån. I andra fall av verkställighet får det användas endast som ett yttersta medel när alla andra möjligheter är uttömda. I fråga om verkställighet av ett avgörande om umgänge gäller också att hämtning får beslutas endast om barnet har ett särskilt starkt behov av umgänge med föräldern. Hämtning för umgänge får alltså förekomma bara i rena undantagsfall. En polishämtning kan hämma förutsättningarna för ett harmoniskt umgänge mellan barnet och föräldern och kan därmed medföra att syftet med umgänget förfelas. Det är mycket sällsynt att behovet av umgänge är sådant att det kan överväga den risk för negativ inverkan som hämtningen är förenad med. Enbart det förhållandet att en förälder systematiskt försöker sabotera barnets umgänge med den andra föräldern är inte ett tillräckligt skäl för att besluta om hämtning.

Några ändringar i sak bör alltså inte göras när det gäller tvångsmedlen. Som kommittén föreslår bör dock vissa klargöranden göras i lagtexten. Av lagen bör framgå att domstolen kan förordna om tvångsmedel oberoende av yrkande från part. Det är inte lämpligt att domstolen i denna fråga, som skall avgöras efter vad som är bäst för barnet, kan antas vara bunden av parternas yrkanden. Genom en sådan ändring undviks den oklarhet i praxis som enligt kommittén råder i denna fråga. Det bör också i ett par avseenden ges tydligare lagstöd i fråga om omhändertaganden i samband med verkställighetsförfarandet. Möjligheten att omhänderta barnet används restriktivt. Det är av vikt att möjligheten behålls, eftersom det i akuta situationer kan vara nödvändigt med en sådan åtgärd för att tillvarata barnets bästa och hindra att han eller hon far illa. I dag framgår det dock av lagen endast att domstolen kan besluta om omhändertagande och inte hur omhändertagandet skall gå till. Som kommittén framhåller har detta sitt ursprung i den ordning som gällde då länsstyrelserna som barnavårdsmyndighet fattade beslut i verkställighetsfrågan. Länsstyrelserna förutsattes själva kunna kartlägga möjligheterna till placering av barnet och vid behov inhämta synpunkter från respektive barnavårdsnämnd. En domstol som numera prövar en verkställighetsfråga har vanligen inte motsvarande möjligheter att utreda vad som är en lämplig placering. Domstolen bör därför normalt kunna överlämna till socialnämnden att närmare bestämma om hur placeringen går till. Detta bör framgå av lagen. Om det finns förutsättningar för det, bör domstolen som tidigare kunna ordna en lämplig placering utan bistånd av socialnämnden. Vidare bör det ges uttryckligt stöd i lag för biträde av polis vid omhändertagandet i de undantagsfall då det är nödvändigt. Polisen kan redan i dag biträda vid omhändertaganden, men det är inte lämpligt att polisen har denna befogenhet utan att detta framgår av en uttrycklig föreskrift.

Det är av vikt att en person som kan vara till stöd för barnet är närvarande vid hämtning och omhändertagande. Om möjligt bör också en barnläkare, barnpsykiater eller barnpsykolog medverka. Bestäm-

melserna om detta bör sammanföras och göras enhetliga för att underlätta tillämpningen.

Besluten bör vara omedelbart verkställbara

Enligt gällande regler är utgångspunkten att ett beslut om verkställighet inte är omedelbart verkställbart. För t.ex. ett beslut om verkställighet som avser umgänge innebär det att beslutet tillämpas först när tiden för överklagande gått ut. Domstolen kan dock förordna att beslutet skall gälla omedelbart. Enligt kommitténs undersökning meddelar domstolarna sådana förordnanden i de allra flesta fall. Regeringen delar kommitténs uppfattning att det är lämpligare att denna ordning gäller redan enligt lag. Lagens huvudregel bör därför vara att beslutet om verkställighet gäller omedelbart. Rätten bör kunna göra undantag och förordna att beslutet inte skall vara verkställbart förrän det har vunnit laga kraft. Den som i annat fall vill hindra att verkställighet sker under tiden för överklagande får i stället begära beslut om att verkställigheten skall vänta. Ett sådant beslut om inhibition kan meddelas av domstolen som skall pröva överklagandet.

Det skyndsamhetskrav som gäller i frågor som rör återförande av olovligt bortförda eller kvarhållna barn motiverar att samma ordning skall gälla även besluten i dessa fall. Intresset av en enhetlig ordning gör att regeringen, till skillnad från kommittén, föreslår att detsamma även skall gälla för den återstående ärendegruppen som rör överflyttning av barn i övriga fall. Rättssäkerheten får även i dessa fall anses tillgodosedd genom möjligheten att begära inhibition.

Förfaranderegler m.m.

Frågan om verkställighet handläggs i dag i allmän förvaltningsdomstol enligt förvaltningsprocesslagen (1971:291). När nu handläggningen flyttas till allmän domstol måste en annan processordning väljas. Lagen (1996:242) om domstolsärenden överensstämmer i stora drag med förvaltningsprocesslagen. Lagen passar väl för frågor som är av stor betydelse för enskilda eller som är svåra att bedöma. Den ger utrymme för ett i det konkreta fallet mindre förbundet förfarande. Lagen ger också generellt sett ett snabbare förfarande än vad som är fallet vid en handläggning enligt rättegångsbalken. Enligt regeringens mening är det därför mest ändamålsenligt att frågor om verkställighet handläggs enligt lagen om domstolsärenden.

Valet av den ordningen innebär bl.a. bestämmelserna om sammanträde i lagen om domstolsärenden blir tillämpliga. Ärenden om verkställighet är regelmässigt av sådan karaktär att det behöver hållas ett sammanträde.

Den enkla ordningen för handläggning enligt lagen om domstolsärenden bygger på att tingsrätten normalt avgör ett ärende med en lagfaren domare. Trots det bör, med hänsyn frågornas natur, nämndemän medverka vid tingsrättens avgörande av frågor om verkställighet. På samma sätt som vid ett avgörande i sak om vårdnad, boende eller umgänge bör det dock vara möjligt att avgöra ärendet med en ensam domare om parterna samtycker till det eller om ärendet är av enkel beskaffenhet. Den

särskilda bestämmelsen om tingsrättens sammansättning som krävs bör lämpligen finnas i 21 kap. föräldrabalken. För domstolens sammansättning i högre instans bör de vanliga reglerna som följer av lagen om domstolsärenden tillämpas.

Genom lagen (2005:707) om ändring av lagen (1996:242) om domstolsärenden, som ännu inte har trätt i kraft, införs ett generellt krav på prövningstillstånd vid överklagande i domstolsärenden. Eftersom det inte nu bör införas krav på prövningstillstånd vid överklagande av den första instansens beslut i en fråga enligt 21 kap. föräldrabalken (jfr avsnitt 11.3), måste det därför också finnas en särskild föreskrift om att det inte krävs tillstånd för prövning av ett sådant överklagande i hovrätten.

Enligt 21 kap. 11 § föräldrabalken kan domstolen i ett mål enligt kapitlet förordna att barnet skall undersökas av läkare och i kallelse till läkarundersökning förelägga vite. Enligt kommitténs undersökning förordnar domstolarna ytterst sällan om läkarundersökning. Tillämpas lagen om domstolsärenden i förfarandet, gäller på grund av hänvisning i den lagen att domstolen med stöd av 40 kap. rättegångsbalken kan anlita sakkunnig. Bestämmelserna i 40 kap. rättegångsbalken ger domstolen möjlighet att få ett läkarutlåtande, dock med den skillnaden att domstolen inte kan förelägga vite. Regeringen instämmer i kommitténs bedömning att möjligheten att inhämta läkarutlåtande enligt 40 kap. rättegångsbalken är tillräcklig i de undantagsfall ett sådant utlåtande behövs. Den särskilda bestämmelsen om läkarundersökning och vitesföreläggande i 21 kap. föräldrabalken bör därför utgå. Regeringen delar också kommitténs uppfattning att den särskilda bestämmelse i 21 kap. 13 § föräldrabalken som ger den som har hand om barnet rätt till ersättning för resa och uppehälle i samband med inställelse vid läkarundersökning bör upphävas. Ersättning av allmänna medel utgår inte i andra jämförbara fall då en enskild inställer sig inför en annan myndighet än en domstol.

Regleringen av parternas kostnader i ärendena bör, å ena sidan, vara utformad med tanke på att ärendena ofta är tvistiga. Å andra sidan bör frivilliga överenskommelser underlättas. En ordning som innebär att den part som avgörandet går emot får stå för rättegångskostnaderna, samtidigt som parterna har möjlighet att nå en samförståndslösning som också innebär att vardera parten skall svara för sin kostnad, är den ordning som kan antas bäst främja samförståndslösningar i verkställighetsledet. Risken för obefogade invändningar, och de nackdelar sådana innebär för den som bör få avgörandet verkställt, minskar också med en sådan ordning. Rättegångsbalkens regler om rättegångskostnader är i detta avseende bättre lämpade än motsvarande regler i lagen om domstolsärenden. Regeringen föreslår därför att de allmänna bestämmelserna i 18 kap. rättegångsbalken blir tillämpliga i ärendena. Bestämmelsen i 18 kap. 5 § tredje stycket om att vardera parten skall bära sin kostnad om inte annat avtalas gäller de fall då parterna förlikas. Eftersom det kan uppstå tvekan om och i så fall hur den bestämmelsen skall tillämpas i ett ärende om verkställighet, bör det särskilt föreskrivas att domstolen har möjlighet att förordna att vardera parten skall bära sin kostnad om ärendet avskrivs efter det att parterna har nått en samförståndslösning.

Överflyttning av barn i andra fall

Kommittén har, med den renodling av verkställighetsförfarandet som den föreslår, valt en lösning som innebär att bestämmelserna i 21 kap. 7 och 8 §§ föräldrabalken om överflyttning av barn i fall där det inte finns ett domstolsavgörande eller ett avtal bryts ut till ett eget kapitel. De kompletteras där med bestämmelser som i stora delar är identiska med vad som gäller verkställighet. Regeringen, som nedan förordar en enklare modell för renodlingen av verkställighetsförfarandet, ser inte några tungt vägande skäl att göra en sådan lagteknisk uppdelning. De särskilda bestämmelserna om överflyttning i dessa fall bör kunna behållas i stort sett oförändrade.

För överflyttning av olovligt bortförda eller kvarhållna barn med stöd av 1980 års Haagkonvention finns en ordning som delvis är parallell till den som gäller enligt 21 kap. föräldrabalken. Bestämmelser om handläggningen finns i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn. De överensstämmer till stor del med 21 kap. föräldrabalken, men är särskilt anpassade till konventionens tillämpningsområde. Huvuddelen av de gemensamma bestämmelserna i 21 kap. 9–16 §§ föräldrabalken tillämpas även i konventionsfallen. Bestämmelserna för handläggningen enligt 1980 års Haagkonvention bör lämpligen ändras i linje med de ändringar som görs beträffande verkställighetsförfarandet enligt föräldrabalken. Det innebär bl.a. att samma förtydliganden i fråga om tvångsmedel bör göras för dessa fall, att besluten bör vara omedelbart verkställbara och att vad som nyss anförts om förfaranderegler m.m. i verkställighetsfrågor bör gälla även för konventionsfallen.

12.2 Prövning av verkställigheten

Regeringens förslag: Domstolen skall inte besluta om verkställighet av ett avgörande eller avtal om det skulle vara uppenbart oförenligt med barnets bästa om verkställigheten sker. Hänsyn skall tas till barnets vilja. Möjligheten att jämka villkoren för ett umgänge behålls men förtydligas.

Kommitténs förslag överensstämmer till större delen med regeringens. Kommitténs förslag är annorlunda utformat när det gäller hinder mot verkställighet. Kommittén föreslår också att möjligheten för barnet att höras i verkställighetsärendet avskaffas och att möjligheten att jämka villkoren för ett umgänge inskränks.

Remissinstanserna: De flesta av remissinstanserna är positiva till en renodling av verkställighetsförfarandet. Flera invänder dock mot utredningens förslag om möjligheterna att hindra verkställighet. Hit hör *Barnombudsmannen*, *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet*, *Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS)* och *Riksförbundet för Familjers Rättigheter*. Några menar också att det av utredningen föreslagna systemet kan vara svårt att tillämpa. Vissa instanser motsätter sig att möjligheten att höra barnet tas bort. Det framhålls också att reglerna om verkställighet måste vara förenliga med gällande EG-bestämmelser, som bl.a. innebär att det finns en skyldighet

att verkställa avgöranden från andra medlemsstater på samma villkor som inhemska avgöranden.

Skälen för regeringens förslag

Verkställighet bör inte ske om det skulle vara uppenbart oförenligt med barnets bästa

Länsrätten kan i dag vägra verkställighet om det är uppenbart att förhållandena har ändrats och saken av hänsyn till barnets bästa behöver prövas på nytt (21 kap. 6 § första stycket föräldrabalken). Länsrätten får även i andra fall vägra verkställighet om det finns en risk som inte är ringa för att barnets kroppsliga eller själsliga hälsa skadas (21 kap. 6 § andra stycket).

Utgångspunkten vid verkställighetsprövningen är självklart att barnets bästa har varit bestämmande för det avgörande eller det avtal som skall verkställas. Som kommittén framhåller bör principen därför vara att avgörandet eller avtalet inte skall omprövas i verkställighetsförfarandet. Verkställigheten bör gå ut på att i barnets intresse se till att genomföra det som har bedömts vara till barnets bästa. Men detta innebär inte att en verkställighet av det som har beslutats vid varje senare tidpunkt är förenlig med barnets bästa. Som framgår av de undersökningar kommittén har gjort förekommer det inte sällan att ett avgörande som begärs verkställt har meddelats långt tidigare. Med ökat avstånd i tid ökar också risken för att de förhållanden avgörandet eller avtalet grundats på är överspelade av de aktuella förhållandena. Motsvarande risker finns där avstånden i rum har kommit att bli stora. Skyddet av barnet kräver att ett avgörande eller avtal inte verkställs förbehållslöst.

Kommittén föreslår därför ett system där nuvarande hinder mot verkställighet avskaffas och att domstolen i verkställighetsförfarandet i stället skall beakta enbart hinder av tillfällig natur. Om en invändning görs att verkställighet inte bör ske med hänvisning till ett hinder som inte är av tillfällig natur, skall domstolen enligt kommitténs förslag ge parterna möjlighet att väcka talan om ändring av avgörandet innan beslut fattas om verkställighet. Ifall en sådan talan inte väcks, skall avgörandet alltid verkställas. Någon ytterligare kontroll av att verkställigheten är förenlig med barnets bästa skall inte göras. Flera remissinstanser är tveksamma till kommitténs förslag. Det hänvisas framför allt till att det föreslagna systemet skulle vara svårt att tillämpa och att det också skulle riskera att gå ut över barnets bästa.

Även regeringen anser att en annan och enklare ordning är att föredra, där också barnets bästa kan kontrolleras. Som kommittén föreslår bör i och för sig möjligheten avskaffas att vägra verkställighet på grund av att det finns skäl till omprövning av sakfrågan. Detta är ett naturligt steg i den renodling av verkställighetsförfarandet som bör eftersträvas. Där emot bör det system med hänvisning att väcka talan som kommittén föreslår inte införas. Enligt regeringen är det en bättre ordning om domstolen blir skyldig att alltid göra en viss verkställighetskontroll till skydd för barnet. Denna kontroll bör inte omfatta allt som kan vara av betydelse för en bedömning av vad som är till barnets bästa. Domstolen bör ju inte inlåta sig i någon omprövning i sak. Prövningen bör inriktas

på att för barnets säkerhet översiktligt kontrollera att åtgärderna för verkställighet inte kommer i konflikt med barnets bästa. En lämplig avgränsning är enligt regeringen att domstolen skall beakta det som uppenbart visar att åtgärderna inte är förenliga med barnets bästa. Med ett sådant högt krav minskar motivet för parterna att åberopa omfattande bevisning av marginell betydelse. Det görs också klart att det i verkställighetsärendet inte sker någon omprövning i sak och att prövningen tar sikte på om det vid tidpunkten framkommit omständigheter som utan tvivel innebär att barnets bästa åsidosätts om man genomför åtgärderna. Barnets bästa sätts på det sättet i fokus, samtidigt som prövningen renodlas och förenklas. Lösningen tillgodoser de rättssäkerhetskrav som bör ställas och som har uppmärksammats flera remissinstanser.

En sådan ordning är också förenlig med de bestämmelser som gäller för verkställighet av utländska avgöranden här i landet, främst rådets förordning (EG) nr 2201/2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000 (Bryssel II-förordningen). Av artikel 47 i förordningen framgår att varje dom i en fråga om föräldraansvar som har meddelats i en annan medlemsstat och har förklarats verkställbar eller är direkt verkställbar enligt förordningen skall verkställas i den verkställande medlemsstaten på samma villkor som om den hade meddelats i den medlemsstaten. En liknande regel som bygger på samma princip finns i 12 § lagen (1977:595) om erkännande och verkställighet av nordiska domar på privaträttens område.

På motsvarande sätt som vid ett avgörande i sak måste domstolen vid verkställighetsprövningen göra en bedömning av om det i ärendet kommer fram uppgifter som talar för att barnet kan fara illa av den begärda åtgärden (jfr avsnitt 6). Detta ligger i prövningen av om åtgärden är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

Hänsyn bör tas till barnets vilja

Bortsett från de fall där det är nödvändigt av hänsyn till barnets bästa får verkställighet enligt gällande regler inte ske mot barnets vilja om det har fyllt tolv år eller är yngre men har nått en sådan mognad att dess vilja bör beaktas på motsvarande sätt (21 kap. 5 § föräldrabalken). Kommittén förordar – som ett led i renodlingen av verkställigheten – att bestämmelserna om beaktande av barnets vilja vid verkställighetsprövningen och om hörande av barnet skall utgå.

Regeringen anser att en sådan ändring skulle föra för långt. Även om verkställighetsförfarandet bör renodlas, bör utgångspunkten vara att barnet har lika goda möjligheter att komma till tals där som han eller hon har i samband med avgörandet av sakfrågan. Någon särskild föreskrift om utredning av barnets vilja i verkställighetsförfarandet kan inte anses nödvändig med hänsyn till den utredning som görs inför avgörandet i sak. Men detta innebär inte att barnet saknar berättigat intresse av att kunna göra sig hört också under verkställighetsförfarandet. Beroende på hur lång tid som har gått kan förhållandena ha ändrats i större eller mindre grad. Barnet kan under mellantiden ha nått en sådan ålder eller mognad att större vikt än tidigare måste fästas vid barnets inställning.

Han eller hon kan också ha synpunkter på åtgärderna för verkställighet som inte nödvändigtvis har varit relevanta att framföra inför avgörandet av sakfrågan. Möjligheten att höra barnet i verkställighetsförfarandet bör därför finnas kvar. Det bör också fortfarande finnas en bestämmelse om hänsyn till barnets vilja vid verkställighetsprövningen.

Däremot bör den förändringen kunna göras att en anpassning görs till motsvarande bestämmelse i 6 kap. 2 a § föräldrabalken. Den nyss nämnda bestämmelsen i 21 kap. 5 § ersätts då med en föreskrift i den inledande paragrafen om verkställighet att hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. Genom att bestämmelsen görs vidare och ges en mer framskjuten placering betonas betydelsen av hänsynen till barnets vilja. Barnets inflytande i de olika frågorna om verkställigheten stärks. Barnet får även med denna lösning möjlighet att hindra verkställighet, eftersom barnets synpunkter kommer att beaktas vid bedömningen av om den begärda åtgärden är uppenbart oförenlig med barnets bästa. Om ett äldre barn motsätter sig en åtgärd för verkställighet, är det normalt uppenbart oförenligt med barnets bästa att tvångsvis genomföra den. Men på samma sätt som vid avgörandet av en fråga om vårdnad, boende eller umgänge bör barnets ålder och mognad avgöra vilken tyngd barnets synpunkter har. Genom att inte knyta hänsynen till barnets vilja till en bestämd åldersgräns ökas möjligheten att lägga vikt vid barnets synpunkter.

Som nämnts i avsnitt 7 bereds vissa frågor om barns rättigheter i familjeproceser för närvarande i Regeringskansliet. Det kan finnas anledning att i det sammanhanget överväga hur barnets rätt att komma till tals i verkställighetsprocessen kan stärkas ytterligare.

Ändring av praktiska arrangemang bör kunna göras

Enligt 21 kap. 4 § tredje stycket kan länsrätten vid verkställigheten av ett avgörande om umgänge, om det krävs till följd av förhållanden som inträffat efter avgörandet, jämka vad som har bestämts om villkor eller tidpunkt för umgänget. Jämkningsen har betydelse endast för den verkställighet som är aktuell i verkställighetsmålet. En definitiv ändring av villkoren eller tidpunkten för umgänget kan beslutas endast av allmän domstol (jfr prop. 1982/83:165 s.16 f. och 30 f.). Kommittén föreslår att denna möjlighet inskränks kraftigt i syfte att renodla verkställighetsförfarandet.

Enligt regeringen har möjligheten att jämka vid verkställigheten en viktig praktisk funktion att fylla. Kommitténs undersökning visar också detta. Möjligheten bör ha som syfte att säkerställa att verkställighet kan ske. Den bör därför kunna begränsas till de fall där en jämkning är nödvändig för att umgänge skall kunna ske. Det är dock viktigt att den inte inskränks mer än så, eftersom det skulle framtvinga rättegångar som inte är motiverade.

Vidare bör det förtydligas att det inte är fråga om en ändring av avgörandet utan endast en ändring av de praktiska arrangemang som är nödvändiga för verkställigheten i det aktuella ärendet. Det bör också klargöras att det kan röra sig om inte bara justering av vad som redan bestämts utan också komplettering med nya arrangemang som är nödvändiga för verkställigheten. Som exempel kan nämnas ändring av

beslutade tidpunkter för umgänge eller komplettering med tider för umgänge. Det bör samtidigt markeras att möjligheten inte får användas på sådant sätt att verkställigheten avviker från avgörandet i väsentliga delar. Ett exempel på en sådan väsentlig avvikelse är om det, utan att liknande förordnande tidigare finns, till skydd för barnet beslutas att umgänge måste ske i närvaro av en tredje person. En sådan avvikelse bör inte få göras. I stället får talan väckas om ändring av avgörandet. Är situationen sådan att det krävs närvaro av en tredje person för att garantera skyddet av barnet, är det uppenbart att verkställighet då tills vidare inte kan ske.

Genom den beskrivna utformningen kommer lagen att ansluta nära till vad som gäller enligt Bryssel II-förordningen (artikel 48), som ger svensk domstol behörighet att i ett ärende om verkställighet av ett avgörande om umgänge från en domstol i en annan medlemsstat besluta om de praktiska arrangemangen för utövande av umgänget om de nödvändiga arrangemangen inte eller endast otillräckligt regleras i avgörandet. Detta kan vara av praktisk betydelse, eftersom det varierar mellan medlemsstaterna vilka detaljer som normalt anges i avgörandet och vad som förutsätts vid behov bli reglerat på verkställighetsstadiet.

13 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: De föreslagna lagändringarna skall träda i kraft den 1 juli 2006. Ansökningar om verkställighet som görs före den 1 juli 2006 skall handläggas enligt äldre bestämmelser.

Kommitténs förslag är att lagändringarna skall träda i kraft den 1 januari 2007.

Remissinstanserna tillstyrker förslaget eller har inget att invända mot det.

Skälen för regeringens förslag: De föreslagna ändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt. En lämplig tidpunkt är den 1 juli 2006.

De ändrade bestämmelserna om prövningen av frågor om vårdnad, boende och umgänge i sak bör kunna tillämpas fullt ut även i pågående mål och ärenden och bör därför inte förses med övergångsbestämmelser. För verkställighetsförfarandet är den mest rationella lösningen att förvaltningsdomstolarna hanterar de frågor om verkställighet som väcks före ikraftträdandet och tillämpar de äldre reglerna vid handläggning och avgörande av dessa. Antalet ärenden som berörs kan förväntas vara relativt begränsat, och några större olägenheter torde inte uppstå under övergångsperioden.

14 Kostnader

Lagrådsremissen innehåller flera förslag som rör domstolsprocessen i mål om vårdnad, boende och umgänge samt verkställigheten av sådana avgöranden och avtal. Syftet är att betona vikten av samförstånds-

lösningar mellan föräldrarna, att motverka risken för långdragna processer till skada för barnet och att förenkla verkställighetsförfarandet. Det föreslås bl.a. att domare aktivt skall verka för en samförstånds-lösning och att domstolen skall kunna förordna medlare. Möjligheten att besluta om medling kan visserligen i sig medföra en ökad kostnad, men torde inte komma att användas i någon större utsträckning i just mål om vårdnad, boende och umgänge. I den mån de samlade föreslagna ändringarna medför att föräldrarna kommer överens i större utsträckning än tidigare, kommer kostnaderna för såväl domstolsväsendet som parterna att minska.

När det gäller överförande av ärenden om verkställighet m.m. till de allmänna domstolarna från förvaltningsdomstolarna kan den totala kostnaden antas bli densamma. En överflyttning medför en något ökad arbetsbörda för domare i allmän domstol. Motsvarande minskning sker för domare i allmän förvaltningsdomstol. För domstolsväsendet som helhet lär överflyttningen och de ändringar som i övrigt föreslås när det gäller verkställigheten inte att innebära några kostnadsökningar, även om vissa initiala kostnader för utbildning och arbetsfördelning kan uppkomma. På sikt torde förslagen snarast komma att medföra besparingar. Sammantaget är det svårt att nu fullt ut bedöma de framtida effekterna, men det framstår som sannolikt att förslagen kommer att medföra kostnadsbesparingar för domstolsväsendets del. Eventuella merkostnader som uppkommer för domstolsväsendet skall finansieras inom befintliga anslagsramar.

I lagrådsremissen föreslås att socialnämnden får rätt att väcka talan om umgänge mellan barnet och en förälder. Regeringen bedömer att detta endast marginellt kommer att påverka socialnämndens arbete. Sådana processer kommer sannolikt inte att förekomma ofta, och i de fall socialnämnden väljer att väcka talan torde det undantagslöst grunda sig på en redan genomförd utredning. I mål om vårdnad m.m. kan domstolen inhämta s.k. snabbupplysningar från socialnämnden. I lagrådsremissen föreslås att en bestämmelse införs i föräldrabalken om att socialnämnden innan sådana upplysningar lämnas skall höra föräldrarna och barnet, om det är lämpligt. Rekommendationer av samma innebörd finns i dag i Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2003:14). Förslaget bedöms därmed inte medföra ökade kostnader för kommunerna.

För Socialstyrelsens del innebär förslagen vissa initialkostnader. Det gäller förutom informationsinsatser den metodutveckling av samarbets-samtalen som tagits upp i avsnitt 6 och allmänna råd m.m. som kan behöva utarbetas i anledning av förslagen. Detta är dock insatser som bedöms kunna hanteras inom ramen för befintliga resurser. Dessa insatser skall finansieras inom befintliga anslagsramar.

Lagändringarna i övrigt bedöms inte medföra några kostnader för det allmänna.

15 Författningskommentar

15.1 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

6 kap. Om vårdnad, boende och umgänge

2 a § Barnets bästa skall *vara avgörande för* alla *beslut om* vårdnad, boende och umgänge.

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall det fästas avseende särskilt vid

– *risken* för att barnet *eller någon annan i familjen* utsätts för övergrepp *eller att barnet* olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa, *och*

– barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.

Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.

Paragrafen innehåller övergripande bestämmelser om hur frågor om vårdnad, boende och umgänge skall bedömas. Första och andra styckena har ändrats. Vidare har ett nytt tredje stycke införts. Paragrafen har också fått en annan redaktionell uppställning. Övervägandena finns i avsnitt 5–7.

I *första stycket* har markerats att barnets bästa skall vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge. Det innebär att det inte finns några andra intressen som kan gå före barnets bästa, t.ex. rättvisa mellan föräldrarna eller en förälders behov av kontakt med barnet. Även om andra hänsyn naturligtvis kan finnas med i övervägandena, är det barnets bästa som till slut skall vara bestämmande för beslutet. Det gäller såväl för domstolens avgöranden som för socialnämndens beslut att godkänna eller inte godkänna ett avtal som föräldrarna träffar. I vissa paragrafer finns preciseringar när det gäller bedömningen av barnets bästa (se t.ex. 5 § tredje stycket, 6 § andra stycket och 8 § första stycket).

I *andra stycket* har risken för att barnet far illa lyfts fram som ett förhållande av särskilt viktigt slag. Domstolen och socialnämnden skall vid bedömningen av vad som är bäst för barnet fästa avseende särskilt vid risken för att barnet utsätts för övergrepp eller annars far illa. Domstolen och socialnämnden skall alltså vara uppmärksamma på om det finns en sådan risk. Kan en sådan risk förutses, skall den väga tungt i bedömningen av vad som är bäst för barnet.

Ett tillägg har också gjorts om risken för att någon annan i familjen utsätts för övergrepp. Syftet är att markera att inte bara övergrepp direkt riktade mot barnet utan även övergrepp mot t.ex. den andra föräldern eller syskon i familjen kan leda till att barnet far illa. Det skall alltså även fästas särskilt avseende vid risken för detta.

Enligt *tredje stycket* skall hänsyn tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. Bestämmelsen har i sak oförändrad överförs från 2 b §, som har upphört att gälla.

5 § Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och vill någon av dem få ändring i vårdnaden, skall rätten *besluta* att vårdnaden skall vara gemensam eller anförtro vårdnaden åt en av föräldrarna.

Vid bedömningen av om vårdnaden skall vara gemensam eller anförtros åt en av föräldrarna skall rätten fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att samarbeta i frågor som rör barnet. Rätten får inte besluta om gemensam vårdnad, om båda föräldrarna motsätter sig det.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av en av föräldrarna eller båda. I mål om äktenskapsskillnad får rätten utan yrkande anförto vårdnaden om barnet åt en av föräldrarna, om gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

Paragrafen innehåller bestämmelser om domstolens prövning när en ändring av vårdnaden aktualiseras. Ändringar har gjorts i första och andra styckena. Övervägandena finns i avsnitt 8.

Till följd av ändringen i 2 a § första stycket har i *första stycket* en hänvisning till barnets bästa tagits bort. Detta innebär ingen ändring i sak. En redaktionell ändring har också gjorts.

Vad som är barnets bästa skall bestämmas genom en nyanserad bedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet. I 2 a § anges vissa omständigheter som det skall fästas särskilt avseende vid, nämligen risken för att barnet far illa och barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. När domstolen tar ställning till om vårdnaden skall vara gemensam eller anförtros åt en förälder skall den enligt *andra stycket* dessutom fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att samarbeta i frågor som rör barnet. Gemensam vårdnad kan vara oförenlig med barnets bästa även om en konflikt mellan föräldrarna inte kan sägas vara så svår och djup att det är omöjligt för dem att samarbeta (jfr rättsfallen NJA 1999 s. 451 och NJA 2000 s. 345). Gemensam vårdnad förutsätter normalt att föräldrarna har ett någorlunda konfliktfritt samarbete i frågor som rör barnet. Det innebär inte att föräldrarna alltid måste ha samma uppfattning, men de måste kunna hantera sina delade meningar på ett sätt som inte drabbar barnet. Möjligheten att döma till gemensam vårdnad mot en förälders vilja måste över huvud taget användas med stor försiktighet och lyhördhet. Vad som är barnets bästa skall alltid bestämmas genom en nyanserad bedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet.

6 § Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, får de avtala att vårdnaden skall vara gemensam eller att en av dem skall ha vårdnaden om barnet. Avtalet skall gälla, om det är skriftligt och socialnämnden godkänner det.

Har föräldrarna avtalat om gemensam vårdnad, skall socialnämnden godkänna avtalet, om det inte är uppenbart oförenligt med barnets bästa.

Paragrafen innehåller bestämmelser om föräldrars avtal om vårdnad. I *första stycket* har en redaktionell ändring gjorts. Till följd av ändringen i 2 a § första stycket har i *andra stycket* en hänvisning till barnets bästa tagits bort. Detta innebär ingen ändring i sak. Socialnämnden skall alltså godkänna avtalet om det som har överenskommit är till barnets bästa. Övervägandena finns i avsnitt 5.

10 § Står barnet under vårdnad av en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare och vill någon av barnets föräldrar eller båda få vårdnaden överflyttad till sig, får rätten besluta *om detta*. Rätten får inte flytta över vårdnaden till föräldrarna gemensamt, om båda föräldrarna motsätter sig det.

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av båda föräldrarna eller en av dem eller på talan av socialnämnden.

Paragrafen handlar om överflyttning av vårdnaden från en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Till följd av ändringen i 2 a § första

stycket har i *första stycket* tagits bort en hänvisning till barnets bästa. Detta innebär ingen ändring i sak. Övervägandena finns i avsnitt 5.

10 b § En särskilt förordnad vårdnadshavare har rätt att på begäran bli entledigad från uppdraget.

Om barnet har två särskilt förordnade vårdnadshavare och någon av dem vill att vårdnaden inte längre skall vara gemensam, skall rätten på talan av en av dem eller båda anförtro vårdnaden åt en av dem. Rätten kan också i mål om äktenskapskillnad mellan vårdnadshavarna utan yrkande *besluta* om vårdnaden enligt vad som nu har sagts, om gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

I paragrafen finns bestämmelser om särskilt förordnade vårdnadshavare. Till följd av ändringen i 2 a § första stycket har i *andra stycket* tagits bort en hänvisning till barnets bästa. Detta innebär ingen ändring i sak. En redaktionell ändring har också gjorts. Övervägandena finns i avsnitt 5.

14 a § Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna, får rätten på talan av en av dem eller båda besluta vem av föräldrarna barnet skall bo tillsammans med.

Föräldrarna får avtala om barnets boende. Avtalet skall gälla, om det är skriftligt och socialnämnden godkänner det.

Paragrafen innehåller bestämmelser om barnets boende. Till följd av ändringen i 2 a § första stycket har i *första och andra styckena* tagits bort hänvisningar till barnets bästa. Detta innebär ingen ändring i sak. Övervägandena finns i avsnitt 5.

15 § Barnet skall ha rätt till umgänge med en förälder som det inte bor tillsammans med. *Umgänget kan ske genom att barnet och föräldern träffar varandra eller genom att de har annan kontakt.*

Barnets föräldrar har ett gemensamt ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med så långt möjligt tillgodoses. Särskilt förordnade vårdnadshavare har ett motsvarande ansvar.

Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med någon annan som står det särskilt nära så långt möjligt tillgodoses.

Om barnet står under vårdnad av båda föräldrarna och skall umgås med en förälder som det inte bor tillsammans med, skall den andra föräldern lämna sådana upplysningar om barnet som kan främja umgänget, om inte särskilda skäl talar mot det. Om barnet skall umgås med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära, skall upplysningar enligt första meningen lämnas av vårdnadshavaren.

Paragrafen innehåller allmänna bestämmelser om umgänge. Första stycket har ändrats genom att en ny mening har lagts till. Övervägandena finns i avsnitt 9.

Av *första stycket* framgår att ett umgänge kan ske inte bara genom att barnet och föräldern träffar varandra utan också genom annan kontakt mellan dem, t.ex. genom brev eller telefon. Det som sägs i lagen om umgänge gäller även för en sådan annan kontakt. Domstolen får alltså besluta om sådant umgänge, och socialnämnden får godkänna ett avtal mellan föräldrarna om detta.

Att umgänge kan ske genom annan kontakt är inte avsett att begränsa barnets rätt att träffa den andra föräldern. Möjligheten bör användas bara i undantagsfall som ett sätt att åstadkomma kontakt i situationer där ett vanligt umgänge inte kan komma till stånd i någon egentlig utsträckning.

Så kan ibland vara fallet om föräldrarna bor långt ifrån varandra eller om en förälders rörelsefrihet är inskränkt, t.ex. på grund av långvarig sjukhusvistelse. Ett annat exempel är om barnet och föräldern sedan en längre tid inte har någon kontakt alls eller endast en ringa kontakt. Under en inledande period kan då ett umgänge t.ex. genom telefon framstå som bäst för barnet. Det kan ibland vara lämpligt att ett umgänge genom att barnet och föräldern träffar varandra kombineras med annan kontakt.

15 a § *På talan av en förälder som vill umgås med sitt barn får rätten besluta om umgänge mellan barnet och den föräldern. En sådan talan får också föras av socialnämnden.*

På talan av socialnämnden får rätten besluta om umgänge mellan barnet och någon annan än en förälder. Vid bedömningen av om en sådan talan skall föras skall socialnämnden särskilt beakta barnets behov av umgänge med sina morföräldrar och farföräldrar och andra som står barnet särskilt nära.

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, får de avtala om barnets umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med. Avtalet skall gälla, om det är skriftligt och socialnämnden godkänner det.

Paragrafen innehåller bestämmelser om domstolens och socialnämndens beslut om umgänge. Första och andra styckena har ändrats. Ett nytt tredje stycke har införts. Övervägandena finns i avsnitt 9.

Enligt *första stycket* får domstolen på talan av en förälder som vill umgås med sitt barn besluta om umgänge mellan barnet och den föräldern. Talan får också föras av socialnämnden. Anledning för socialnämnden att väcka talan kan finnas framför allt om nämndens utredningar visar att barnet mår dåligt eller riskerar att fara illa om umgänget fortsätter i den ordning och omfattning som har bestämts tidigare, t.ex. för att umgängesföräldern gör sig skyldig till övergrepp mot barnet eller någon annan i familjen eller har allvarliga missbruksproblem. Nämnden kan då komma fram till att umgänget bör begränsas eller upphöra. Även om talerätten huvudsakligen är motiverad av att socialnämnden bör kunna väcka tala om ett minskat umgänge, är den inte begränsad till detta utan gäller generellt. I detta avseende skiljer sig socialnämndens rätt att väcka talan om umgänge alltså från vad som gäller nämndens talerätt om vårdnad (jfr 7 §). Det säger sig självt att socialnämnden bör vara särskilt försiktig att väcka talan om ett utökat umgänge i de fall där föräldrarna inte vill agera.

Innan socialnämnden väcker talan bör nämnden verka för att föräldrarna kommer överens om en förändring av umgänget eller att någon av föräldrarna väcker talan i domstol. Först om ingen av föräldrarna agerar, bör nämnden överväga att väcka talan i umgängesfrågan. Avgörande är alltid vad som är barnets bästa.

Till följd av ändringen i 2 a § första stycket har en hänvisning till barnets bästa också tagits bort i första stycket i förevarande paragraf. Detta innebär dock ingen ändring i sak.

Enligt *andra stycket* får domstolen på talan av socialnämnden besluta om umgänge mellan barnet och någon annan än en förälder. Vid bedömningen av om en sådan talan skall föras skall socialnämnden särskilt beakta barnets behov av umgänge med sina mor- och farföräldrar och andra som står barnet särskilt nära. Exempelvis kan det finnas anledning för nämnden att väcka talan om en förälder motsätter sig att

barnet träffar den andra föräldrarnas föräldrar och barnet tidigare har haft en nära och god kontakt med dem och det skulle gå ut över barnet om kontakten bröts. Liksom för talan om umgänge med en förälder bör socialnämnden i första hand verka för en överenskommelse med barnets vårdnadshavare.

I *tredje stycket* regleras avtal om umgänge. Till följd av ändringen i 2 a § första stycket har en hänvisning till barnets bästa tagits bort. Detta innebär ingen ändring i sak. Socialnämnden skall alltså godkänna avtalet om det som har överenskommits är till barnets bästa.

18 a § *Rätten får uppdra åt en medlare att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning som är förenlig med barnets bästa. Rätten kan lämna medlaren närmare anvisningar om vad han eller hon skall iaktta när uppdraget fullgörs.*

Medlaren skall inom den tid som rätten bestämmer lämna en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits och vad som i övrigt har kommit fram. Tiden får inte sättas längre än fyra veckor. Rätten får dock förlänga tiden, om det finns förutsättningar att nå en samförståndslösning.

Medlaren har rätt till skäligen ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget krävt. Rätten beslutar om ersättningen. Ersättningen betalas av allmänna medel.

Paragrafen ger domstolen möjlighet att utse en medlare för att nå en samförståndslösning till barnets bästa. Övervägandena finns i avsnitt 11.1.

Domstolen skall i första hand själv försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning när detta är lämpligt med hänsyn till målets beskaffenhet och övriga omständigheter (se 42 kap. 17 § rättegångsbalken). Om det inte lyckas och bedömningen görs att det ändå finns ett utrymme för en lösning, kan domstolen enligt *första stycket* besluta om medling. En medlare kan många gånger gå längre i sina försök att nå en samförståndslösning än vad domstolen kan. Ett beslut om medling förutsätter i och för sig inte samtycke från föräldrarnas sida, men det kan vara svårt för en medlare att utföra sitt uppdrag om en förälder direkt motsätter sig att en medlare utses.

Enligt 18 § kan föräldrar få hjälp att nå enighet genom samarbetsamtal med stöd av socialtjänstlagen (2001:453). Möjligheten att utse en medlare är tänkt att komma till användning framför allt i vissa fall där samarbetsamtal redan har förekommit men föräldrarna inte har lyckats nå en överenskommelse och det trots det bedöms finnas möjligheter att nå en samförståndslösning.

Domstolen bestämmer vem som skall utses till medlare. Medlaren måste ha förmåga att sätta barnets bästa i främsta rummet. Han eller hon bör kunna hantera en känslig situation och också kunna vinna förtroende hos föräldrarna och barnet. Ibland krävs det att personen har mera ingående kunskap om den familjerättsliga lagstiftningen. I vissa mål kan det vara lämpligt att utse t.ex. en erfaren domare eller advokat. I andra mål kan det vara bättre med t.ex. en familjerättssekreterare eller socialkonsulent. Det finns inget som hindrar att domstolen, om det är lämpligt, anlitar den som tidigare har haft ett uppdrag som medlare i saken eller i en anknytande fråga om verkställighet. Uppdraget bör också kunna följas av ett medlaruppdrag när det gäller verkställigheten, om det finns ett behov av det och det är lämpligt att samma person är medlare även i den delen (jfr 21 kap. 2 §).

Hur medlarens arbete skall bedrivas får medlaren, i samråd med domstolen, bedöma från fall till fall. Domstolen kan lämna medlaren närmare anvisningar om hur uppdraget skall fullgöras. Medlaren skall aktivt verka för att samförstånd nås samtidigt som barnets bästa alltid skall stå i fokus vid medlingen. Ett led i att finna en samförståndslösning mellan föräldrarna kan vara att föräldrar och barn under en närmare bestämd period får pröva på ett boende eller ett på visst sätt utformat umgänge.

I *andra stycket* anges att medlarens uppdrag som regel skall vara avslutat inom fyra veckor. Domstolen får besluta om förlängning av tiden. Tiden kan förlängas om det bedöms att det finns goda förutsättningar för föräldrarna att inom en kortare tid nå en samförståndslösning. I samband med att medlarens uppdrag avslutas skall han eller hon lämna en redogörelse till domstolen för de åtgärder som har vidtagits.

Enligt *tredje stycket* har medlaren rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg. Vad som är skälig ersättning måste bedömas med utgångspunkt i faktorer som uppdragets art och omfattning, tidsåtgången för uppdragets utförande och uppdragets svårighetsgrad. Ersättningen till medlaren betalas av allmänna medel och utan någon återbetalningskyldighet för föräldrarna. Domstolen prövar ersättningsfrågan. Domstolens beslut om ersättning till medlaren kan överklagas särskilt (se 20 kap. 11 §).

Ersättning kan i och för sig utgå också till en medlare som är anställd inom socialtjänsten (jfr däremot 21 kap. 13 § *andra stycket*), men anställningsvillkoren kan naturligtvis här som annars innebära begränsningar i möjligheten att begära ersättning för uppdraget.

19 § Rätten skall se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir tillbörligt utredda.

Innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad, boende eller umgänge skall socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. Har nämnden tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning är nämnden skyldig att lämna rätten sådana upplysningar.

Om det behövs utredning utöver vad som sägs i *andra stycket*, får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att verkställa den. Rätten får fastställa riktlinjer för utredningen och bestämma en viss tid inom vilken utredningen skall vara slutförd. Om det behövs, får rätten förlänga denna tid. Rätten skall se till att utredningen bedrivs skyndsamt.

Om det inte är olämpligt, skall den som verkställer utredningen försöka klarlägga barnets inställning och redovisa den för rätten samt lämna förslag till beslut.

Utan hinder av sekretess enligt 7 kap. 4 § första stycket sekretesslagen (1980:100) är en socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för utredningen skyldig att lämna sådana upplysningar på begäran av den socialnämnd som avses i tredje stycket. Detsamma gäller när uppgifterna begärs av den som socialnämnden utsett att verkställa utredningen.

Barnet får höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

Paragrafen reglerar domstolens utredningsskyldighet i frågor om vårdnad m.m. Fjärde stycket är ändrat och femte stycket är nytt. Övervägandena finns i avsnitt 10.

Av *fjärde stycket* framgår uttryckligen att den som verkställer en vårdnadsutredning skall lämna förslag till beslut om det inte är olämpligt.

Utredarens rekommendation till beslut skall vara väl motiverad, och utredaren bör också lämna en konsekvensbeskrivning, dvs. föra ett resonemang om vad olika alternativ kan innebära för barnet på kort och lång sikt.

Enligt *femte stycket* får den som verkställer en vårdnadsutredning ta del av upplysningar från en socialnämnd. Bestämmelsen innebär att den s.k. socialtjänstsekreten inte hindrar att uppgifter lämnas till vårdnadsutredaren (se 14 kap. 1 § sekretesslagen). Däremot bryts inte den s.k. familjerådgivningssekreten (jfr 7 kap. 4 § andra stycket sekretesslagen).

Av 1 kap. 6 § sekretesslagen följer att förbud att röja eller utnyttja sekretessbelagd uppgift gäller för personer som på grund av anställning eller uppdrag hos en myndighet deltar eller har deltagit i myndighetens verksamhet och där har fått kännedom om uppgifterna. Samma sekretesskydd gäller därmed för uppgifter hos vårdnadsutredaren som för uppgifter hos socialnämnden.

Den sekretessbrytande bestämmelsen är endast tillämplig när vårdnadsutredaren har utsetts av en socialnämnd. I de fall domstolen uppdragit åt något annat organ att utse någon att verkställa utredningen bryts inte sekretessen. Så kan vara fallet t.ex. när en befintlig utredning kompletteras med ett yttrande från en barn- och ungdomspsykiatrisk klinik eller en förskola.

20 § I mål eller ärenden om vårdnad, boende eller umgänge får rätten, *om det behövs*, besluta om vårdnad, boende eller umgänge för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft eller föräldrarna har träffat ett avtal om frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden.

Innan *ett* beslut enligt första stycket meddelas skall motparten få tillfälle att yttra sig i frågan. Rätten kan inhämta upplysningar från socialnämnden i frågan. *Innan socialnämnden lämnar upplysningar skall den, om det är lämpligt, höra föräldrarna och barnet.* Har rätten meddelat ett beslut som ännu gäller när målet eller ärendet skall avgöras, skall rätten ompröva beslutet.

Ett beslut enligt denna paragraf får verkställas på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft. Beslutet får dock när som helst ändras av rätten.

Paragrafen reglerar interimistiska beslut. Första och andra styckena har ändrats. Övervägandena finns i avsnitt 7 och 11.2.

Av *första stycket* framgår att domstolen inte skall fatta ett interimistiskt beslut annat än när det behövs. Det kan vara nödvändigt att domstolen beslutar interimistiskt för att barnet inte skall fara illa, t.ex. därför att det har framkommit misstankar om våld eller andra övergrepp som inte kan lämnas utan avseende. Om det finns en risk för att barnet olovligen kommer att föras bort, kan det också behövas ett interimistiskt beslut. Interimistiska beslut kan givetvis behövas även i mer vardagliga situationer. Till exempel kan föräldrarna ha flyttat till skilda orter och frågan om barnets boende, och därmed skolgång m.m., kan behöva lösas. Men interimistiska beslut skall inte fattas rutinmässigt, utan avgörande är vad som i det enskilda fallet behövs för barnets bästa (jfr 2 a §).

Till följd av ändringen i 2 a § första stycket har också en hänvisning till barnets bästa tagits bort i första stycket. Detta innebär ingen ändring i sak.

I *andra stycket* har en mening lagts till om att socialnämnden innan den lämnar s.k. snabbupplysningar till domstolen skall höra föräldrarna och barnet om det är lämpligt. Regeln gäller för alla mål om vårdnad, boende och umgänge och är avsedd att säkerställa att domstolen får ett så bra underlag som möjligt för ett interimistiskt beslut. Ett samtal med föräldrarna bör hållas i de allra flesta fall. Utredaren bör utifrån samtalet med dem bedöma om det är lämpligt att även höra barnet. Anledning att inte höra barnet kan finnas t.ex. om barnet är särskilt känsligt, om hans eller hennes inställning redan är känd genom annan utredning eller om ett beslut måste fattas så snabbt att det inte finns utrymme för att samtala med barnet under godtagbara former och med den försiktighet som krävs. Det går inte att ange någon bestämd ålder för när ett barn bör tillfrågas. Utredaren får, med beaktande av barnets ålder och mognad, i varje enskilt fall avgöra om barnet skall höras.

Om bedömningen görs att det är olämpligt att höra föräldrarna eller barnet, bör orsaken till detta redovisas för domstolen. Det kan ibland finnas anledning för domstolen att ta upp behovet av utredning i det enskilda fallet med socialnämnden i samband med att upplysningar begärs.

21 § I mål eller ärenden om vårdnad, boende eller umgänge kan rätten, i samband med att den meddelar dom eller beslut i saken och om det finns särskilda skäl, på yrkande av en part förelägga motparten vid vite att lämna ifrån sig barnet. Har vite förelagts i samband med beslut som avses i 20 § första stycket, kan rätten förordna att föreläggandet skall gälla omedelbart.

Beslut om föreläggande enligt första stycket får överklagas endast i samband med överklagande av domen eller beslutet om vårdnad, boende eller umgänge.

En fråga om utdömmande av förelagt vite prövas av rätten på ansökan av den part som har begärt föreläggandet. Ärendet handläggs enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden.

I paragrafen finns en bestämmelse om att domstolen i samband med avgörande av en fråga om vårdnad, boende eller umgänge kan meddela föreläggande för part vid vite att lämna ifrån sig barnet. Tredje stycket har ändrats med anledning av de ändrade forumbestämmelserna i 21 kap. och kompletterats med en bestämmelse om att ärende om utdömmande av vite handläggs enligt lagen om domstolsärenden. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

20 kap. Vissa gemensamma bestämmelser om rättegången

11 § Beslut som tingsrätten har meddelat under rättegången i frågor som avses i 6 kap. 18 a § tredje stycket eller 20 §, 7 kap. 15 §, 10 kap. 16 eller 17 § eller 11 kap. 18 § eller 23 § tredje stycket skall överklagas särskilt.

Paragrafen reglerar vilka av de beslut som tingsrätten har meddelat under rättegången som får överklagas särskilt. Även beslut om ersättning till medlare (6 kap. 18 a § tredje stycket) skall överklagas särskilt.

21 kap. Om verkställighet av domar, beslut eller avtal om vårdnad, boende eller umgänge m.m.

1 § *Barnets bästa skall vara avgörande för alla beslut om verkställighet. Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.*

Verkställighet av *en* dom eller *ett* beslut om vårdnad, boende, umgänge eller överlämnande av barn söks hos *tingsrätten i den ort där barnet har sitt hemvist*. Har domen eller beslutet inte vunnit laga kraft och är det inte särskilt medgivet att verkställighet ändå får ske, får *rätten* inte vidta åtgärder enligt 2–4 §§.

Verkställighet av avtal enligt 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket och 15 a § andra stycket söks hos *tingsrätten i den ort där barnet har sitt hemvist*. Vad som i detta kapitel föreskrivs om verkställighet av *en* dom eller *ett* beslut som vunnit laga kraft gäller även ett sådant avtal.

Om en annan tingsrätt handlägger ett mål mellan samma parter om vårdnaden, boendet eller umgänget, får verkställighet också sökas hos den tingsrätten.

Om det inte finns någon annan behörig domstol, tas frågan om verkställighet upp av Stockholms tingsrätt.

Paragrafen innehåller bestämmelser om barnets bästa och barnets vilja vid verkställighet, om vilken verkställighet som kan ske enligt kapitlet och om behörig domstol. Första, andra och tredje styckena har ändrats. Till paragrafen har också lagts två nya stycken. Övervägandena finns i avsnitt 12.1 och 12.2.

I *första stycket* finns en övergripande bestämmelse om barnets bästa vid verkställighet. Barnets bästa skall alltid finnas med som en utgångspunkt för bedömningen och det är också barnets bästa som skall vara avgörande för alla beslut om verkställighet. Detta innebär dock inte att en bedömning av en verkställighetsfråga kan göras med tillämpning av enbart denna regel. Det närmare innehållet framgår av de särskilda bestämmelser om olika frågor i verkställighetsförfarandet som finns i de följande paragraferna. Exempelvis skall barnets bästa vara avgörande då domstolen väljer om ett beslut om verkställighet skall vara förenat med tvångsmedel, och i så fall vilket, men valet skall göras med tillämpning av även de mera preciserade bestämmelserna i 3 §. I 5 § finns också en viktig särskild regel om att verkställighet inte får ske i strid mot barnets bästa.

Hänsyn skall tas till barnets vilja. Placeringen och utformningen av bestämmelsen om detta anknyter till 6 kap. 2 a §. Barnets synpunkter kan behöva beaktas i flera frågor under förfarandet där det finns utrymme för olika bedömningar. Även om barnets inställning har klarlagts inför avgörandet i sak, är det viktigt att hänsyn till viljan tas också under verkställighetsförfarandet. Beroende på hur lång tid som gått kan förhållandena ha ändrats i större eller mindre grad. Barnet kan under mellantiden ha nått en sådan ålder eller mognad att större vikt än tidigare måste fästas vid hans eller hennes inställning. Om ett avgörande bygger på att det beslutade är förenligt med barnets vilja, kan det vara så att barnet inför genomförandet av vad som beslutats ändrar sin inställning. Står det då klart att barnet motsätter sig verkställighet, torde det ofta vara uppenbart oförenligt med barnets bästa att verkställa avgörandet (jfr 5 §). Barnet kan också ha synpunkter på de olika åtgärder som kan bli aktuella vid verkställigheten. Barnet kan t.ex. ha en åsikt om vilka praktiska arrangemang som skall göras för ett umgänge. Om det krävs ett beslut av domstolen i frågan, skall domstolen ta hänsyn till barnets vilja.

I paragrafens *andra – femte stycke* regleras vilken domstol som är behörig att handlägga en ansökan om verkställighet. Behörig domstol är tingsrätten där barnet har sitt hemvist eller annan tingsrätt där ett mål pågår mellan samma parter om vårdnaden om barnet, barnets boende eller umgänge med barnet. Kan det inte fastställas att barnet har hemvist i landet, eller pågår inget mål mellan samma parter, handläggs frågan av Stockholms tingsrätt. I andra och tredje stycket har mindre redaktionella ändringar gjorts.

2 § Innan *rätten beslutar* om verkställighet, får den uppdra åt *en* ledamot eller suppleant i socialnämnden eller *en* tjänsteman inom socialtjänsten att verka för att den som har hand om barnet frivilligt skall fullgöra vad som åligger honom eller henne. *Ett sådant* uppdrag får även lämnas åt någon annan lämplig person.

Den som har fått ett uppdrag enligt första stycket skall inom den tid som *rätten* bestämmer lämna en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits och vad som i övrigt har kommit fram. Tiden får inte sättas längre än två veckor. *Rätten* får dock förlänga tiden, om det finns förutsättningar för att nå en frivillig fullgörelse.

I paragrafen finns bestämmelser om möjlighet för domstolen att besluta om medling. Till följd av att verkställigheten flyttats till de allmänna domstolarna har första och andra styckena ändrats. Redaktionella ändringar har också gjorts i första stycket. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

Vid valet av medlare finns anledning att beakta om det har förekommit medling enligt 6 kap. 18 a § och om det i så fall är lämpligt att samma person som då varit medlare utses till medlare i fråga om verkställigheten.

3 § *Beslutar rätten* om verkställighet, får den *även utan yrkande* förelägga vite eller besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg. Hämtning får dock beslutas endast i de fall och under de förutsättningar som anges i andra och tredje styckena.

Är det fråga om en dom eller ett beslut om vårdnad, boende eller överlämnande av barn, får *rätten* besluta om hämtning av barnet, om verkställighet annars inte kan ske eller om hämtning är nödvändig för att undvika att barnet lider allvarlig skada.

Är det fråga om en dom eller ett beslut om umgänge mellan barnet och en förälder som barnet inte bor tillsammans med, får *rätten* besluta om hämtning av barnet, om verkställighet annars inte kan ske och barnet har ett särskilt starkt behov av umgänge med föräldern.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av *rätten* på ansökan av den part som har begärt verkställigheten.

Paragrafen behandlar domstolens möjlighet att i ett beslut om verkställighet förelägga vite eller besluta om polishämtning av barnet. Till följd av att verkställigheten flyttats till de allmänna domstolarna har paragrafen ändrats. Första stycket har också ändrats för att förtydliga att domstolen kan besluta om tvångsmedlen utan yrkande av part. Detta innebär inte att förutsättningarna för att besluta om tvångsmedlen har ändrats. Användandet av tvångsmedel skall alltså vara lika restriktivt som tidigare. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

4 § *Beslutar rätten om verkställighet, kan den även lämna uppdrag enligt 2 §. Har rätten beslutat att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg, skall ett uppdrag enligt 2 § lämnas, om inte särskilda skäl talar mot det.*

Om det finns särskilda skäl, får *rätten* för att underlätta att barnet överflyttas *besluta* att barnet tillfälligt skall tas om hand av *socialnämnden* eller på annat lämpligt sätt. *Rätten får besluta att omhändertagandet skall verkställas genom polismyndighetens försorg.*

Beslutar rätten om verkställighet av en dom eller ett beslut om umgänge som har vunnit laga kraft, kan rätten komplettera eller ändra vad som har bestämts om de praktiska arrangemangen för utövandet av umgänget, om det är nödvändigt för att umgänget skall kunna ske.

I paragrafen finns bestämmelser om att i samband med beslut om verkställighet utse någon att verka för att få den som har hand om barnet att medverka frivilligt, om tillfälligt omhändertagande av barnet och om komplettering eller ändring av vad som bestämts om praktiska arrangemang vid umgänge. Första, andra och tredje styckena har ändrats. Övervägandena finns i avsnitt 12.1 och 12.2.

Av *andra stycket* framgår att det i första hand bör överlämnas till socialnämnden att ta hand om barnet i de undantagsfall där ett kortvarigt omhändertagande kan bli aktuellt. Omständigheterna kan också vara sådana att domstolen kan ordna omhändertagandet utan medverkan av socialnämnden, t.ex. om barnet redan finns hos en person som domstolen kan bedöma är lämpad att tillfälligt ta hand om barnet. I *andra stycket* ges också ett uttryckligt lagstöd för att besluta att polisen skall bistå vid verkställandet av omhändertagandet. Som tidigare förutsätts domstolen vara restriktiv med att använda den möjligheten. Detta innebär alltså inte att förutsättningarna för att besluta om tvångsmedlen har ändrats.

Bestämmelsen i *tredje stycket* om komplettering eller ändring syftar till att lösa praktiska frågor som uppstår runt just det beslutade umgänge som ärendet om verkställighet avser. Med praktiska arrangemang avses hur man ordnar de konkreta förhållanden som är av betydelse för umgänget. Det kan handla om t.ex. vilken tidpunkt eller plats som skall gälla för umgänget, hur lämning eller hämtning skall gå till, hur en resa till platsen för umgänget skall ske eller vilka som skall närvara vid umgänget. Domstolens beslut enligt tredje stycket kan avse ändringar av något som redan bestämts i avgörandet (eller avtalet, se 1 § tredje stycket). Det kan t.ex. röra sig om att tider för umgänget justeras. Beslutet kan också meddelas för att komplettera det beslutade umgänget i en praktisk fråga som inte regleras i avgörandet. Det kan t.ex. vara fråga om att besluta om var barnet skall hämtas av föräldern för umgänge.

Bestämmelsen är inte avsedd att tillämpas på ett sådant sätt att de väsentliga inslagen i avgörandet åsidosätts. Det bör t.ex. inte komma i fråga att, utan att liknande villkor tidigare finns, till skydd för barnet besluta att umgänge måste ske i närvaro av en tredje person – ett sådant villkor utgör en väsentlig inskränkning i umgänget. Är situationen sådan att det krävs närvaro av tredje person för att garantera skyddet av barnet, är det uppenbart att verkställighet då inte kan ske (jfr 5 §). På samma sätt bör omfattningen av umgänget inte kunna ändras mer än marginellt. Av bestämmelsen framgår att möjligheten endast är avsedd för ändringar eller kompletteringar som är nödvändiga för att umgänget skall komma till stånd. Ändringar skall alltså t.ex. inte göras enbart för att en förälder

själv tycker att det vore bättre med umgänge vid ett tillfälle i stället för ett annat.

Paragrafens tre stycken har ändrats till följd av att verkställigheten flyttats till de allmänna domstolarna. Vissa redaktionella ändringar har också gjorts.

5 § Om åtgärder för verkställighet är uppenbart oförenliga med barnets bästa, får rätten inte besluta om verkställighet.

I paragrafen, som har ett nytt innehåll, anges i vilka fall verkställighet med hänsyn till barnets bästa inte får ske. Paragrafen preciserar i det avseendet vad som föreskrivs om barnets bästa i 1 § första stycket. Övervägandena finns i avsnitt 12.2.

Enligt bestämmelsen får domstolen inte besluta om verkställighet av ett avgörande (eller avtal, se 1 § tredje stycket) om åtgärder för verkställighet är uppenbart oförenliga med barnets bästa. Det är obligatoriskt för domstolen att göra denna prövning. Domstolen skall inte göra någon omprövning i sak. Kontrollen sker för att säkerställa skyddet av barnet, inte för att säkerställa att varje verkställighet motsvarar den lösning domstolen vid den tidpunkten hade valt vid en sakprövning av vårdnadsfrågan. Domstolen skall inte heller göra annat än en granskning av det som är uppenbart vid prövningen. Endast om utredningen är sådan att det är odiskutabelt att åtgärderna kommer i konflikt med barnets bästa, finns det hinder mot verkställighet.

Bland de förhållanden som rätten skall beakta kommer i första hand risken för att barnet far illa. Det kan vara en risk för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller en risk för att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar. Bestämmelsen kan komma till användning t.ex. om det finns klara och tydliga uppgifter som gör det uppenbart att en umgängesförälder begår övergrepp mot barnet. Det kan också vara så att han eller hon missköter sig på ett sådant sätt att barnets säkerhet är i fara. Det kan vara fråga om att föräldern begår andra kriminella handlingar eller är inne i ett pågående missbruk. Ett annat exempel är att barnet på grund av inträffade händelser eller sjukdom är särskilt känsligt vid tiden då verkställighet blir aktuell och tveklöst skulle ta skada av vissa åtgärder. Bedömningen av den risk för barnet som kan finnas måste göras fristående från de bedömningar av risker som kan ha gjorts tidigare. Uppgifter som innebär att barnet riskerar att lida skada måste tas på största allvar och kan inte avfärdas på den grunden att liknande omständigheter anförts flera gånger tidigare.

Prövningen skall ta sikte på den situation som kan antas råda vid den tidpunkt verkställigheten avser. Eftersom någon omprövning av avgörandet inte skall göras, är det naturligt att det i princip endast är nyligen inträffade händelser eller helt ny och avgörande utredning som kan göra att verkställighet inte får ske.

Också andra förhållanden än sådana som kan sägas innebära en risk för att barnet far illa skall beaktas. Omständigheter som är av grundläggande betydelse för att tillgodose barnets bästa kan hastigt ha ändrats. Ett exempel är att det i ett ärende om verkställighet av en dom om barnets boende visar sig att den som barnet skall flyttas över till helt saknar bostad. Situationen kan då vara sådan att det visserligen inte är fara för

att barnet far illa, men det är uppenbart att en överflyttning vid den tidpunkten inte är förenlig med barnets bästa.

Hänsyn skall tas till barnets vilja (se 1 § första stycket). Om ett avgörande bygger på att det beslutade är förenligt med barnets vilja, kan det vara så att barnet inför genomförandet av vad som beslutats ändrar sin inställning. Om ett äldre barn motsätter sig verkställighet, är det normalt uppenbart oförenligt med barnets bästa att tvångsvis genomföra den. Men på samma sätt som vid avgörandet av en fråga om vårdnad, boende eller umgänge är det barnets ålder och mognad som avgör vilken tyngd barnets synpunkter har. Någon särskild åldersgräns finns alltså inte. Därmed ges stora möjligheter att ta hänsyn till yngre barns vilja. Samtidigt kan ett avgörande verkställas mot ett barns vilja om det är nödvändigt för att tillvarata barnets intresse. Det kan t.ex. vara fallet om barnet riskerar att fara illa om det inte flyttas. I dessa fall är verkställigheten inte uppenbart oförenlig med barnets bästa.

Domstolens prövning avser inte bara det som skall genomföras – vanligen en flyttning av barnet från en förälder till en annan – utan också de tvångsåtgärder som kan krävas för genomförandet. Det kan t.ex. vara så att en överflyttning inte kan ske utan polishämtning (jfr 3 § andra stycket), samtidigt som den tvångsåtgärden bedöms vara till men för barnet. Ovan har nämnts den situationen att barnet på grund av inträffade händelser eller sjukdom är särskilt känsligt vid tiden då verkställighet blir aktuell och tveklöst skulle ta skada av åtgärden. Om domstolen i en sådan situation bedömer det vara uppenbart oförenligt med barnets bästa att använda sig av polishämtning, får den inte besluta om verkställighet.

7 § Även om *en* dom eller *ett* beslut som avses i 1 § inte *finns*, kan barnets vårdnadshavare, när barnet vistas hos någon annan, begära att *rätten* beslutar om åtgärd för att barnet skall överflyttas till vårdnadshavaren.

Rätten kan vägra att vidta den begärda åtgärden, om det av hänsyn till barnets bästa *behövs en prövning av* frågan om vårdnaden.

En åtgärd enligt första stycket får inte beslutas, om ett flyttningsförbud enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga *gäller i fråga om* barnet.

I övrigt gäller 1–5 §§.

Paragrafen innehåller bestämmelser om överflyttning av barn i andra fall än verkställighet av ett avgörande eller ett avtal. Den kan tillämpas om den som är vårdnadshavare enligt lag vill att barnet skall flyttas över från någon som inte är vårdnadshavare, t.ex. en styvförälder som vårdnadshavaren har separerat från, men barnet kommit att bo kvar hos. Den tillämpas också om det finns ett avgörande eller avtal, men ansökan riktas mot någon annan än en part i det avgjorda målet eller i avtalet. Ändringar har gjorts i samtliga stycken. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

Första och andra styckena har ändrats med anledning av att handläggningen av frågan om överflyttning skall ske i de allmänna domstolarna. I *tredje stycket* har, liksom i de två första styckena, redaktionella ändringar gjorts. I *fjärde stycket* har hänvisningen till föregående paragrafer i kapitlet ändrats. Genom att hänvisningen omfattar även 1 § framgår att bestämmelserna i den paragrafen skall tillämpas också när det gäller ärenden om överflyttning enligt 7 och 8 §§. Hänvisningen till 5 §

innebär att domstolen, förutom det som följer av andra och tredje styckena, skall pröva att aktuell åtgärd för överflyttning inte är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

9 § Hämtning, *omhändertagande* och *andra åtgärder* som rör barnet skall utföras på ett sätt som är så skonsamt som möjligt för barnet.

Om barnet på grund av sjukdom inte bör flyttas eller om det *finns* något annat särskilt hinder, skall *åtgärden skjutas upp*.

Paragrafen, som innehåller övergripande bestämmelser om förrättningen, har ändrats så att det uttryckligen framgår att bestämmelserna omfattar även omhändertagande av barnet. De bestämmelser om närvaro av en person som kan vara till stöd för barnet och av läkare, psykiater eller psykolog som tidigare fanns i paragrafen har flyttats till 11 §. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

10 § *Om det är fara för att barnet förs ur landet eller om saken av annan anledning är brådskande, kan rätten omedelbart besluta att barnet skall tas om hand av socialnämnden eller på annat lämpligt sätt. Rätten får besluta att omhändertagandet skall verkställas genom polismyndighetens försorg.*

Kan ett beslut enligt första stycket inte avvaktas, får polismyndigheten, oavsett om något *ärende* är anhängigt, vidta sådana omedelbara åtgärder som kan ske utan skada för barnet. Åtgärden skall genast anmälas till *rätten*, som utan dröjsmål prövar om den skall bestå.

Har rätten meddelat ett beslut om omhändertagande enligt första eller andra stycket som ännu gäller när ärendet skall avgöras, skall rätten ompröva beslutet.

I paragrafen finns bestämmelser om brådskande tillfälliga omhändertaganden. Ändringar har gjorts i första och andra styckena. De bestämmelser om närvaro av en person som kan vara till stöd för barnet och av läkare som tidigare fanns i andra stycket har flyttats till 11 §. Tredje stycket om omprövning är nytt. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

Av *första stycket* framgår att det i första hand bör överlämnas till socialnämnden att ta hand om barnet i de undantagsfall där ett kortvarigt omhändertagande kan bli aktuellt. Omständigheterna kan också vara sådana att domstolen kan ordna omhändertagandet utan medverkan av socialnämnden, t.ex. om barnet redan finns hos en person som domstolen kan bedöma är lämpad att tillfälligt ta hand om barnet. Vidare ges det i första stycket uttryckligt stöd för att besluta om att polisen skall bistå i verkställandet av omhändertagandet. Som tidigare förutsätts domstolen vara restriktiv med att använda den möjligheten.

I *tredje stycket* erinras om att domstolen skall ompröva beslutet om omhändertagande vid avgörandet av verkställighetsfrågan.

11 § *Vid hämtning och omhändertagande skall någon som kan vara till stöd för barnet närvara. Finns det en sådan kontaktperson för barnet som avses i socialtjänstlagen (2001:453), bör han eller hon anlitas. I brådskande fall får en åtgärd som krävs för skydd av barnet vidtas utan att en person till stöd för barnet är närvarande.*

Om det är möjligt skall en barnläkare, barnpsykiater eller barnpsykolog medverka vid hämtning och omhändertagande.

I paragrafen har samlats bestämmelser om närvaro av vissa personer vid hämtning eller omhändertagande av barnet. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

Utgångspunkten är att en person som kan vara till stöd för barnet skall närvara. Det kan vara en tjänsteman inom socialtjänsten, en släkting eller någon annan lämplig person. En kontaktperson skall anlitas i förekommande fall. Undantag från kravet på närvaro av en person till stöd för barnet kan göras bara om det behövs en åtgärd till skydd för barnet och saken brådskar. Annars måste åtgärden planeras så att en stödperson kan vara närvarande. Bestämmelsen om att barnläkare, barnpsykiater eller barnpsykolog om möjligt skall medverka gäller för samtliga åtgärder.

12 § *Vid avgörande av ett ärende enligt detta kapitel skall tingsrätten bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. Om rätten anser det tillräckligt att en domare sitter i rätten och parterna samtycker till det eller ärendet är av enkel beskaffenhet, kan det avgöras av en lagfaren domare.*

Vid sammanträde får barnet höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

Paragrafen innehåller bestämmelser om tingsrättens sammansättning och om hörande av barnet vid sammanträde. Första stycket är nytt, andra stycket har ändrats och tredje stycket har utgått. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

I första stycket finns en särskild bestämmelse om tingsrättens sammansättning vid avgörande av ärende enligt 21 kap. Utgångspunkten är att nämndemän skall delta vid tingsrättens avgörande. Om båda parter samtycker till det, och tingsrätten anser det tillräckligt, kan ärendet avgöras av en lagfaren domare. Också om ärendet är av enkel beskaffenhet kan det avgöras av en lagfaren domare. Är det ett ärende med omfattande muntlig bevisning eller är det på annat sätt krävande i fråga om erfarenhet på området, kan ärendet inte anses vara av enkel beskaffenhet. Särskild hänsyn bör tas till parternas önskemål i frågan om tingsrättens sammansättning. Finns det i ärendet en reell tvist om förhållanden som är relevanta för verkställighetsprövningen, bör det inte avgöras av ensamdomare om parterna motsätter sig det. I fråga om domstolens sammansättning i högre instans gäller vad som följer av bestämmelserna i lagen om domstolsärenden (jfr 16 §).

Andra stycket innehåller den i sak oförändrade regeln om att barnet kan höras i förfarandet. Stycket är ändrat i följd av att handläggningen sker med tillämpning av lagen om domstolsärenden.

13 § *I fråga om rättegångskostnader skall 18 kap. rättegångsbalken tillämpas. Avskrivs ärendet på grund av att parterna har nått en samförståndslösning, får rätten besluta att vardera parten skall bära sin kostnad.*

Kostnader för utförande av uppdrag enligt 2 § första stycket andra meningen, för hämtning eller omhändertagande av barn betalas av allmänna medel efter beslut av rätten. Rätten får efter vad som är skäligt besluta att en part som har föranlett kostnad för hämtning eller omhändertagande av barn helt eller delvis skall betala kostnaden till staten.

I paragrafen finns bestämmelser om rättegångskostnader och om ersättning av allmänna medel för vissa kostnader. Första och andra styckena

har ändrats. Tredje och fjärde styckena har utgått. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

Första stycket innebär att bestämmelserna i 18 kap. rättegångsbalken alltid tillämpas i ärendena. Utgångspunkten är sålunda att tappande part skall ersätta motparten för rättegångskostnader (jfr 18 kap. 1 § rättegångsbalken). En särskild bestämmelse ger domstolen möjlighet att besluta att vardera parten skall stå för sin kostnad om frågan i ärendet inte behöver prövas på grund av att parterna kommer överens. Vid samförståndslösningar torde det normala vara att parterna på detta sätt själva får stå sina kostnader.

Andra stycket har ändrats så att det omfattar beslut av rätten om ersättning för kostnader vid uppdrag som medlare och kostnader för hämtning eller omhändertagande av barn. De bestämmelser om ersättning för kostnader för hämtning av part till förhandling och för läkarundersökning som tidigare fanns i stycket har utgått.

14 § Beslut som *inte* avser utdömande av vite, ersättning för parts kostnader eller parts skyldighet att betala kostnader till *staten* gäller omedelbart, om *inte annat beslutas*.

I paragrafen föreskrivs att domstolens beslut, med angivna undantag, skall gälla omedelbart. Vid överklagande kan hovrätten besluta om inhibition (se 26 § lagen om domstolsärenden). Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

16 § *Vid rättens handläggning av ärenden enligt detta kapitel tillämpas i övrigt lagen (1996:242) om domstolsärenden. Prövningstillstånd krävs inte för att hovrätten skall pröva tingsrättens beslut.*

I paragrafen, som har ett nytt innehåll, finns en generell hänvisning till bestämmelserna i lagen om domstolsärenden i de frågor som inte särskilt regleras i 21 kap. I paragrafen föreskrivs också att det för överklagande av tingsrättens beslut inte gäller något krav på prövningstillstånd. Föreskriften är införd med anledning av att det efter ikraftträdandet av lagen (2005:707) om ändring av lagen (1996:242) om domstolsärenden finns ett generellt krav på prövningstillstånd vid överklagande i domstolsärenden. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2006.
2. Äldre bestämmelser i 21 kap. tillämpas i fråga om mål om verkställighet eller överflyttning av barn i annat fall som vid ikraftträdandet är anhängigt vid domstol.

Ändringarna träder i kraft den 1 juli 2006. Någon särskild övergångsbestämmelse för de nya bestämmelserna om prövningen av frågor om vårdnad, boende och umgänge finns inte. Det innebär att de nya bestämmelserna tillämpas även i mål som har inletts före ikraftträdandet. Allmänna processuella principer kan dock hindra detta. För det fall att handläggningen pågått en tid och t.ex. snabbupplysningar redan tidigare inhämtats och barnet därvid inte hörts behöver domstolen inte hämta in

nya snabbupplysningar för att dessa skall uppfylla kravet i 6 kap. 20 § på hörande av barnet och dess föräldrar.

För ändringarna som avser bestämmelser om prövningen av frågor om verkställighet och om överflyttning finns en särskild bestämmelse om att mål som handläggs i förvaltningsdomstol vid ikraftträdandet skall handläggas där och prövas med tillämpning av äldre bestämmelser i 21 kap. föräldrabalken.

Övervägandena finns i avsnitt 13.

15.2 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

42 kap. Om stämning och förberedelse och om avgörande av mål utan huvudförhandling

6 § Utfärdas stämning, skall förberedelse i målet äga rum.

Förberedelsen har till syfte att klarlägga

1. parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som parterna åberopar till grund för sin talan,
2. i vad mån parterna är oense om åberopade sakförhållanden,
3. vilka bevis som skall förebringas och vad som skall styrkas med varje bevis,
4. om ytterligare utredning eller andra åtgärder behövs före målets avgörande och

5. om det finns förutsättningar för förlikning *eller annan samförståndslösning*.

Rätten skall driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Så snart det lämpligen kan ske bör rätten höra parterna angående målets handläggning och, om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl är obehövt, upprätta en tidsplan för denna.

Paragrafen anger syftet med förberedelsen i tvistemål. Andra stycket har ändrats på så sätt att det av punkt 5 framgår att ett av förberedelsens syften är att klarlägga om det finns förutsättningar för förlikning eller annan samförståndslösning. Bestämmelsen avser såväl dispositiva som indispositiva tvistemål (jfr kommentaren till 17 §).

17 § *Rätten skall, om det är lämpligt med hänsyn till målets beskaffenhet och övriga omständigheter, verka för att parterna förliks eller på annat sätt uppnår en samförståndslösning.*

Om det i ett mål där förlikning om saken är tillåten med hänsyn till målets beskaffenhet är lämpligare att särskild medling äger rum, kan rätten förelägga parterna att inställa sig till ett förlikningssammanträde inför medlare som förordnas av rätten.

I paragrafen anges att rätten har en skyldighet att verka för att parterna förliks eller på annat sätt uppnår en samförståndslösning. Bestämmelsen har ändrats så att den även omfattar indispositiva tvistemål. Övervägandena finns i avsnitt 11.1.

Skyldigheten att försöka få parterna att komma överens i samförstånd gäller för alla indispositiva mål, men målets beskaffenhet kan naturligtvis innebära att det inte är lämpligt med en samförståndslösning. En part som klart motsätter sig en diskussion om en samförståndslösning får inte tvingas att medverka i en sådan. Parterna har en befogad rätt att få sin tvist prövad och avgjord i sak. För en närmare diskussion om domares förlikningsverksamhet och vilka mål som inte lämpar sig för förliknings-

försök kan beträffande dispositiva mål hänvisas till SOU 1982:26 s. 137 f. I princip gör sig liknande utgångspunkter gällande för indispositiva mål.

Även i mål om vårdnad, boende och umgänge har alltså domstolen ett ansvar för att parterna i möjlig och lämplig mån når en samförstånds-lösning om de tvistiga frågorna. Avgörande är dock vad som är till barnets bästa. Vissa överenskommelser kan främst ha sin grund i en önskan att dela barnet mellan föräldrarna så rättvist som möjligt i stället för att syfta till att främja barnets intressen. Kommer domstolen fram till att en viss lösning inte kan anses förenlig med barnets bästa, skall överenskommelsen inte heller ligga till grund för domstolens avgörande. Domstolen bör vara särskilt försiktig med att acceptera – eller verka för – en samförstånds-lösning i sådana fall där den ena föräldern har gjort sig skyldig till våld eller annat övergrepp mot den andra föräldern, barnet eller något syskon till barnet.

Ikraftträdandebestämmelse

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2006.

Ändringarna träder i kraft den 1 juli 2006 och tillämpas i mål som då är anhängiga.

15.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1977:595) om erkännande och verkställighet av nordiska domar på privaträttens område

9 § Ansökan om verkställighet görs hos kronofogdemyndigheten. I fall som avses i 6 § görs dock ansökan hos tingsrätten i den ort där barnet har sitt hemvist. Om en annan tingsrätt handlägger ett mål mellan samma parter om vårdnaden, boendet eller umgänget, får verkställighet också sökas hos den tingsrätten. Om det i fall som avses i 6 § inte finns någon annan behörig domstol, tas frågan om verkställighet upp av Stockholms tingsrätt.

Till ansökningen skall fogas

1. om ansökningen rör verkställighet av en dom eller av ett beslut som avses i 5 § 5, av vederbörande myndighet bestyrkt avskrift av exekutionstiteln samt bevis att denna har vunnit laga kraft eller, i fråga om icke lagakraftvunnen dom, bevis att den utan hinder därav får verkställas i den stat där den har meddelats,

2. om ansökningen rör verkställighet av en förlikning, bestyrkt avskrift av förlikningen och bevis att denna får verkställas i den stat där den har ingåtts,

3. om ansökningen rör verkställighet av ett skuldebrev som avses i 5 § 3 och 4, bestyrkt avskrift av skuldebrevet och bevis att detta kan utgöra grund för verkställighet utan rättegång i den stat där galdenären undertecknat skuldebrevet samt bevis att denne vid tidpunkten för undertecknandet hade hemvist i den staten,

4. om ansökningen rör verkställighet av ett avgörande som avses i 6 §, bestyrkt avskrift av exekutionstiteln och bevis att den kan utgöra grund för verkställighet i den stat där den har upprättats.

En handling, som är avfattad på annat språk än danska, norska eller svenska, skall vara åtföljd av bestyrkt översättning till något av dessa språk, om inte kronofogdemyndigheten eller rätten medger undantag.

I paragrafen regleras bl.a. vilken myndighet som är behörig att handlägga en ansökan om verkställighet med stöd av lagen. Första och tredje styckena har ändrats. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

När det gäller fall som avses i 6 §, dvs. avgörande av domstol eller administrativ myndighet i Danmark, Finland, Island eller Norge rörande vårdnad eller umgänge eller överlämnande av barn i annat fall, skall enligt *första stycket* ansökan om verkställighet göras hos tingsrätten. Behörig tingsrätt är tingsrätten där barnet har sitt hemvist eller annan tingsrätt där ett mål mellan samma parter om barnets vårdnad, boende eller umgänge pågår. Kan det inte fastställas att barnet har hemvist i landet, eller pågår inget mål mellan samma parter, handläggs frågan av Stockholms tingsrätt.

Tredje stycket har ändrats med anledning av att handläggningen av frågan om verkställighet har flyttats till de allmänna domstolarna

12 § Verkställighet, som *begärs* hos *rätten*, sker enligt vad som är föreskrivet om verkställighet av svensk domstols avgörande i motsvarande fall.

I paragrafen finns en bestämmelse om att verkställigheten sker enligt samma regler som vid verkställighet av svenskt avgörande. Verkställigheten sker i dessa fall enligt bestämmelserna i 21 kap. föräldrabalken. Bestämmelsen är ändrad med anledning av att handläggningen av frågan om verkställighet flyttats till de allmänna domstolarna. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2006.

2. Äldre bestämmelser tillämpas i fråga om mål om verkställighet som vid ikraftträdandet är anhängigt vid domstol. Därvid tillämpas 21 kap. föräldrabalken i den lydelse kapitlet hade vid utgången av juni 2006.

Ändringarna träder i kraft den 1 juli 2006. Enligt övergångsbestämmelsen skall mål som handläggs i förvaltningsdomstol vid ikraftträdandet fortfarande handläggas där med tillämpning av äldre bestämmelser. I bestämmelsen klargörs att det, i den del hänvisning görs, innebär att bestämmelserna i 21 kap. föräldrabalken skall tillämpas i den lydelse de hade vid utgången av juni 2006. Övervägandena finns i avsnitt 13.

15.4 Förslaget till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100)

9 kap. Sekretess med hänsyn till skyddet för enskilda förhållanden av såväl personlig som ekonomisk natur

15 § Sekretess gäller hos domstol i äktenskapsmål samt mål och ärenden enligt föräldrabalken, liksom i ärenden enligt lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn och *ärenden* enligt lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn, för uppgift om enskilda personliga eller ekonomiska förhållanden, om part begär det och det kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider skada eller men om

uppgiften röjs. I ärenden enligt lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn och om adoption enligt 4 kap. föräldrabalken, anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken eller förvaltarskap behövs dock inte begäran av part.

I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretess i högst sjuttio år.

I paragrafen finns en bestämmelse om sekretess hos domstol i vissa mål och ärenden. Bestämmelsen är ändrad med anledning av att frågor enligt lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn skall handläggas som ärenden. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2006.

2. Den äldre lydelsen av 9 kap. 15 § tillämpas i mål som vid ikraftträdandet är anhängigt vid domstol.

Ändringen träder i kraft den 1 juli 2006. I mål enligt 1989 års lag som då är anhängiga vid domstol tillämpas fortfarande den äldre lydelsen av bestämmelsen. Övervägandena finns i avsnitt 13.

15.5 Förslaget till lag om ändring i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn

9 § *Ett ärende om erkännande eller verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § får förklaras vilande, om*

1. avgörandet har överklagats genom ett ordinärt rättsmedel,

2. frågan om vårdnaden, umgänget eller rätten att ta vård om barnet prövas här i landet i ett rättsligt förfarande som har påbörjats innan det motsvarande förfarandet inleddes i ursprungsstaten, eller

3. frågan om erkännande eller verkställighet av något annat avgörande om vårdnaden, umgänget eller rätten att ta vård om barnet samtidigt prövas i ett annat ärende.

Paragrafen innehåller bestämmelser om när ett ärende om erkännande eller verkställighet enligt lagen kan förklaras vilande. Paragrafen har ändrats med anledning av att frågorna om erkännande och verkställighet skall handläggas som ärenden (jfr 21 § och hänvisningen där till 21 kap. 16 § föräldrabalken). Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

13 § *Ansökan om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § görs hos tingsrätten i den ort där barnet har sitt hemvist. Om en annan tingsrätt handlägger ett mål mellan samma parter om vårdnaden, boendet eller umgänget, får verkställighet också sökas hos den tingsrätten. Om det inte finns någon annan behörig domstol, tas frågan om verkställighet upp av Stockholms tingsrätt. Ansökan om överflyttning av barn enligt 11 § görs hos Stockholms tingsrätt.*

I paragrafen regleras vilken myndighet som är behörig att handlägga frågor om verkställighet och överflyttning med stöd av lagen. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

I de fall som avses i 5 §, dvs. verkställighet enligt Europarådskonventionen, skall ansökan göras hos tingsrätt. Behörig tingsrätt är tingsrätten där barnet har sitt hemvist eller annan tingsrätt där ett mål mellan samma parter om barnets vårdnad, boende eller umgänge pågår. Kan det inte fastställas att barnet har hemvist i landet, eller pågår inget mål mellan samma parter, handläggs frågan av Stockholms tingsrätt. Frågor om överflyttning av barn med stöd av 1980 års Haagkonvention handläggs alltid av Stockholms tingsrätt.

14 § Till ansökan om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § skall fogas bestyrkt kopia av avgörandet samt, om det framgår att avgörandet har meddelats i svarandens uttalande, en handling som visar huruvida denne har delgetts stämning eller motsvarande handling. Sökanden skall även ge in en handling som visar att avgörandet kan utgöra grund för verkställighet i ursprungsstaten samt lämna uppgift om var barnet kan antas befinna sig här i landet och förslag till hur vården av barnet skall återställas.

I *ett ärende* om överflyttning av barn enligt 11 § skall sökanden, om rätten begär det, *visa upp* ett sådant avgörande av någon myndighet i den stat där barnet hade sitt hemvist omedelbart före bortförandet eller kvarhållandet som utvisar att bortförandet eller kvarhållandet var olovligt. Detta gäller dock endast om ett sådant avgörande kan erhållas i den staten.

I paragrafen finns bestämmelser om vilka handlingar som skall ges in tillsammans med en ansökan enligt lagen. Andra stycket har ändrats med anledning av att frågorna skall handläggas som ärenden. En redaktionell ändring har också gjorts i samma stycke. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

15 § *Ett ärende* om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § skall handläggas skyndsamt.

Också *ett ärende* om överflyttning av barn enligt 11 § skall handläggas skyndsamt. Har ett sådant *ärende* inte avgjorts inom sex veckor från det att ansökan gjordes om överflyttningen, är rätten på sökandens begäran skyldig att redogöra för orsaken till dröjsmålet.

Paragrafen innehåller bestämmelser om att handläggningen skall vara skyndsamt. Paragrafen har ändrats med anledning av att frågorna skall handläggas som ärenden. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

16 § Innan rätten *beslutar* om verkställighet eller överflyttning får den uppdra åt en ledamot eller suppleant i socialnämnden eller en tjänsteman inom socialtjänsten att verka för att den som har hand om barnet frivilligt skall fullgöra vad som åligger honom eller henne. Ett sådant uppdrag får även lämnas åt någon annan lämplig person. Uppdrag får lämnas endast om det kan antas att detta kommer att leda till att barnet överlämnas utan att *ärendets* behandling onödigt fördröjs.

Den som har fått ett uppdrag enligt första stycket skall inom den tid som rätten bestämmer lämna en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits och vad som i övrigt har kommit fram. Tiden får inte sättas längre än två veckor. Om *det finns* synnerliga skäl, får rätten dock bestämma en längre tid eller förlänga en redan bestämd tid.

I paragrafen finns bestämmelser om medling i de fall av verkställighet och överflyttning som lagen avser. Första och andra styckena har ändrats

med anledning av att handläggningen flyttats till de allmänna domstolarna. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

17 § Innan rätten avgör ett *ärende* om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § eller om överflyttning av barn enligt 11 § skall rätten inhämta barnets mening, om det inte är omöjligt med hänsyn särskilt till barnets ålder och mognad.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om att domstolen skall inhämta barnets mening. Paragrafen har ändrats med anledning av att frågorna skall handläggas som ärenden. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

18 § *Beslutar rätten* om verkställighet eller överflyttning, får den *även utan yrkande* förelägga vite, om detta kan antas komma att leda till att barnet överlämnas utan onödigt dröjsmål, eller besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg. *Rätten* kan i samband med *beslutet* lämna uppdrag enligt 16 §.

Är det fråga om en dom eller ett beslut om umgänge, får dock *rätten* besluta om hämtning av barnet endast om det finns särskilda skäl att anta att verkställighet annars inte kan ske.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av *rätten* på ansökan av den part som har begärt verkställigheten eller överflyttningen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om tvångsmedel vid verkställighet och överflyttning enligt lagen. Första, andra och tredje styckena har ändrats med anledning av att handläggningen flyttats till de allmänna domstolarna. I första stycket har också förtydligats att domstolen kan besluta om tvångsmedel även utan yrkande av part. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

19 § Om det i ett *ärende* enligt denna lag finns risk för att barnet förs ur landet eller att verkställigheten eller överflyttningen på annat sätt försvåras, kan *rätten* omedelbart *besluta* att barnet skall tas om hand *av socialnämnden eller på annat lämpligt sätt*. *Rätten* kan därvid *besluta* om villkor eller tidpunkt för umgänge med barnet.

För att underlätta att barnet överflyttas kan *rätten* i samband med *en* dom eller *ett* beslut om verkställighet eller överflyttning *besluta* att barnet tillfälligt skall tas om hand *av socialnämnden eller på annat lämpligt sätt*.

Rätten får besluta att omhändertagandet skall verkställas genom polismyndighetens försorg.

I paragrafen finns bestämmelser om omhändertagande av barnet i vissa fall. Paragrafen har ändrats med anledning av att frågorna skall handläggas som ärenden vid de allmänna domstolarna. Den har också anpassats till motsvarande reglering i 21 kap. föräldrabalken. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

20 § Har talan enligt denna lag inte väckts eller kan ett beslut enligt 19 § första stycket inte avvaktas, får polismyndigheten genast omhänderta barnet eller vidta andra omedelbara åtgärder som kan ske utan skada för barnet. Åtgärden skall genast anmälas till *rätten*, som utan dröjsmål prövar om den skall bestå.

Paragrafen innehåller bestämmelser om interimistiska åtgärder av polismyndigheten. Paragrafen har ändrats med anledning av att handläggningen flyttats till de allmänna domstolarna. I paragrafen fanns tidigare

en bestämmelse om närvaro av annan person då åtgärden vidtas. Bestämmelsen har utgått. I stället tillämpas, liksom vid hämtning av barnet med stöd av 18 §, bestämmelsen i 21 kap. 11 § föräldrabalken om närvaro av vissa andra personer vid hämtning eller omhändertagande av barnet (jfr hänvisningen i 21 §). Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

21 § Beträffande förfarandet i övrigt i *ärende* om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § eller om överflyttning av barn enligt 11 § tillämpas 21 kap. 9 och 11–16 §§ föräldrabalken. Vad som föreskrivs i 21 kap. 13 § föräldrabalken om kostnader för utförande av uppdrag skall gälla i fråga om uppdrag enligt 16 § första stycket andra meningen.

I paragrafen finns en hänvisning som innebär att huvuddelen av de gemensamma bestämmelserna i 21 kap. föräldrabalken tillämpas även vid förfaranden enligt denna lag och att bestämmelserna i lagen om domstolsärenden tillämpas i de frågor som inte är särskilt reglerade. Paragrafen är ändrad med anledning av att frågorna skall handläggas som ärenden. I sak är förfarandet ändrat i enlighet med vad som framgår av ändringarna av de gemensamma bestämmelserna i 21 kap. föräldrabalken. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2006.
2. Äldre bestämmelser tillämpas i fråga om mål om verkställighet eller överflyttning som vid ikraftträdandet är anhängigt vid domstol. Därvid tillämpas 21 kap. föräldrabalken i den lydelse kapitlet hade vid utgången av juni 2006.

Ändringarna träder i kraft den 1 juli 2006. Enligt övergångsbestämmelsen skall mål som handläggs i förvaltningsdomstol vid ikraftträdandet fortfarande handläggas där med tillämpning av äldre bestämmelser. I bestämmelsen klargörs att bestämmelserna i 21 kap. föräldrabalken skall tillämpas i den lydelse de hade vid utgången av juni 2006 i mål som är anhängiga vid ikraftträdandet (jfr lagens 21 §). Övervägandena finns i avsnitt 13.

15.6 Förslaget till lag om ändring i lagen (2005:683) om ändring i rättegångsbalken

42 kap. Om stämning och förberedelse och om avgörande av mål utan huvudförhandling

6 § Utfärdas stämning, skall förberedelse i målet äga rum.

Förberedelsen har till syfte att klarlägga

1. parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som parterna åberopar till grund för sin talan,
2. i vad mån parterna är oense om åberopade sakförhållanden,
3. vilka bevis som skall läggas fram och vad som skall styrkas med varje bevis,
4. om ytterligare utredning eller andra åtgärder behövs före målets avgörande och
5. om det finns förutsättningar för förlikning *eller annan samförståndslösning*.

Rätten skall driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Så snart det lämpligen kan ske bör rätten höra parterna angående målets handläggning.

Rätten skall upprätta en tidsplan för målets handläggning, om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl är obehövligt. Parterna skall fortlöpande kontrollera att tidsplanen kan hållas såvitt gäller dem och deras bevisning. Om en part bedömer att tidsplanen inte kan hållas, skall detta genast anmälas till rätten. Om rätten bedömer att tidsplanen inte kan hållas, skall parterna underrättas om detta.

Riksdagen har genom lagen (2005:683) om ändring i rättegångsbalken beslutat att ändra andra och tredje stycket samt införa ett nytt fjärde stycke i paragrafen. Ändringen har ännu inte trätt i kraft. För att den ändring som nu görs i 42 kap. 6 § (se avsnitt 15.2) skall bli gällande även sedan lagen (2005:683) trätt i kraft måste även den ändringslagen ändras på motsvarande sätt.

Sammanfattning av betänkandet

Uppdraget

En av våra uppgifter har varit att utvärdera 1998 års vårdnadsreform. Vi har haft att undersöka bl.a. hur de nya reglerna om vårdnad m.m. tillämpas av domstolar och socialnämnder och hur socialnämnderna har klarat av sina nya arbetsuppgifter. En annan fråga har varit att undersöka vilka följder de nya reglerna om gemensam vårdnad och boende har fått, varvid vi haft att särskilt uppmärksamma hur reglerna tillämpas när det har förekommit övergrepp eller misstankar om detta. I vårt uppdrag har också ingått att överväga om gällande regler om bestämmanderätten inom ramen för gemensam vårdnad är lämpligt utformade mot bakgrund av förutsättningarna att besluta om gemensam vårdnad mot en förälders vilja. Härvid har vi haft att särskilt uppmärksamma de vårdnadsfrågor där kravet på gemensam beslutanderätt kan innebära problem, då särskilt boföräldrarnas rätt att flytta, barnets skolgång och barnets möjligheter att få tillgång till hälso- och sjukvård.

En annan av våra uppgifter har varit att utvärdera 1996 års reform om barns rätt att komma till tals och därvid undersöka hur domstolar och socialnämnder tillämpar bestämmelserna, med de ändringar som gjordes år 1998.

Vi har vidare haft till uppgift att göra en allmän översyn av verkställighetsreglerna i 21 kap. FB. I uppdraget har ingått att utreda bl.a. om dagens regler om tvångsmedel och verkställighetshinder är lämpliga och ändamålsenliga. En särskild fråga har varit att överväga vilket organ som i framtiden skall pröva frågor om verkställighet av avgöranden om vårdnad m.m., överflyttning av barn och vite.

Vi har slutligen haft i uppdrag att utreda även vissa andra frågor om vårdnad, boende och umgänge. Vi har i detta sammanhang haft att överväga frågor rörande bl.a. långvariga och upprepade domstolsprocesser, talerätt för närstående i frågor om vårdnad och umgänge, annan kontakt än umgänge, domares kompetens samt införande av en automatisk prövning av vårdnaden eller umgänget när en förälder begått vissa brottsliga handlingar mot den andra föräldern.

Barnets bästa

Redan i dag gäller att barnets bästa skall komma i främsta rummet vid alla beslut som rör vårdnad, boende och umgänge (6 kap. 2 a § första stycket FB). Att det är barnets bästa som skall stå i fokus när det gäller dessa frågor är självklart. Det är barnets tillvaro och framtid som regleras. Men det har riktats kritik mot domstolar och socialnämnder som går ut på att det ibland mera är föräldrarnas intressen som tillgodoses än barnets. Visserligen förhåller det sig ofta på det sättet att vad som är bra för föräldrarna också är bra för barnet. För att tillvaron skall fungera för barnet på ett bra sätt måste den också fungera någorlunda för föräldrarna. Annars kan det uppstå slitningar som kan gå ut över barnet på ett skadligt sätt. Men det är viktigt att göra klart att det är barnets intressen som skall stå i centrum och inget annat. Vi föreslår att detta tydliggörs genom att 6 kap. 2 a § första stycket FB får följande lydelse: ”Avgörande enligt

detta kapitel av alla frågor som rör vårdnad, boende, umgänge och annan kontakt än umgänge skall ske enbart utifrån vad som är bäst för barnet.”

För att barnets bästa verkligen skall beaktas är det av grundläggande betydelse att bedömningen inte görs ur ett vuxenperspektiv utan ur ett barnperspektiv och att barnet får komma till tals och får möjlighet att påverka sin situation.

Vårdnad

Sedan början av 1970-talet har den svenska familjerätten präglats av en strävan att underlätta en utveckling mot att föräldrarna i så stor utsträckning som möjligt skall ta ett gemensamt ansvar för barnet och själva komma överens om hur frågor om vårdnad, boende och umgänge skall lösas. Ett grundläggande inslag i denna utveckling har varit institutet *gemensam vårdnad*. Vi anser att det i de flesta fall är bäst för barnet om föräldrarna har gemensam vårdnad. De reformer som har genomförts på detta område har betytt mycket för att ge barnet en tillgång till båda föräldrarna.

Men som vi ser det är en grundläggande förutsättning för gemensam vårdnad att föräldrarna kan samarbeta med varandra, respektera varandra och inte använda den gemensamma vårdnaden som en maktkamp för den egna konflikten. Det betyder inte att föräldrarna måste vara överens i alla frågor som rör barnet. Gemensam vårdnad fungerar i de flesta fall bra för barnet även om föräldrarna har meningsskiljaktigheter i olika frågor. Men föräldrarna måste kunna hantera sina delade meningar på ett sätt som inte går ut över barnet. Även om barnet har behov av samhörighet med båda föräldrarna har det behov av att kunna utvecklas i en miljö som tillgodoser dess behov av stimulans, att få gränser satta för sitt handlande, att ges möjlighet att efter hand kunna frigöra sig från sina föräldrar m.m. Detta förutsätter en flexibilitet och lyhördhet från föräldrarnas sida. Vårdnadshavaren måste ha en vilja och förmåga att fortlöpande kunna bidra till förändringar i barnets situation och kan inte vara fastlåst i en ordning som – för att minimera konflikter mellan föräldrarna – bygger på att allt skall vara på förhand detaljbestämt och inte förändringsbart. I dagens läge anses gemensam vårdnad vara utesluten om samarbets-svårigheterna mellan föräldrarna är så svåra att de över huvud taget inte kan samarbeta i frågor som rör barnet. Vi anser för vår del att gemensam vårdnad är oförenlig med barnets bästa i alla fall där det föreligger reella samarbets-svårigheter mellan föräldrarna. Vi föreslår därför att domstolen skall kunna besluta om gemensam vårdnad endast om det kan antas att föräldrarna kan samarbeta i frågor som rör barnet.

När det gäller *våld eller övergrepp inom familjen*, vilket naturligtvis regelmässigt leder till samarbets-svårigheter, är vår grundläggande inställning att våld och övergrepp i hemmet alltid innebär en mycket allvarlig risk för barnets fysiska och psykiska hälsa. Det gäller inte bara om övergreppet har riktats mot barnet utan även om det riktats mot ett syskon eller mot den andra föräldern. Barn har nämligen i regel små möjligheter att själva bedöma hur stor risken är att själv bli drabbad av övergrepp om sådant drabbar ett syskon eller den andra föräldern. Kanske än mer viktigt är att barnets grundläggande trygghet rycks undan om en förälder, alltså en person som per definition och i barnets ögon är

barnets främsta trygghetsgivare, gör sig skyldig till något som i stället för trygghet utgör en oförklarlig fara eller hot. Det har då ingen betydelse om det är barnet självt eller någon annan familjemedlem som drabbas. Vi föreslår därför att gemensam vårdnad inte skall komma ifråga, om en förälder utsätter en familjemedlem för våld eller annan kränkande behandling. Avsteg från denna princip bör göras endast om utredningen i målet visar att det inte finns risk för att barnet far illa. Skulle en förälder avsiktligt ha dödat den andra föräldern anser vi att denne i princip alltid skall skiljas från vårdnaden.

För att familjevåld skall komma i ljuset föreslår vi också att det så till vida skall ske en *automatisk prövning* av vårdnadsfrågan att om socialnämnden får reda på omständigheter som tyder på att ett barn far illa skall den alltid skyndsamt göra en utredning och på grundval av denna utredning och omständigheterna i övrigt ta ställning till om ytterligare åtgärder behövs, t.ex. en domstolsprövning av vårdnaden.

När det gäller vårdnadens innehåll, alltså *bestämmanderätten*, har vi först frågat oss om man närmare borde reglera vad som ingår däri. Men det är ingen ordning som vi vill förespråka, bl.a. av det skälet att gemensam vårdnad ytterst bygger på och bör bygga på att föräldrarna gemensamt och i samförstånd skall organisera utövandet av vårdnaden och samarbeta till barnets bästa. Ett sådant samarbete låter sig inte detaljregleras och en reglering skulle också gå stick i stäv med strävandena att främja samförståndslösningar. Detsamma gäller tanken att boföräldern skulle ha en lagstadgad rätt att besluta i fler frågor än i dag. En sådan ordning skulle urholka den gemensamma vårdnaden. Vi tror inte heller att det är en bra ordning att låta en domstol besluta i fler frågor mellan föräldrarna än i dag. Vår utgångspunkt är att föräldrarna skall kunna samarbeta i stort när det gäller frågor kring barnet för att gemensam vårdnad skall vara till barnets bästa. Att öppna dörren för en tvistlösningensmodell som innebär att ytterligare frågor kan göras till föremål för processer anser vi inte gagna barnet. Vi föreslår därför inte någon ändring i reglerna om bestämmanderätten vid gemensam vårdnad.

Boende

Har föräldrarna gemensam vårdnad men inte bor tillsammans kan barnet bo tillsammans med en av föräldrarna eller växelvis hos båda. *Växelvis boende* är en vårdnadsform som vid lämpliga förutsättningar kan fungera mycket väl och ge barnet en naturlig och otvungen kontakt med båda föräldrarna i vardagslivets olika skeenden. Men denna vårdnadsform ställer också särskilda krav. En särskilt viktig fråga är givetvis barnets egen inställning. Av betydelse är också om en av föräldrarna är emot växelvis boende. Vi anser att en grundläggande förutsättning för att växelvis boende över huvud taget skall kunna övervägas är att föräldrarna kan samarbeta på ett flexibelt sätt och utan krav på millimeterrättvisa. Vi anser vidare att föräldrarna måste bo relativt nära varandra så att barnet inte behöver byta förskola, kamrater m.m. Har det förekommit våld eller annan kränkande behandling anser vi som framgått att gemensam vårdnad bör vara utesluten och därmed kan inte heller växelvis boende komma i fråga.

Ett barn har rätt till umgänge med den förälder som barnet inte bor hos. Umgänget skall vara till för barnet och inte föräldrarna. Det är uteslutande barnets intresse och behov av umgänge som skall tillgodoses. Om våld eller kränkande behandling mot en familjemedlem har förekommit måste domstolen göra en riskbedömning och bl.a. överväga vilka konsekvenser som den kränkande behandlingen kan få för barnet. Det är viktigt att ett barn kan få ha en nära och god kontakt med båda föräldrarna men om barnet riskerar att fara illa vid umgängestillfällena måste det övervägas om inte intresset av kontakt med föräldern ifråga måste vika för att skydda barnet. Vid umgängessabotage och umgängesvägran är det inte ett rättvis- eller bestraffningstänkande som skall aktualiseras utan det avgörande skall vara vilka konsekvenser och vilken betydelse som handlandet ifråga får för barnet.

Om det behövs för barnets trygghet eller för att barnet behöver stöd kan domstolen ställa upp vissa villkor för umgänget, t.ex. att det skall ske i närvaro av en tredje person, en kontaktperson. Vi föreslår att detta i stället kallas för *umgängesstöd*. I dag är det inte ovanligt att en domstol förordnar om kontaktperson utan att socialnämnden fått yttra sig och utan att det finns några praktiska möjligheter att få till stånd ett umgänge med kontaktperson. Detta är inte godtagbart och vi föreslår därför att en domstol inte skall kunna besluta om umgängesstöd innan socialnämnden fått yttra sig. Och om socialnämnden inte anser sig kunna bidra med ett umgängesstöd kan denna umgängesform inte heller bli aktuell. Domstolen får då överväga andra alternativ. Det är också viktigt att stryka under att ett umgängesstöd inte är en övervakare eller liknande. Om ett umgänge inte kan ske utan risk för att barnet far illa, olovligen förs bort eller liknande är umgängesstöd inte ett alternativ.

I vissa fall kan något direkt umgänge mellan barnet och en förälder inte komma till stånd, exempelvis därför att föräldern bor långt borta eller avtjänar ett fängelsestraff. I likhet med vad som finns i vissa andra länder föreslår vi att det införs en möjlighet för domstolen att besluta om *indirekt umgänge*, t.ex. genom telefon, brev eller sms.

Det är självfallet värdefullt för barn att ha ett rikt nätverk och att kunna träffa och upprätthålla kontakt med personer som står barnet särskilt nära. Det kan t.ex. gälla mor- och farföräldrar, en tidigare styvförälder etc. Enligt nuvarande regler kan enbart socialnämnden föra talan om sådant umgänge men det har i vissa sammanhang framförts önskemål om att sådana närstående själva skulle kunna föra talan om umgänge. Vi vill inte föreslå en sådan ordning. Det finns som nämnts redan i dagens läge möjlighet att få till stånd ett sådant umgänge. En ordning genom vilken *närstående* tillerkänns *talerätt om umgänge* innebär därför närmast att det skulle införas en ny processmöjlighet. Enligt vår mening är det av största vikt att barnet inte utsätts för fler processer, kanske med åtföljande umgängesutredningar m.m., än som är absolut nödvändigt. Av naturliga skäl är en sådan avvägning inte lätt att göra för den utomstående person som vill ha umgänge med barnet. Helt annorlunda förhåller det sig med socialnämnden som utifrån ett mera objektivt betraktelsesätt kan överväga om de nackdelar som en process för med sig från barnets synvinkel vägs upp av de fördelar som ett umgänge kan leda

till. Vi föreslår därför att dagens reglering om att endast socialnämnden är behörig att föra talan om barnets umgänge med annan än en förälder behålls.

Risken för att barnet far illa

Det har framhållits att såväl domstolar som socialnämnder många gånger tillämpar bestämmelsen i 6 kap. 2 a § FB på det sättet att barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna väger över risken för att barnet far illa. Våra undersökningar tyder också på detta. Även om ett barn i de allra flesta fall mår bäst av att få träffa båda sina föräldrar får detta inte innebära att ett barn måste leva eller umgås med en förälder under alla förhållanden. Enligt vår mening måste en grundläggande utgångspunkt vara att alla barn under alla omständigheter har en absolut rätt att aldrig någonsin behöva bli utsatta för våld, övergrepp eller annan kränkande behandling av en förälder. För att tydliggöra att risken för att ett barn far illa alltid skall komma i främsta rummet vid bedömningen av vad som är till barnets bästa föreslår vi att bestämmelsen i 6 kap. 2 a § andra stycket FB formuleras om.

Om det förekommer uppgifter om övergrepp eller annan kränkande behandling måste domstolen och socialnämnden alltid bedöma och bemöta påståendena. Ofta är det två frågor som aktualiseras: om det har förekommit några övergrepp och vilken risk för att barnet kan komma att fara illa som kan föreligga. Enligt vår uppfattning måste domstolen och socialnämnden i varje enskilt fall göra en riskbedömning av barnets situation.

Barnets rätt att komma till tals och påverka

I alla frågor som rör vårdnad, boende och umgänge är barnet huvudpersonen. Det är därför självklart att stor vikt måste läggas vid barnets egen uppfattning om hur det vill ha det. I dag talas om att domstolen skall beakta barnets ”vilja”. Ordet vilja kan leda till tanken att barnet måste ha uttryckt en bestämd uppfattning, exempelvis om vilken förälder som barnet vill bo hos. Men detta överensstämmer inte med tankarna i barnkonventionen eller hur vi för vår del anser att barnets inställning skall beaktas. Det är klart att om barnet har en bestämd uppfattning måste denna, beroende på ålder m.m., beaktas. Men även om barnet inte har en sådan bestämd uppfattning kan barnet ha synpunkter på hur dess tillvaro bör vara. Inte sällan vill barnet inte ta direkt ställning mellan föräldrarna men kan ge uttryck för i vilken skola som det vill gå, vilka fritidsaktiviteter det vill ägna sig åt m.m. Härav kan indirekt följa exempelvis vilken förälder som barnet bör bo hos respektive hur ett umgänge bör vara utformat för att barnets önskemål skall kunna tillgodoses. Det är enligt vår mening inte förenligt med barnets bästa att bortse från sådana mera allmänt uttryckta funderingar från barnets sida. Vi föreslår alltså därför att lagtexten ändras så att det är *barnets inställning* som domstolen skall beakta. Vi föreslår också att även mindre barn skall få komma till tals och ges möjlighet att påverka sin situation. Våra undersökningar visar att det numera är vanligt att föra samtal med barn om dess

inställning från i vart fall 6 års ålder. Vi föreslår därför som huvudprincip att barnet alltid skall ges möjlighet att komma till tals och att dess inställning skall beaktas.

Barn har olika mognadsgrad och förutsättningar och det måste i varje enskilt fall göras en bedömning av dels om det är olämpligt att tala med barnet, dels vilken betydelse barnets eventuella inställning skall tillmätas.

Av våra undersökningar framgår att det inte är vanligt att samtalsledaren talar med barnet i samband med samarbetsamtal mellan föräldrarna. Många gånger är barnet emellertid redan indraget i föräldrarnas konflikt och för barnet kan det t.o.m. vara kränkande att ingen talar med det om hur det vill ha det innan beslut fattas över dess huvud. Barn har många gånger en klar uppfattning om hur de vill ha sin framtida tillvaro och bör ges möjlighet att få uttrycka den. Vi föreslår därför att samtal med barnet skall ske någon eller några gånger under det att föräldrarna genomgår samarbetsamtal. Det är endast om det är olämpligt att barnsamtal sker som det bör komma i fråga att inte hålla ett sådant.

Våra undersökningar visar att det inte är särskilt vanligt att socialnämnden talar med barnet innan ett avtal godkänns. Samhället har ett absolut ansvar för att objektivt se till barnets bästa. Beslut som inte är till barnets bästa får inte sanktioneras av samhället. I detta ligger att barnet måste få möjlighet att komma till tals och ge sin syn på saken i de fall föräldrars avtal skall godkännas av socialnämnden. Vi föreslår därför att samtal med barnet skall ske innan socialnämnden godkänner ett avtal. Det är endast om det är olämpligt att barnsamtal sker som det bör komma i fråga att inte hålla sådant. Sker inte ett barnsamtal i samband med att socialnämnden godkänner föräldrarnas avtal skall föräldrarna tillfrågas om barnets inställning.

Av våra undersökningar framgår att innehållet i snabbupplysningar varierar en hel del beroende på vilken kommun som handlägger ärendet. Vi anser att hanteringen vid socialnämnderna måste bli mer enhetlig. Vi föreslår därvid att handläggaren, om det inte är olämpligt, skall ha ett samtal med barnet innan snabbupplysningarna lämnas till domstolen. I den situation som föreligger när snabbupplysningar aktualiseras är barnet redan indraget i föräldrarnas konflikt. Som vi redan varit inne på kan det för barnet t.o.m. vara kränkande att ingen talar med det om hur det vill ha det innan beslut fattas över dess huvud. Barnet måste få möjlighet att ge sin syn på hur det vill ha sin framtida tillvaro.

Våra undersökningar visar att kvaliteten på vårdnadsutredningar har förbättrats på senare år. Barnen kommer till tals i betydligt större utsträckning i dag än vad som var fallet för bara några år sedan. Men det betyder inte att kvaliteten inte kan bli ännu bättre. De förbättringar som kan göras är bl.a. att utredaren träffar och samtalar med barnen i större utsträckning än vad som sker i dag. För att barnets bästa skall tillgodoses är det nödvändigt att handläggarna får utbildning i bl.a. att samtala med barn på barns villkor, att tolka barns uttryckssätt och olika utredningsmetoder.

Samförståndslösningar

För att underlätta för föräldrar att uppnå samförståndslösningar i frågor som rör barnet anser vi att socialtjänsten måste vara aktiv. Föräldrar

måste så snart som möjligt erbjudas samarbetsamtal. Efter avslutade samarbetsamtal skall föräldrarna och barnet alltid erbjudas uppföljningsamtal om det inte är olämpligt eller obehövt. Möjligheten för föräldrar att sluta tidsbegränsade avtal om boende och umgänge bör uppmärksammas och socialtjänsten skall alltid följa upp sådana avtal.

I vårt uppdrag har ingått att kartlägga gällande praxis avseende barns folkbokföring. Såvitt våra undersökningar visar riktar sig den kritik som framförts när det gäller barns folkbokföring inte huvudsakligen mot folkbokföringsreglerna som sådana, utan kritiken rör framförallt den praktiska tillämpningen av dem. Eftersom det är viktigt att de uppgifter som finns i folkbokföringen är neutrala och faktiska kan vi inte finna att folkbokföringsreglerna på något sätt bör ändras. De riktlinjer som gäller för bedömningen av var ett barn skall folkbokföras avspeglar också detta förhållande.

Domstolars och socialnämnders beslutsunderlag

I uppdraget har ingått att bedöma om domstolarna och socialnämnderna får tillgång till allt det beslutsunderlag som kan behövas och, om förhållandena inte anses tillfredsställande, föreslå hur de kan få tillgång till bättre underlag.

När det gäller snabbupplysningar visar våra undersökningar att innehållet i dessa varierar en hel del beroende på vilken kommun som handlägger ärendet. Det vanligaste är att snabbupplysningarna enbart består av ett utdrag ur de sociala registren, för det fall att där förekommer uppgifter om en eller båda föräldrarna och barnet. Enligt vår uppfattning bör snabbupplysningarna vara så fylliga som möjligt, eftersom ett interimistiskt beslut i många fall har stor inverkan på kommande slutliga beslut. Samtal med föräldrarna redan i samband med snabbupplysningarna är ett sätt att fånga upp de föräldrar som kan komma vidare i sina diskussioner om barnet genom samarbetsamtal. Vi föreslår att socialnämnden, innan den avger snabbupplysningar till domstolen, alltid skall ha ett samtal med föräldrarna och, som vi nämnt i föregående avsnitt, med barnet, om det inte är olämpligt.

När det gäller vårdnadsutredningar visar vår granskning att utredningarnas kvalitet har förbättrats de senaste åren. Den som verkställer en vårdnadsutredning är inte skyldig att lämna en rekommendation till beslut i utredningen, men vår granskning av vårdnadsutredningar visar att utredaren som regel gör detta. Vårdnadsutredarens slutsatser och rekommendationer är av stor betydelse. Utredaren är som regel – vid sidan om föräldrarna – den som är bäst insatt i barnets situation och den som objektivt kan se till vad som är bäst för det enskilda barnet. Vi föreslår därför att utredaren skall lämna förslag till beslut i sin utredning, om det inte är olämpligt eller obehövt. Enligt vår uppfattning bör vidare utredaren få möjlighet att ta del av samma information som socialnämnden kan få innan den prövar om föräldrarnas avtal skall godkännas. Vi föreslår därför att det införs en sekretessbrytande regel för inhämtande av uppgifter från annan socialnämnd i dessa fall.

Vi anser att domstolen skall agera med fast hand och hela tiden vara aktiv så att målet förs framåt. Det finns från många utgångspunkter anledning att försöka begränsa antalet processer om vårdnad, boende och umgänge. Många gånger kan sådana processer vara till skada för barnet och det är angeläget att domstolen inte bara när det gäller det materiella avgörandet utan också när det gäller processen försöker att i görligaste mån anlägga ett barnperspektiv. Och utifrån ett sådant perspektiv är det ofta viktigt att processen genomförs utan dröjsmål och att man så snabbt som möjligt kommer till ett slut, till ett läge som barnet kan inrätta sin tillvaro efter. Ett viktigt inslag därvidlag är att försöka att se till att redan det grundläggande avgörandet vid tingsrätten om vårdnad, boende och umgänge blir så väl underbyggt som möjligt.

Som ett led i detta föreslår vi att domstolen som huvudregel skall ta upp frågan om samförståndslösning och aktivt verka för att föräldrarna når en *samförståndslösning*. Domstolen skall dock inte verka för att en samförståndslösning ingås till varje pris, utan barnet och barnets bästa skall alltid stå i fokus.

Enligt gällande ordning har en allmän domstol inte möjlighet att besluta att föräldrarna skall inställa sig till ett möte inför *medlare*. Det kan däremot beslutas i verkställighetsprocessen. Det ter sig inte tillfredsställande att insatser görs för att få föräldrar att komma överens först på verkställighetsstadiet. Som nämnts ovan anser vi att domstolen själv, som huvudregel, skall försöka ena föräldrarna. Vi föreslår också att domstolen, i de fall där det är lämpligt, skall få uppdra åt en medlare att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning som är i enlighet med barnets bästa. Medlaren skall aktivt verka för att samförstånd nås samtidigt som barnets bästa alltid skall stå i fokus vid medlingen.

Vi föreslår vidare att en domstol skall kunna förordna om *interimistiska prövoperioder*, vilket innebär att föräldrar och barn får möjlighet att under en bestämd tidsperiod testa en viss lösning för att se om den också i praktiken kan tillgodose barnets bästa. Under denna tid får målet i övrigt vila. Visar det sig att den testade lösningen fungerar kan den få komma till uttryck i ett slutligt avgörande. Visar det sig att den inte fungerar får en annan lösning övervägas.

När det gäller de mera traditionella *interimistiska besluten* som domstolen kan fatta under handläggningen är det angeläget att möjligheten att meddela sådana beslut begränsas. Inte sällan fattas de på ett magert beslutsunderlag men de får ändå inte sällan en styrande inverkan på det slutliga beslutet. Ibland är det naturligtvis nödvändigt att domstolen beslutar tillfälligt om vad som skall gälla men det finns också i praktiken fall där beslut i en omtvistad fråga mycket väl kan vänta till dess att beslutsunderlaget har blivit fylligare och mera tillförlitligt. Vi föreslår därför att möjligheten att meddela interimistiska beslut begränsas på det sättet att domstolen får meddela interimistiskt beslut i en fråga bara om det finns skäl som talar för det.

Vi föreslår också att det skall införas ett krav på *prövningstillstånd* vid överklagande från tingsrätt till hovrätt.

För att säkerställa kvaliteten på domstolens avgörande föreslår vi också åtgärder i syfte att stärka *domarnas kompetens*.

Ett problem som vi uppmärksammas på gäller handläggningen av mål och ärenden där barnet och den förälder barnet bor hos har *skyddade personuppgifter*. Problem kan uppstå t.ex. om domstolen anser att det är nödvändigt att inhämta en utredning om vårdnad, boende eller umgänge, eftersom det inte är möjligt för vare sig domstol eller socialnämnd att för ena parten hemlighålla uppgiften om vilken socialnämnd som fått uppdraget att utse någon att verkställa utredningen. För att komma till rätta med detta problem föreslår vi att domstolen – för det fall en förälder eller barnet har skyddade personuppgifter – skall lämna uppdraget att utse någon att verkställa en utredning om vårdnad, boende eller umgänge till socialnämnd som särskilt utsetts av regeringen. Motsvarande skall gälla när domstolen skall inhämta upplysningar från socialnämnden i frågor om vårdnad, boende och umgänge.

Verkställighet och överflyttning

Någon egentlig översyn av reglerna i 21 kap. FB om verkställighet och överflyttning har inte gjorts sedan de infördes i föräldrabalken i slutet av 1960-talet. Genom de ändringar som under de senaste årtiondena har skett i reglerna om vårdnad, boende och umgänge i 6 kap. FB har sambandet mellan dessa regler och reglerna om verkställighet och överflyttning delvis gått förlorat. Vi har haft till uppgift att göra en översyn av verkställighetsreglerna och att överväga om verkställigheten skall flyttas från allmän förvaltningsdomstol till allmän domstol eller någon statlig förvaltningsmyndighet.

Vi föreslår ett helt nytt system. En grundtanke bakom detta är att renodla verkställighetsprocessen till att verkligen bli en verkställighetsprocess och inget annat. I dagens läge handlar nämligen verkställighetsprocessen i de flesta fall om frågor som rör själva det grundläggande avgörandet, såsom om det verkligen är lämpligt att barnet bor hos en viss förälder eller om barnet kan riskera att fara illa av att umgås med en viss förälder.

Man brukar tala om parallella processer och även om det formellt inte är på det sättet handlar det i praktiken många gånger ändå om att pröva samma saker i skilda processformer. Det är en ordning som inte från någon utgångspunkt kan anses lämplig. Tvärtom måste det, som vi tidigare har varit inne på, vara önskvärt från barnets perspektiv att antalet processer blir så få som möjligt och att man i stället så snart som möjligt kommer fram till ett välgrundat avgörande som barnet kan inrätta sin tillvaro efter.

Enligt vår mening är en grundläggande förutsättning för att verkställighetsprocessen skall bli just en verkställighetsprocess och inget annat att endast sådana invändningar mot verkställigheten får beaktas som tar sikte på själva genomförandet av verkställigheten men inte sådana som tar sikte på det avgörande som verkställigheten avser. Framställs en invändning som ger anledning att ändra det grundläggande avgörandet bör det vara detta avgörande som skall angripas, inte verkställigheten av det. Verkställighetsprocessen bör således i princip ta sikte enbart på omständigheter och förhållanden som är av tillfällig natur och som har inträffat efter den dom som ligger till grund för ansökan om verkställighet. I realiteten blir det emellertid ofta inte så med dagens ordning. Ofta är det

samma omständigheter som prövades i exempelvis umgänges målet som sedan på nytt aktualiseras i verkställighets målet. Om exempelvis i ett mål om umgänge den ena föräldern som en invändning mot den andra föräldrarnas yrkande om umgänge invänt att den senare föräldern uppträtt kränkande mot barnet men tingsrätten inte ansett att omständigheterna utesluter ett umgänge görs ofta samma invändning i verkställighets målet, inte sällan i förening med påståenden om nya kränkande handlingar. Det görs då inte sällan gällande att de kränkande handlingarna sammantagna bör motivera att något umgänge inte äger rum, varför verkställighet skall vägras. Många gånger blir det därför en rätt omfattande prövning i verkställighets målet som till stor del kommer att omfatta samma omständigheter som redan prövats i umgänges målet och som kommer att handla om huruvida barnet bör ha ett umgänge med föräldern.

Vår granskning av verkställighetsdomar visar att det förhållandevis ofta blir på detta sätt. Visserligen visar vår granskning också att det är sällan som förvaltningsdomstolen ger en part rätt i fall som de nu aktuella. Det förhållandet att man ändå får omfattande verkställighetsprocesser som i realiteten tenderar att bli nya mål om vårdnad, boende och umgänge kan emellertid inte vara en för barnet önskvärd ordning. Inte bara är upprepade processer typiskt sett till skada för barnet. Det måste också typiskt sett antas vara till skada för barnet att det avgörande som tingsrätten fattat inte kan verkställas. Vi har som ovan nämnts förordat regler för hanteringen av dessa mål som vi menar bör leda till att tingsrätten på ett så bra och grundligt material som möjligt och inom rimlig tid kommer fram till ett avgörande som är mest förenligt med barnets bästa. Då kräver också hänsynen till barnets bästa att avgörandet blir verklighet för barnet, dvs. att det kan verkställas. Har man barnets bästa för ögonen måste alltså verkställighetsprocessen vara utformad så att ett domstolsavgörande om vårdnad, boende eller umgänge i princip skall verkställas utan någon mera ingående prövning.

Givetvis kan det inträffa saker efter tingsrättens avgörande som kan behöva beaktas. Det kan vara så att barnet blir sjukt eller vill åka på en klassresa samtidigt som ett umgänge skall äga rum. Men det kan också ha inträffat förhållanden som har en mera bestående inverkan. Det kan ha kommit fram bevis för att övergrepp skett eller så kan det vara så att en förälder efter tingsrättens dom begår kränkande handlingar mot barnet eller någon annan familjemedlem. Med utgångspunkt i vad vi nyss har sagt är det tydligt att man måste göra skillnad på hindrande omständigheter av mera tillfällig natur, t.ex. att barnet vill följa med på ett idrottsläger en viss helg, och hindrande omständigheter som inte är av tillfällig natur, t.ex. att en förälder brister i sin omsorg om barnet genom att behandla det kränkande. Omständigheter av det förra slaget är sådana som naturligen hör hemma i en verkställighetsprocess. De rör inte det grundläggande avgörandet utan tar sikte på verkställigheten av detta vid ett eller flera specifika tillfällen. När det däremot gäller omständigheter av det senare slaget hör de inte hemma i en verkställighetsprocess eftersom de kan ge anledning att ändra det grundläggande avgörandet och innebära att detta inte längre bör följas. Detta leder oss till slutsatsen att verkställighetsprocessen endast bör omfatta hinder av tillfällig natur.

Vi föreslår därför att *verkställighetsprocessen renodlas*. Endast sådana hinder mot verkställighet som tar sikte på genomförandet av verkställig-

heten skall beaktas. Invändningar som skulle kunna ge anledning att ändra det grundläggande avgörandet får prövas genom att talan väcks om ändring i detta avgörande och inte inom ramen för verkställighetsprocessen. Denna skall därför enbart omfatta hinder av tillfällig natur.

Nu räcker det naturligtvis inte att ha två från teoretiska utgångspunkter renodlade system utan de måste samordnas så att systemet garanterar att varje avgörande vid varje givet tillfälle är förenligt med barnets bästa. För att tillgodose detta föreslår vi att, om en invändning görs i verkställighetsprocessen att verkställighet inte bör ske med hänvisning till ett hinder som inte är av tillfällig natur, domstolen skall kunna ge parterna möjlighet att initiera en talan om ändring av det grundläggande avgörandet innan beslut fattas om verkställighet av det ifrågasatta avgörandet. Så bör kunna ske om part åberopar bevis eller omständighet som inte har prövats i det tidigare avgörandet och domstolen anser att det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att den fråga som ansökan om verkställighet gäller prövas på nytt. Om en sådan talan inte väcks kommer det befintliga avgörandet att gälla. Nu kan det ju hända att en part inte väcker talan om ändring i det grundläggande avgörandet trots att det skulle ha varit befogat. För att säkerställa att barnet i sådana fall inte riskerar att råka illa ut föreslår vi att inte bara föräldrarna utan även socialnämnden skall beredas tillfälle att inom viss tid väcka talan.

Enligt vår mening talar också starka skäl för att *verkställighetsprocessen så långt som möjligt integreras i vårdnadsprocessen*. Vi föreslår därför att frågan om verkställighet av ett interimistiskt beslut skall prövas av domstolen inom ramen för det pågående målet om vårdnad, boende eller umgänge. Som ett ytterligare led i detta föreslår vi också att en ansökan om verkställighet över huvud taget inte får tas upp till prövning, om det mellan parterna pågår ett mål om vårdnad, boende eller umgänge och ansökan om verkställighet gäller samma sak. Med en sådan ordning får den domstol som handlägger ett mål om vårdnad, boende eller umgänge vid varje givet tillfälle möjlighet att fullt ut verka för att barnet kommer i åtnjutande av den lösning som bäst gagnar barnet.

Som ett ytterligare inslag i detta föreslår vi att handläggningen av frågor om verkställighet av domar och avtal rörande vårdnad, boende och umgänge flyttas från förvaltningsdomstol till allmän domstol. Ett skäl för detta är att säkerställa att de domare som arbetar med mål om vårdnad, boende och umgänge även får kunskap om de problem som kan uppstå på verkställighetsstadiet, detta för att skapa så goda förutsättningar som möjligt för att det grundläggande avgörandet skall bli praktiskt hanterbart. Över huvud taget ser vi det som en fördel om samma domstol får hantera såväl vårdnadsfrågor som verkställighetsfrågor.

I frågan om *tvångsmedel* gör vi den bedömningen att domstolen inte bör få tillgripa andra tvångsmedel än de som för närvarande finns, dvs. vite och hämtning. Våra undersökningar visar att reglerna om tvångsmedel tillämpas i enlighet med lagstiftarens intentioner. Enligt vår uppfattning bör förutsättningarna för domstolen att förordna om vite eller hämtning inte ändras.

I vårt uppdrag har också ingått att utreda om mål om överflyttning av barn enligt lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska avgöranden m.m. och om överflyttning av barn (överflyttningslagen) bör föras samman till ett eller några beslutande organ. Vi föreslår att

också sådana mål skall handläggas av de allmänna domstolarna i stället för som i dag av de allmänna förvaltningsdomstolarna. Motsvarande förslag lägger vi i fråga om mål om verkställighet av avgöranden om vårdnad och umgänge enligt lagen (1977:595) om erkännande och verkställighet av nordiska domar på privaträttens område. När det gäller målen enligt överflyttningsslagen föreslår vi att dessa förs samman till ett beslutande organ, Stockholms tingsrätt.

Bilaga 1

1 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken

dels att 20 kap. 11 § i sin lydelse enligt prop. 2004/05:131 och 21 kap. skall upphöra att gälla,

dels att 6 kap. 2 a, 2 b, 5, 14 a, 15, 15 a, 17, 17 a, 18, 19, 20, 21 och 22 §§, 20 kap. 1 och 11 §§ samt rubriken till 6 kap. skall ha följande lydelse,

dels att rubriken närmast före 6 kap. 15 § skall lyda ”*Umgänge och annan kontakt än umgänge*”,

dels att det i balken skall införas fem nya paragrafer, 6 kap. 15 c, 18 a–c och 21 a §§ samt två nya kapitel, 21 och 22 kap., av följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***Om vårdnad, boende och umgänge****6 kap.****Om vårdnad, boende, umgänge och annan kontakt än umgänge**2 a §¹

Barnets bästa skall komma i främsta rummet vid avgörande enligt detta kapitel av alla frågor som rör vårdnad, boende och umgänge.

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall det fästas avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. *Risken för att barnet utsätts för övergrepp, olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa skall beaktas.*

Avgörande enligt detta kapitel av alla frågor som rör vårdnad, boende, umgänge och annan kontakt än umgänge skall ske enbart utifrån vad som är bäst för barnet.

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall det fästas avseende särskilt vid *risken för att barnet far illa genom att barnet, eller någon annan familjemedlem, utsätts för övergrepp, olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars behandlas kränkande, samt* barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.

2 b §²

Vid avgörande enligt detta kapitel av frågor som rör vårdnad, boende och umgänge skall hänsyn tas till barnets *vilja* med beaktande av barnets ålder och mognad.

Vid avgörande enligt detta kapitel av frågor som rör vårdnad, boende, umgänge och annan kontakt än umgänge skall hänsyn tas till barnets *inställning* med beaktande av barnets ålder och mognad.

¹ Senaste lydelse 1998:319.

² Senaste lydelse 1998:319.

5 §³

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och vill någon av dem få ändring i vårdnaden, skall rätten *efter vad som är bäst för barnet* förordna att vårdnaden skall vara gemensam eller anförtro vårdnaden åt en av föräldrarna.

Rätten får *inte* besluta om gemensam vårdnad, om båda föräldrarna motsätter sig *det*.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av en av föräldrarna eller båda. I mål om äktenskapsskillnad får rätten utan yrkande anförtro vårdnaden om barnet åt en av föräldrarna, om gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och vill någon av dem få ändring i vårdnaden, skall rätten förordna att vårdnaden skall vara gemensam eller anförtro vårdnaden åt en av föräldrarna. *Avgörande skall vara enbart vad som är bäst för barnet.*

Rätten får besluta om gemensam vårdnad *endast* om *det kan antas att föräldrarna kan samarbeta i frågor som rör barnet och inte båda föräldrarna motsätter sig gemensam vårdnad.*

14 a §⁴

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna, får rätten på talan av en av dem eller båda besluta *vem* av föräldrarna barnet skall bo tillsammans med. Avgörande skall vara vad som är bäst för barnet.

Föräldrarna får avtala om barnets boende. Avtalet skall gälla, om det är skriftligt och socialnämnden godkänner det. Avtalet skall godkännas, om det som har överenskommit är till barnets bästa.

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna, får rätten på talan av en av dem eller båda besluta *vilken* av föräldrarna barnet skall bo tillsammans med *eller att barnet skall bo växelvis hos båda sina föräldrar*. Avgörande skall vara enbart vad som är bäst för barnet.

15 §⁵

Barnet skall ha rätt till umgänge med en förälder som det inte bor tillsammans med.

Barnets föräldrar har ett gemensamt ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med så långt möjligt tillgodoses. Särskilt förordnade vårdnadshavare har ett motsvarande ansvar.

Barnets vårdnadshavare har ett

Barnet skall ha rätt till umgänge *eller annan kontakt än umgänge* med en förälder som det inte bor tillsammans med.

Barnets föräldrar har ett gemensamt ansvar för att barnets behov av umgänge *eller annan kontakt än umgänge* med en förälder som barnet inte bor tillsammans med så långt möjligt tillgodoses. Särskilt förordnade vårdnadshavare har ett motsvarande ansvar.

Barnets vårdnadshavare har ett

³ Senaste lydelse 1998:319.

⁴ Senaste lydelse 1998:319.

⁵ Senaste lydelse 1008:319.

ansvar för att barnets behov av umgänge med någon annan som står det särskilt nära så långt möjligt tillgodoses.

Om barnet står under vårdnad av båda föräldrarna och skall umgås med en förälder som det inte bor tillsammans med, skall den andra föräldern lämna sådana upplysningar om barnet som kan främja umgänget, om inte särskilda skäl talar mot det. Om barnet skall umgås med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon som står barnet särskilt nära, skall upplysningar enligt första mening- en lämnas av vårdnadshavaren.

ansvar för att barnets behov av umgänge *eller annan kontakt än umgänge* med någon annan som står det särskilt nära så långt möj- ligt tillgodoses.

Om barnet står under vårdnad av båda föräldrarna och skall umgås *eller ha annan kontakt än umgänge* med en förälder som det inte bor tillsammans med, skall den andra föräldern lämna sådana upplys- ningar om barnet som kan främja umgänget *eller kontakten*, om inte särskilda skäl talar mot det. Om barnet skall umgås *eller ha annan kontakt än umgänge* med en för- älder som inte är vårdnadshavare eller med någon som står barnet särskilt nära, skall upplysningar enligt första meningen lämnas av vårdnadshavaren.

15 a §⁶

Rätten skall besluta om umgänge efter vad som är bäst för barnet. *Talan om umgänge får föras av en förälder som vill umgås med sitt barn. Om umgänge begärs av någon annan, får talan föras av socialnämnden.*

Rätten skall besluta om umgänge *eller annan kontakt än umgänge enbart* efter vad som är bäst för barnet. *Rätten får besluta om annan kontakt än umgänge endast om det finns särskilda skäl.*

Talan om umgänge och annan kontakt än umgänge mellan barnet och en förälder får föras av en förälder som vill umgås eller ha annan kontakt med sitt barn eller av socialnämnden. Om umgänge eller annan kontakt än umgänge begärs av någon annan, får talan föras av socialnämnden.

Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, får de avtala om barnets umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med. Avtalet skall gälla, om det är skriftligt och socialnämnden godkänner det. Av- talet skall godkännas, om det som har överenskommit är till barnets bästa.

Står barnet under vårdnad av bå- da föräldrarna eller en av dem, får de avtala om barnets umgänge *eller annan kontakt än umgänge* med en förälder som barnet inte bor till- sammans med. Avtalet skall gälla, om det är skriftligt och socialnäm- den godkänner det. Avtalet skall godkännas, om det som har över- enskommit är till barnets bästa.

⁶ Senaste lydelse 1998:319.

15 c §

I samband med att rätten beslutar om umgänge mellan ett barn och en förälder som barnet inte bor tillsammans med, får rätten, om barnet har behov av det, förordna att det vid umgänget skall medverka en person som utses av socialnämnden eller annan lämplig person (umgängesstöd). Rätten får också förordna om annan lämplig åtgärd om barnet har behov av det.

Rätten får förordna om sådana åtgärder som avses i första stycket och som socialnämnden skall medverka till endast om nämnden förklarar att den kan åta sig uppdraget.

Sedan rätten har beslutat om en åtgärd som socialnämnden skall medverka till, skall nämnden verka för att åtgärden kommer till stånd. Socialnämndens beslut i frågan får inte överklagas.

17 §⁷

Frågor om vårdnad, boende *eller* umgänge tas upp av rätten i den ort där barnet har sitt hemvist. Sådana frågor kan tas upp även i samband med äktenskapsmål. Om det inte finns någon behörig domstol, tas frågorna upp av Stockholms tingsrätt.

Frågor om vårdnad som avses i 4, 5, 7, 8 och 10 §§ samt 10 b § andra stycket samt frågor om boende *och* umgänge handläggs i den ordning som är föreskriven för tvistemål. Frågan om fördelning av resekostnader enligt 15 b § skall anses som en del av frågan om umgänge. Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och är föräldrarna överens i saken, får de väcka talan genom gemensam ansökan.

Frågor om vårdnad, boende, umgänge *eller annan kontakt än umgänge* tas upp av rätten i den ort där barnet har sitt hemvist. Sådana frågor kan tas upp även i samband med äktenskapsmål. Om det inte finns någon behörig domstol, tas frågorna upp av Stockholms tingsrätt.

Frågor om vårdnad som avses i 4, 5, 7, 8 och 10 §§ samt 10 b § andra stycket samt frågor om boende, umgänge *och annan kontakt än umgänge* handläggs i den ordning som är föreskriven för tvistemål. Frågan om fördelning av resekostnader enligt 15 b § skall anses som en del av frågan om umgänge. Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och är föräldrarna överens i saken, får de väcka talan genom gemensam ansökan.

⁷ Senaste lydelse 2000:174.

Övriga frågor om vårdnad handläggs i den ordning som gäller för Bilaga 2
domstolsärenden.

I mål om vårdnad och boende kan underhållsbidrag för barnet yrkas utan stämning.

Mål och ärenden om vårdnad, boende, umgänge och annan kontakt än umgänge skall i tingsrätt och hovrätt, om det inte möter hinder, handläggas av lagfarna domare som särskilt har utsetts av domstolen att handlägga sådana mål och ärenden. Detsamma skall gälla i fråga om nämndemän som anlitas för tjänstgöring i sådana mål och ärenden.

17 a §⁸

Föräldrar kan enligt 5 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453) få hjälp att träffa avtal om vårdnad, boende *och* umgänge.

Socialnämnden i den kommun där barnet är folkbokfört prövar om ett avtal mellan föräldrarna enligt 6 §, 14 a § andra stycket eller 15 a § *andra* stycket skall godkännas.

Vid sin prövning av föräldrarnas avtal skall socialnämnden se till att frågor om vårdnad, boende *och* umgänge blir tillbörligt utredda. Utan hinder av sekretess enligt 7 kap. 4 § första stycket sekretesslagen (1980:100) är en annan socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning skyldig att lämna sådana upplysningar på begäran av den socialnämnd som skall pröva avtalet.

Socialnämndens beslut enligt andra stycket får inte överklagas.

18 §⁹

Föräldrar kan enligt 5 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453) genom samarbetsamtal få hjälp att

Föräldrar kan enligt 5 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453) få hjälp att träffa avtal om vårdnad, boende, umgänge *och annan kontakt än umgänge*.

Socialnämnden i den kommun där barnet är folkbokfört prövar om ett avtal mellan föräldrarna enligt 6 §, 14 a § andra stycket eller 15 a § *tredje* stycket skall godkännas.

Vid sin prövning av föräldrarnas avtal skall socialnämnden se till att frågor om vårdnad, boende, umgänge *och annan kontakt än umgänge* blir tillbörligt utredda. Utan hinder av sekretess enligt 7 kap. 4 § första stycket sekretesslagen (1980:100) är en annan socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning skyldig att lämna sådana upplysningar på begäran av den socialnämnd som skall pröva avtalet.

⁸ Senaste lydelse 2001:456.

⁹ Senaste lydelse 2001:456.

nå enighet i frågor om vårdnad, boende *och* umgänge.

I mål om vårdnad, boende *eller* umgänge får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att i barnets intresse anordna samarbetsamtal i syfte att nå enighet mellan föräldrarna.

Om rätten lämnar uppdrag enligt andra stycket, kan den förklara att målet skall vila under en viss tid. Detsamma gäller om samarbetsamtal redan har inletts och fortsatta samtal kan antas vara till nytta. Om det finns särskilda skäl, kan rätten förlänga den utsatta tiden.

nå enighet i frågor om vårdnad, boende, umgänge *och annan kontakt än umgänge*.

I mål om vårdnad, boende, umgänge *eller annan kontakt än umgänge* får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att i barnets intresse anordna samarbetsamtal i syfte att nå enighet mellan föräldrarna.

18 a §

Rätten skall, om det inte är olämpligt med hänsyn till målets beskaffenhet och andra omständigheter, verka för att föräldrarna när fram till en samförståndslösning som är i enlighet med barnets bästa.

18 b §

Om det är lämpligt att särskild medling äger rum, får rätten uppdra åt lämplig person att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning som är i enlighet med barnets bästa. Rätten kan lämna den som får uppdrag närmare anvisningar om vad han eller hon skall iaktta vid uppdragets fullgörande.

Den som har fått ett uppdrag enligt första stycket skall inom den tid som rätten bestämmer lämna denna en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits. Tiden får inte sättas längre än fyra veckor. Rätten får dock förlänga tiden, om det finns förutsättningar för att föräldrarna kommer överens.

18 c §

En medlare som har förordnats enligt 18 b § har rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Kostnaderna för utförande

av uppdraget betalas av allmänna medel. Frågan om ersättning prövas av rätten.

19 §¹⁰

Rätten skall se till att frågor om vårdnad, boende *och* umgänge blir tillbörligt utredda.

Innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad, boende *eller* umgänge skall socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. Har nämnden tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning är nämnden skyldig att lämna rätten sådana upplysningar.

Om det behövs utredning utöver vad som sägs i andra stycket, får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att verkställa den. Rätten får fastställa riktlinjer för utredningen och bestämma en viss tid inom vilken utredningen skall vara slutförd. Om det behövs, får rätten förlänga denna tid. Rätten skall se till att utredningen bedrivs skyndsamt.

Den som verkställer utredning skall, om det inte är olämpligt, söka klarlägga barnets inställning och redovisa den för rätten.

Rätten skall se till att frågor om vårdnad, boende, umgänge *och annan kontakt än umgänge* blir tillbörligt utredda.

Innan rätten avgör ett mål eller ärende om vårdnad, boende, umgänge *eller annan kontakt än umgänge* skall socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. *Gäller sekretess för parts eller barnets personuppgifter skall socialnämnd som regeringen bestämmer ges tillfälle att lämna upplysningarna.* Har nämnden tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning är nämnden skyldig att lämna rätten sådana upplysningar.

Om det behövs utredning utöver vad som sägs i andra stycket, får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att verkställa den. *Gäller sekretess för parts eller barnets personuppgifter skall uppdraget lämnas till socialnämnd som regeringen bestämmer.* Rätten får fastställa riktlinjer för utredningen och bestämma en viss tid inom vilken utredningen skall vara slutförd. Om det behövs, får rätten förlänga denna tid. Rätten skall se till att utredningen bedrivs skyndsamt.

Den som verkställer utredning skall, om det inte är olämpligt, söka klarlägga barnets inställning och redovisa den för rätten. *Utredaren skall, om det inte är olämpligt eller obehövt, lämna förslag till beslut.*

Utan hinder av sekretess enligt 7 kap. 4 § första stycket sekretesslagen (1980:100) är en annan

¹⁰ Senaste lydelse 1998:319.

socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för utredningen skyldig att lämna sådana upplysningar på begäran av den som verkställer en utredning.

Barnet får höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

20 §¹¹

I mål eller ärenden om vårdnad, boende eller umgänge får rätten besluta om vårdnad, boende eller umgänge för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft eller föräldrarna har träffat ett avtal om frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden. Rätten skall besluta efter vad som är bäst för barnet.

Innan beslut enligt första stycket meddelas skall motparten få tillfälle att yttra sig i frågan. Rätten kan inhämta upplysningar från socialnämnden i frågan. Har rätten meddelat ett beslut som ännu gäller när målet eller ärendet skall avgöras, skall rätten ompröva beslutet.

Ett beslut enligt denna paragraf får verkställas på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft. Beslutet får dock när som helst ändras av rätten.

Om det finns beaktansvärda skäl, får rätten i mål eller ärenden om vårdnad, boende, umgänge eller annan kontakt än umgänge besluta om vårdnad, boende, umgänge eller annan kontakt än umgänge för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft eller föräldrarna har träffat ett avtal om frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden. Om det finns skäl för det får rätten också besluta om vårdnad, boende, umgänge eller annan kontakt än umgänge att gälla under en närmare bestämd period (prövotid). Rätten skall besluta enbart efter vad som är bäst för barnet.

Innan beslut enligt första stycket meddelas skall motparten få tillfälle att yttra sig i frågan. Rätten kan inhämta upplysningar från socialnämnden i frågan. Gäller sekretess för parts eller barnets personuppgifter skall rätten inhämta upplysningarna från socialnämnd som regeringen bestämmer. Innan socialnämnden lämnar upplysningar till rätten skall den ha ett samtal med föräldrarna och, om det inte är olämpligt, med barnet.

Beslut enligt första stycket får när som helst ändras av rätten. Har rätten meddelat ett beslut som ännu gäller när målet eller ärendet skall avgöras, skall rätten ompröva beslutet.

¹¹ Senaste lydelse 2000:174.

21 §¹²

I mål eller ärenden om vårdnad, boende *eller* umgänge kan rätten, i samband med att den meddelar dom *eller beslut* i saken och om det finns särskilda skäl, på yrkande av en part förelägga motparten vid vite att lämna ifrån sig barnet. *Har vite förelagts i samband med beslut som avses i 20 § första stycket, kan rätten förordna att föreläggandet skall gälla omedelbart.*

Beslut om föreläggande enligt första stycket får överklagas endast i samband med överklagande av domen *eller beslutet* om vårdnad, boende *eller* umgänge.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av länsrätten på ansökan av den part som har begärt föreläggandet.

I mål eller ärenden om vårdnad, boende, umgänge *eller annan kontakt än umgänge* kan rätten, i samband med att den meddelar dom i saken och om det finns särskilda skäl, på yrkande av en part förelägga motparten vid vite att lämna ifrån sig barnet *eller fullgöra det som ålagts honom eller henne.*

Beslut om föreläggande enligt första stycket får överklagas endast i samband med överklagande av domen om vårdnad, boende, umgänge *eller annan kontakt än umgänge.*

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av länsrätten på ansökan av den part som har begärt föreläggandet. *Ärenden enligt detta stycke handläggs enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden.*

21 a §

I mål eller ärenden om vårdnad, boende, umgänge eller annan kontakt än umgänge kan rätten, i samband med att den meddelar beslut som avses i 20 § första stycket, på yrkande av en part förordna om verkställighet av beslutet.

Rätten kan förelägga motparten vid vite att lämna ifrån sig barnet eller fullgöra det som ålagts honom eller henne. Om målet eller ärendet gäller vårdnad, boende eller umgänge får rätten i stället besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg. Härvid gäller 21 kap. 6 § andra–fjärde styckena, 9 § och 10 § andra och tredje styckena i tillämpliga delar.

Har rätten beslutat om vite eller hämtning kan rätten förordna att beslutet skall gälla omedelbart. I fråga om beslut enligt första stycket gäller i tillämpliga delar

¹² Senaste lydelse 1998:319.

22 §¹³

I mål eller ärenden om vårdnad, boende *eller* umgänge gäller i fråga om rättegångskostnader andra och tredje styckena i stället för 18 kap. 1–7 §§ rättegångsbalken.

I mål eller ärenden om vårdnad, boende, umgänge *eller annan kontakt än umgänge* gäller i fråga om rättegångskostnader andra och tredje styckena i stället för 18 kap. 1–7 §§ rättegångsbalken.

Vardera parten skall bära sin rättegångskostnad. En part kan dock förpliktas att helt eller delvis ersätta motparten dennes rättegångskostnad, om han eller hon har förfarit på ett sådant sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken eller om det annars finns särskilda skäl.

Skall en part enligt andra stycket helt eller delvis ersätta motpartens rättegångskostnad och har partens ställföreträdare, ombud eller biträde förfarit på ett sådant sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken och därigenom vållat kostnaden helt eller delvis, kan han eller hon förpliktas att tillsammans med parten ersätta kostnaden. Rätten kan besluta om detta även om någon part inte yrkar det.

Denna paragraf tillämpas också när målet eller ärendet handläggs i högre rätt.

20 kap.

1 §¹⁴

I mål om faderskap, vårdnad, boende, umgänge och underhåll tillämpas 14 kap. 17 och 18 §§ äktenskapsbalken.

I mål om faderskap, vårdnad, boende, umgänge, *annan kontakt än umgänge* och underhåll tillämpas 14 kap. 17 och 18 §§ äktenskapsbalken.

Vid handläggning som sker enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden består tingsrätten av en lagfaren domare. Om det finns särskilda skäl med hänsyn till ärendets beskaffenhet, får tingsrätten dock bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän.

Vid handläggning som sker enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden består tingsrätten av en lagfaren domare. Om det finns särskilda skäl med hänsyn till ärendets beskaffenhet, får tingsrätten dock bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. *I ärenden enligt 6 kap. 21 § tredje stycket samt 21 och 22 kap. skall tingsrätten, vid avgörande av ärendet i sak, bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän, om inte ärendet är av enkel beskaffenhet.*

¹³ Senaste lydelse 1998:319.

¹⁴ Senaste lydelse 1998:319.

11 §¹⁵

Beslut som tingsrätten har meddelat under rättegången i frågor som avses i 6 kap. 20 §, 7 kap. 15 §, 10 kap. 16 eller 17 § eller 11 kap. 18 § eller 23 § tredje stycket skall överklagas särskilt.

Beslut som tingsrätten har meddelat under rättegången i frågor som avses i 6 kap. 18 c, 20 eller 21 a §, 7 kap. 15 §, 10 kap. 16 eller 17 § eller 11 kap. 18 § eller 23 § tredje stycket skall överklagas särskilt.

Lydelse enligt prop. 2004/05:131 *Föreslagen lydelse*

11 §

Prövningstillstånd krävs inte för att hovrätten skall pröva tingsrättens dom eller beslut, om överklagandet avser en fråga om vårdnad, boende eller umgänge som har prövats genom domen eller beslutet.

Föreslagen lydelse

21 kap. Om verkställighet av domar eller avtal om vårdnad, boende, umgänge eller annan kontakt än umgänge

1 § Avgörande enligt detta kapitel för alla frågor som rör verkställighet skall vara enbart vad som är bäst för barnet.

Verkställighet av vad allmän domstol har bestämt i dom om vårdnad, boende, umgänge eller annan kontakt än umgänge söks hos tingsrätten i den ort där barnet har sitt hemvist. Har domen inte vunnit laga kraft och är det inte särskilt medgivet att verkställighet ändå får ske, får rätten inte vidta åtgärder enligt 6–7 §§.

Verkställighet av avtal enligt 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket och 15 a § tredje stycket söks hos tingsrätten i den ort där barnet har sitt hemvist. Vad som i detta kapitel föreskrivs om verkställighet av dom som vunnit laga kraft gäller även ett sådant avtal.

Om det inte finns någon behörig domstol, tas frågan om verkställighet enligt andra och tredje styckena upp av Stockholms tingsrätt.

2 § Ärenden enligt detta kapitel handläggs enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden.

Ärenden enligt detta kapitel skall i tingsrätt och hovrätt, om det inte möter hinder, handläggas av lagfarna domare som särskilt har utsetts av domstolen att handlägga sådana ärenden. Detsamma skall gälla i fråga om nämndemän som anlitas för tjänstgöring i sådana ärenden.

3 § Om det mellan parterna pågår ett mål eller ärende om vårdnad, boende, umgänge eller annan kontakt än umgänge vid domstol och

¹⁵ Senaste lydelse 1995:1362.

ansökan om verkställighet gäller samma sak, får ansökan om verkställighet inte upptas till prövning. Bilaga 2

4 § Rätten kan vägra verkställighet, om något tillfälligt hinder finns mot det.

5 § Åberopar part bevis eller omständighet som inte har prövats genom den dom eller det avtal som avses i 1 § och är det av hänsyn till barnets bästa påkallat att den fråga som ansökan om verkställighet avser prövas på nytt, skall rätten bereda parterna och socialnämnden tillfälle att inom tre veckor väcka talan om ändring i frågan om vårdnad, boende, umgänge eller annan kontakt än umgänge. Om det inte finns någon domstol vid vilken parterna och socialnämnden kan beredas tillfälle att väcka talan, får rätten inte besluta om verkställighet.

Väcks sådan talan skall ärendet om verkställighet avskrivas. Väcks inte sådan talan skall ansökan om verkställighet prövas utan avseende på den omständighet som föranlett rätten att bereda parterna och socialnämnden tillfälle att väcka talan om ändring. Innan ansökan prövas skall rätten inhämta upplysningar från socialnämnden i frågan.

6 § Förordnar rätten om verkställighet, får den även utan yrkande förelägga vite eller, när fråga är om vårdnad, boende eller umgänge, besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg. Hämtning får dock beslutas endast i de fall och under de förutsättningar som anges i andra och tredje styckena.

Är det fråga om en dom om vårdnad eller boende, får rätten besluta om hämtning av barnet, om verkställighet annars inte kan ske eller om hämtning är nödvändig för att undvika att barnet lider allvarlig skada.

Är det fråga om en dom om umgänge mellan barnet och en förälder som barnet inte bor tillsammans med, får rätten besluta om hämtning av barnet, om verkställighet annars inte kan ske och barnet har ett särskilt starkt behov av umgänge med föräldern.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av rätten på ansökan av den part som har begärt verkställigheten.

7 § Förordnar rätten om verkställighet får den, om det finns särskilda skäl, för att underlätta att barnet överflyttas föreskriva att barnet tillfälligt skall tas om hand av socialnämnden eller på annat lämpligt sätt. Rätten får förordna att beslutet skall verkställas genom polismyndighetens försorg.

Förordnar rätten om verkställighet av en dom om umgänge eller annan kontakt än umgänge, kan rätten, när det påkallas av förhållanden som har inträffat efter domen och om det finns synnerliga skäl, vidta mindre ändringar av vad som har bestämts om villkor eller tidpunkt för umgänget eller kontakten.

8 § Föreligger i ett ärende omedelbar fara för att barnet förs ur landet eller är saken av annan anledning brådskande, kan rätten, även om hänvisning enligt 5 § första stycket har skett, omedelbart förordna att barnet skall tas om hand av socialnämnden eller på annat lämpligt sätt.

Rätten får förordna att beslutet skall verkställas genom polismyndighetens försorg. Bilaga 2

Har rätten meddelat ett beslut enligt första stycket som ännu gäller när ärendet skall avgöras, skall rätten ompröva beslutet.

9 § Hämtning, omhändertagande och annan åtgärd som rör barnet skall utföras på ett sätt som är så skonsamt som möjligt för barnet.

Vid hämtning och omhändertagande skall någon som kan vara till stöd för barnet närvara. Finns det ett sådant umgängesstöd som avses i föräldrabalken eller en sådan kontaktperson för barnet som avses i socialtjänstlagen (2001:453) bör denne anlitas. Om möjligt skall också en barnläkare, barnpsykiater eller barnpsykolog medverka. Om barnet på grund av sjukdom inte bör flyttas eller om det möter något annat särskilt hinder, skall hämtningen eller omhändertagandet uppskjutas.

10 § 18 kap. rättegångsbalken skall tillämpas i fråga om rättegångskostnader. Avskrivs ärendet i enlighet med 5 § andra stycket eller på grund av att parterna ingått en samförståndslösning får rätten dock förordna att vardera part skall bära sin kostnad.

Kostnader för hämtning eller omhändertagande av barn betalas av allmänna medel. Rätten får efter vad som är skäligt besluta att en part som har föranlett kostnad för hämtning eller omhändertagande av barn skall helt eller delvis betala kostnaden till staten.

Beslut i frågor enligt första och andra styckena fattas av rätten.

11 § Beslut, som inte avser utdömande av vite, ersättning för parts kostnader eller parts skyldighet att betala kostnader till staten, gäller omedelbart, om inte annat förordnas.

22 kap. Om överflyttning av barn i andra fall än enligt domstolsavgörande eller avtal

1 § Avgörande enligt detta kapitel för alla frågor som rör överflyttning av barn skall vara enbart vad som är bäst för barnet.

Om dom eller avtal som avses i 21 kap. 1 § inte föreligger, kan barnets vårdnadshavare, när barnet vistas hos någon annan, begära att tingsrätten i den ort där barnet har sitt hemvist beslutar om åtgärd för att barnet skall överflyttas till vårdnadshavaren. Om det inte finns någon behörig domstol, tas frågan om överflyttning upp av Stockholms tingsrätt.

2 § Ärenden enligt detta kapitel handläggs enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden.

Ärenden enligt detta kapitel skall i tingsrätt och hovrätt, om det inte möter hinder, handläggas av lagfarna domare som särskilt har utsetts av domstolen att handlägga sådana ärenden. Detsamma skall gälla i fråga om nämndemän som anlitas för tjänstgöring i sådana ärenden.

3 § Ansökan om överflyttning får inte upptas till prövning om det mellan parterna pågår ett mål eller ärende rörande vårdnad om barnet vid domstol.

Ansökan om överflyttning får inte heller upptas till prövning, om ett flyttningsförbud enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga föreligger beträffande barnet.

4 § Rätten kan vägra att vidta den begärda åtgärden, om det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att frågan om vårdnaden prövas av domstol.

Har barnet fyllt tolv år, får begärd åtgärd inte vidtas mot dess vilja utom då rätten finner det nödvändigt av hänsyn till barnets bästa. Detsamma gäller, om barnet ännu inte har fyllt tolv år men har nått en sådan mognad att dess vilja bör beaktas på motsvarande sätt.

Rätten får även i andra fall vägra att vidta den begärda åtgärden, om det finns en risk som inte är ringa för att barnets kroppsliga eller själsliga hälsa skadas.

5 § Bestämmelserna i 1–4 §§ gäller också när vårdnaden utövas gemensamt av föräldrar eller särskilt förordnade vårdnadshavare och en av dem utan något beaktansvärt skäl egenmäktigt fört bort eller håller kvar barnet samt den andra begär rättelse.

6 § Innan rätten förordnar om överflyttning, får den uppdra åt tjänsteman inom socialtjänsten att verka för att den som har hand om barnet frivilligt skall överlämna barnet till den part som har begärt överflyttning. Sådant uppdrag får även lämnas åt någon annan lämplig person.

Den som har fått ett uppdrag enligt första stycket skall inom den tid som rätten bestämmer lämna denna en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits och vad som i övrigt har kommit fram. Tiden får inte sättas längre än två veckor. Rätten får dock förlänga tiden, om det finns förutsättningar för att nå en frivillig fullgörelse.

7 § Förordnar rätten att barnet skall överflyttas, får den även utan yrkande förelägga vite eller besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg. Hämtning får dock beslutas endast om överflyttning annars inte kan ske eller hämtning är nödvändig för att undvika att barnet lider allvarlig skada.

Frågor om utdömmande av förelagt vite prövas av rätten på ansökan av den part som har begärt överflyttning.

8 § Om det finns särskilda skäl, får rätten för att underlätta att barnet överflyttas föreskriva att barnet tillfälligt skall tas om hand av socialnämnden eller på annat lämpligt sätt. Rätten får förordna att beslutet skall verkställas genom polismyndighetens försorg.

9 § Föreligger i ett ärende fara för att barnet förs ur landet eller är saken av annan anledning brådskande, kan rätten omedelbart förordna att barnet skall tas om hand av socialnämnden eller på annat lämpligt sätt. Rätten får förordna att beslutet skall verkställas genom polismyndighetens försorg.

Kan ett beslut enligt första stycket inte avvaktas, får polismyndigheten, oavsett om något ärende är anhängigt, vidta sådana omedelbara åtgärder som kan ske utan skada för barnet. När en sådan åtgärd vidtas skall om möjligt närvara en barnläkare, barnpsykiater eller barnpsykolog. Om

möjligt skall också företrädare för socialtjänsten eller i förekommande fall ett sådant umgängesstöd som avses i föräldrabalken eller en sådan kontaktperson för barnet som avses i socialtjänstlagen (2001:453) närvara. Åtgärden skall genast anmälas till rätten, som utan dröjsmål prövar om den skall bestå.

10 § Hämtning, omhändertagande och annan åtgärd som rör barnet skall utföras på ett sätt som är så skonsamt som möjligt för barnet.

Vid hämtning och omhändertagande skall någon som kan vara till stöd för barnet närvara. Finns det ett sådant umgängesstöd som avses i föräldrabalken eller en sådan kontaktperson för barnet som avses i socialtjänstlagen (2001:453) bör denne anlitas. Om möjligt skall också en barnläkare, barnpsykiater eller barnpsykolog medverka. Om barnet på grund av sjukdom inte bör flyttas eller om det möter något annat särskilt hinder, skall hämtningen eller omhändertagandet uppskjutas.

11 § Vid muntlig förhandling får barnet höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

12 § 18 kap. rättegångsbalken skall tillämpas i fråga om rättegångskostnader. Återkallar part sin ansökan på grund av att parterna ingått en samförståndslösning får rätten dock förordna att vardera part skall bära sin kostnad.

Kostnader för utförande av uppdrag enligt 6 § första stycket andra meningen och för hämtning eller omhändertagande av barn betalas av allmänna medel. Rätten får efter vad som är skäligt besluta att en part som har föranlett kostnad för hämtning eller omhändertagande skall helt eller delvis betala kostnaden till staten.

Beslut i frågor enligt första och andra styckena fattas av rätten.

13 § Rätten kan förordna att beslut som inte avser utdömande av vite, ersättning för parts kostnader eller parts skyldighet att betala kostnader till staten skall gälla omedelbart.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007 och i fråga om 20 kap. 11 § i sin lydelse enligt prop. 2004/05:131 den dag regeringen bestämmer.

2. Mål om verkställighet och överflyttning enligt 21 kap. föräldrabalken i dess äldre lydelse, vilka före ikraftträdandet har inletts vid den länsrätt som enligt bestämmelserna i 21 kap. 1 och 7 §§ föräldrabalken i deras äldre lydelse då var behörig, skall handläggas där även efter ikraftträdandet. Handläggningen och prövningen i målet skall ske enligt de upphävda bestämmelserna i 21 kap. föräldrabalken. Om det pågår ett mål eller ärende om vårdnad, boende, umgänge eller annan kontakt än umgänge mellan parterna i allmän domstol och rör målet om verkställighet eller överflyttning samma sak, skall förvaltningsdomstolen avskrivna målet från vidare handläggning.

Härigenom föreskrivs i fråga om äktenskapsbalken
dels att 18 kap. 3 a § i sin lydelse enligt prop. 2004/05:131 skall
 upphöra att gälla,
dels att 14 kap. 5 och 7 §§ skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***14 kap.**5 §¹

I mål om äktenskapsskillnad får domstolen pröva frågor om underhållsbidrag, vårdnad om barn, barns boende, umgänge med barn, rätt att bo kvar i makarnas gemensamma bostad till dess att bodelning sker och förbud att besöka varandra. Yrkanden i sådana frågor framställs i den ansökan genom vilken talan om äktenskapsskillnad väcks. Har sådan talan redan väckts, får yrkandena framställas muntligen inför domstolen eller skriftligen utan särskild stämning.

I mål om äktenskapsskillnad får domstolen pröva frågor om underhållsbidrag, vårdnad om barn, barns boende, umgänge med barn, *annan kontakt än umgänge med barn*, rätt att bo kvar i makarnas gemensamma bostad till dess att bodelning sker och förbud att besöka varandra. Yrkanden i sådana frågor framställs i den ansökan genom vilken talan om äktenskapsskillnad väcks. Har sådan talan redan väckts, får yrkandena framställas muntligen inför domstolen eller skriftligen utan särskild stämning.

I målet får även prövas frågan om förordnande av bodelningsförrättare.

7 §²

I mål om äktenskapsskillnad får domstolen, för tiden till dess att frågan har avgjorts genom dom som har vunnit laga kraft, på yrkande av någon av makarna

1. bestämma vem av makarna som skall ha rätt att bo kvar i makarnas gemensamma bostad, dock längst för tiden till dess att bodelning har skett,

2. förordna om skyldighet för den ena maken att utge bidrag till den andra makens underhåll.

I sådant mål får domstolen också, för tiden till dess att skillnadsfrågan har avgjorts genom dom som har vunnit laga kraft, på yrkande av någon av makarna förbjuda makarna att besöka varandra.

Ett beslut enligt första stycket får verkställas på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft. Ett beslut enligt andra stycket gäller på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft. Beslut enligt första eller andra stycket får dock när som helst ändras av domstolen.

¹ Senaste lydelse 1998:320.

² Senaste lydelse 1998:320.

Överträder någon ett förbud enligt andra stycket, tillämpas 24 § lagen Bilaga 2
(1988:688) om besöksförbud.

I mål om äktenskapsskillnad får domstolen dessutom, med tillämpning av bestämmelserna i föräldrabalken, förordna om vad som skall gälla i fråga om vårdnad, boende, umgänge och bidrag till barns underhåll för tiden till dess att sådan fråga har avgjorts genom en dom som har vunnit laga kraft eller föräldrarna har träffat ett avtal om frågan och, i de fall det krävs för att avtalet skall gälla, avtalet har godkänts av socialnämnden.

I mål om äktenskapsskillnad får domstolen dessutom, med tillämpning av bestämmelserna i föräldrabalken, förordna om vad som skall gälla i fråga om vårdnad, boende, umgänge, *annan kontakt än umgänge* och bidrag till barns underhåll för tiden till dess att sådan fråga har avgjorts genom en dom som har vunnit laga kraft eller föräldrarna har träffat ett avtal om frågan och, i de fall det krävs för att avtalet skall gälla, avtalet har godkänts av socialnämnden.

Lydelse enligt prop. 2004/05:131 *Föreslagen lydelse*

18 kap.

3 a §

I mål om äktenskapsskillnad krävs inte prövningstillstånd för att hovrätten skall pröva tingsrättens dom eller beslut, om överklagandet avser en fråga om vårdnad om barn, barns boende eller umgänge med barn som har prövats genom domen eller beslutet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007 och i fråga om 18 kap. 3 a § i sin lydelse enligt prop. 2004/05:131 den dag regeringen bestämmer.

3 Förslag till lag om ändring i lagen (1977:595) om erkännande och verkställighet av nordiska domar på privaträttens område

Bilaga 2

Härigenom föreskrivs att 9 och 12 §§ i lagen (1977:595) om erkännande och verkställighet av nordiska domar på privaträttens område skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 §¹

Ansökan om verkställighet görs hos kronofogdemyndigheten eller, i fall som avses i 6 §, hos länsrätten.

Ansökan om verkställighet görs hos kronofogdemyndigheten eller, i fall som avses i 6 §, hos tingsrätten.

Till ansökningen skall fogas

1. om ansökningen rör verkställighet av en dom eller av ett beslut som avses i 5 § 5, av vederbörande myndighet bestyrkt avskrift av exekutionstiteln samt bevis att denna har vunnit laga kraft eller, i fråga om icke lagakraftvunnen dom, bevis att den utan hinder därav får verkställas i den stat där den har meddelats,

2. om ansökningen rör verkställighet av en förlikning, bestyrkt avskrift av förlikningen och bevis att denna får verkställas i den stat där den har ingåtts,

3. om ansökningen rör verkställighet av ett skuldebrev som avses i 5 § 3 och 4, bestyrkt avskrift av skuldebrevet och bevis att detta kan utgöra grund för verkställighet utan rättegång i den stat där gäldenären under-tecknat skuldebrevet samt bevis att denne vid tidpunkten för under-tecknandet hade hemvist i den staten,

4. om ansökningen rör verkställighet av ett avgörande som avses 6 §, bestyrkt avskrift av exekutionstiteln och bevis att den kan utgöra grund för verkställighet i den stat där den har upprättats.

Handling, som är avfattad på annat språk än danska, norska eller svenska, skall vara åtföljd av bestyrkt översättning till något av dessa språk, om inte kronofogdemyndigheten eller *länsrätten* medger undantag.

Handling, som är avfattad på annat språk än danska, norska eller svenska, skall vara åtföljd av bestyrkt översättning till något av dessa språk, om inte kronofogdemyndigheten eller *tingsrätten* medger undantag.

12 §

Verkställighet, som sökes hos *länsrätten*, sker enligt vad som är föreskrivet om verkställighet av svensk domstols avgörande i motsvarande fall.

Verkställighet, som sökes hos tingsrätten, sker enligt vad som är föreskrivet om verkställighet av svensk domstols avgörande i motsvarande fall.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

¹ Senaste lydelse 2002:466.

2. Mål enligt denna lag, vilka före ikraftträdandet har inletts vid den länsrätt som enligt bestämmelsen i 9 § lagen (1977:595) om erkännande och verkställighet av nordiska domar på privaträttens område i dess äldre lydelse då var behörig, skall handläggas där även efter ikraftträdandet. Handläggningen och prövningen i målet skall ske enligt de upphävda bestämmelserna i 21 kap. föräldrabalken.

Bilaga 2

4 Förslag till lag om ändring i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn

Bilaga 2

Härigenom föreskrivs att 13 § i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

13 §

Ansökan om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § eller om överflyttning av barn enligt 11 § görs hos *länsrätten*.

Ansökan om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § eller om överflyttning av barn enligt 11 § görs hos Stockholms tingsrätt.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

2. Mål enligt denna lag, vilka före ikraftträdandet har inletts vid den länsrätt som enligt bestämmelsen i 13 § lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn i dess äldre lydelse då var behörig, skall handläggas där även efter ikraftträdandet. Handläggningen och prövningen i målet skall i tillämpliga delar ske enligt de upphävda bestämmelserna i 21 kap. föräldrabalken.

Härigenom föreskrivs i fråga om socialtjänstlagen
dels att 5 kap. 1 och 3 §§ skall ha följande lydelse,
dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 5 kap. 1 b §, av
följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

1 §

Socialnämnden skall

– verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden,

– i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom,

– med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken till en ogynnsam utveckling,

– aktivt arbeta för att förebygga och motverka missbruk bland barn och ungdom av alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel eller beroendeframkallande medel samt dopningsmedel,

– i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet,

– i sin omsorg om barn och ungdom tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan ett mål eller ärende om vårdnad, boende, umgänge eller adoption har avgjorts.

– i sin omsorg om barn och ungdom tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan ett mål eller ärende om vårdnad, boende, umgänge, *annan kontakt än umgänge* eller adoption har avgjorts,

– *verka för att en åtgärd som avses i 6 kap. 15 c § föräldrabalken kommer till stånd.*

1 b §

I fråga om socialnämndens skyldigheter och vad socialnämnden i övrigt har att beakta när det gäller barn som berörs av mål och ärenden enligt 6, 21 och 22 kap. föräldrabalken finns särskilda bestämmelser i dessa kapitel.

Kommunen skall sörja för
– att föräldrar kan erbjudas samtal under sakkunnig ledning i syfte att nå enighet i frågor som gäller vårdnad, boende och umgänge (samarbetssamtal) samt

– att föräldrar får hjälp att träffa avtal enligt 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket eller 15 a § *andra* stycket föräldrabalken.

Kommunen skall sörja för att familjerådgivning genom kommunens försorg eller annars genom lämplig yrkesmässig rådgivare kan erbjudas dem som begär det.

Med familjerådgivning avses i denna lag en verksamhet som består i samtal med syfte att bearbeta samlevnadskonflikter i parförhållanden och familjer.

Kommunen skall sörja för
– att föräldrar kan erbjudas samtal under sakkunnig ledning i syfte att nå enighet i frågor som gäller vårdnad, boende, umgänge *och annan kontakt än umgänge* (samarbetssamtal) samt

– att föräldrar får hjälp att träffa avtal enligt 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket eller 15 a § *tredje* stycket föräldrabalken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av Justitiekanslern, Riksdagens ombudsmän, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Falu tingsrätt, Stockholms tingsrätt, Luleå tingsrätt, Kammarrätten i Göteborg, Länsrätten i Norrbottens län, Länsrätten i Stockholms län, Länsrätten i Skåne län, Rikspolisstyrelsen, Skatteverket, Socialstyrelsen, Jämställdhetsombudsmannen, Barnombudsmannen, Brottsoffermyndigheten, Domstolsverket, Kriminalvårdsstyrelsen, Länsstyrelsen i Blekinge län, Länsstyrelsen i Gävleborgs län, Länsstyrelsen i Kalmar län, Länsstyrelsen i Skåne län, Sveriges Kommuner och Landsting, Botkyrka kommun, Enköpings kommun, Göteborgs kommun, Hudiksvalls kommun, Karlstads kommun, Kiruna kommun, Malmö kommun, Motala kommun, Nacka kommun, Osby kommun, Sundsvalls kommun, Uppsala kommun, Vadstena kommun, Juridiska fakultetsstyrelsen i vid Lunds universitet, Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet, Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges Kommunala Familjerådgivare, Föreningen Söndagsbarn, Forum för mor- och farföräldrar, Familjerätts-socionomernas Riksförening, Fredrika-Bremer-Förbundet, Riksförbundet Hem och Samhälle, Föreningen Manliga Nätverket, Riksförbundet Barnens Rätt i Samhället, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, Riksförbundet För Familjers Rättigheter, Rädda Barnen, Sveriges Kvinnojourers Riksförbund, Sveriges Psykologförbund, UmgängesrättsFöräldrarnas Riksförening.

Haparanda kommun, Köpings kommun, Mullsjö kommun, Norrköpings kommun, Orust kommun, Rättviks kommun, Växjö kommun, Sekretariatet för genusforskning vid Göteborgs universitet, Sveriges domareförbund, Föreningen Vardagsföräldrar, Föreningen Söndagsföräldrar, Sveriges Kvinnolobby och Sveriges Mansjourers Riksförbund har avstått från att yttra sig.

Yttranden har dessutom avgetts av Föreningen styvmorsviolen, Sveriges barnlobby, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund och Familjerättsbyrån i Uppsala kommun. Yttranden har också kommit in från flera enskilda personer.